

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ДУМКО НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

ДИСЕРТАЦІЯ

УДК 378.147/355.541

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Спеціальність 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти
Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Н. В. Думко

Науковий керівник: Яворська Г.Х., доктор педагогічних наук, професор

Одеса-2021

АНОТАЦІЯ

Думко Н. В. Формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України. – Одеса, 2021.

У дослідженні запропоновано нове розв’язання проблеми фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби до формування професійної зрілості, що відображено в розробленні й обґрунтуванні моделі та експериментальній перевірці методики її реалізації у процесі формування готовності курсантів до вирішення цього завдання.

За результатами аналізу наукових джерел схарактеризовано специфіку підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби в Україні. Встановлено, що професійна підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби детермінується реформами, що спричинили вдосконалення професійного навчання майбутніх офіцерів патрульної служби як носія кардинально нової ідеології «сервісної» функції потребує кардинального переосмислення пріоритетів їх професійного навчання.

Феномен «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби» визначено як інтегративний (особистісно-професійний) конструкт, що віддзеркалює мотиваційну настанову особистості на самоідентифікацію, самореалізацію та саморозвиток у фаховій оперативно-службовій діяльності; відображає наявність комплексу спеціальних знань, умінь, професійних технік, що уможливлюють розроблення індивідуальної траєкторії професійного становлення як фахівця правоохоронних органів; забезпечує виконання офіцером патрульної служби професійних функцій, передбачених спеціальною (бойовою, вогневою, тактичною, фізичною) та загальнопрофесійною (психологічною, соціальною, управлінською) підготовкою в складних екстремальних умовах службової діяльності.

Конкретизовано поняття «фахова підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби» як: цілеспрямовано організований, систематичний процес, що передбачає: вогневу, тактичну, загальнопрофільну, функційну, службову, бойову, фізичну підготовку майбутніх офіцерів патрульної служби України, сприяє формуванню та збагаченню соціальної і професійної зрілості, знань і вмінь, які є необхідними для адекватного виконання специфічних завдань у процесі майбутньої правоохоронної діяльності.

Уточнено поняття «професійна зрілість» як інтегративне, багатоскладове утворення, яке визначає саморозвиток особистості у професійній сферах власної життєдіяльності та складається з усталеної професійної мотивації (спрямованості на досягнення професійного успіху, на професійний розвиток і самореалізацію), сформованої професійної ідентичності (особистісної диспозиції, що ґрунтується на відчутті причетності до професійної спільноти), а також з набутих знань, умінь та навичок професійної діяльності в обраній галузі.

Встановлено, що формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність; скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання; наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Обґрунтовано структуру професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, продуктивно-діяльнісний компоненти. З урахуванням структурного наповнення феномена професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби розроблено систему критеріїв і показників сформованості досліджуваного феномену. Мотиваційно-ціннісний компонент професійної

зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби вимірюється особистісно-зорієнтованим критерієм із показниками: наявність інтересу та потреби до професійної діяльності; професійні якості особистості; прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції професійної діяльності. Когнітивно-професійний компонент професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби діагностується гностичним критерієм із показниками: обізнаність із нормативно-правовою документацією; обізнаність із правилами та обов'язками офіцера патрульної служби. Продуктивно-діяльнісний компонент вимірюється професійно-спрямованим критерієм з показниками: вміння дотично застосовувати набуті знання, вміння і навички в професійно спрямованій правоохоронній діяльності; вміння планувати професійно-правову діяльність; вміння оформлювати службову документацію; вміння професійно діяти в експериментальних та критичних ситуаціях.

Розроблено й обґрунтовано модель, спрямовану на вдосконалення змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби, що спрямована на формування у них професійної зрілості та включає мету, принципи, завдання, структурні та змістовні компоненти, критерії, педагогічні умови, методи, засоби й форми, педагогічні знахідки щодо формування досліджуваного утворення, а також очікуваний результат – сформованість професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби. Розроблену модель і методику було реалізовано за такими напрямками: аналіз специфіки службової діяльності поліцейських, яка пов'язана з постійними контактами з різними верствами населення, розробка кейсу (підготовка плану кейсу; проведення досліджень; написання варіанта кейсу; обговорення кейсу з фахівцями і редагування; презентація кейсу; розповсюдження кейсу). Впроваджено методи арттерапевтичної підготовки з використанням тренінгу. Створювались ситуації, вправи, ділові та рольові ігри, які максимально наближали освітній процес до реальних умов оперативно-службової діяльності майбутніх офіцерів патрульної служби (володіння прийомами,

методами та тактикою дій з охорони громадського порядку, уміння розробляти та оформляти службові документи; відпрацювання вправ, прийомів і нормативів, визначених статутами, постановами і внутрішніми наказами). Впроваджено елективний курс: «Основи формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби» з використанням проєкційної техніки, інтерактивної дошки, для наочного представлення інформації з візуалізацією створюваних на занятті тексту і графіки; робота в системі on-line (робота викладача і курсантів в режимі реального часу – програмний комплекс «NetSchool») і системі offline в формі лекцій-презентацій і теле- і відеолекцій тощо.

За результатами прикінцевого зрізу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби встановлено: низький рівень у ЕГ – 26,5%, у КГ – 41,3 %, задовільний рівень у ЕГ становить 56,8% (КГ – 51%), достатній рівень: ЕГ – 16,7% (КГ – 7,7%).

Таким чином, діагностичні вимірювання засвідчують досягнення майбутніми офіцерами патрульної служби ЕГ вищих результатів на задовільному та достатньому рівнях, тоді як у КГ переважають низький і задовільний рівні. Результати формувального етапу експерименту підтверджують результативність упровадження педагогічних умов, моделі і методики формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: вперше визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки (позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність; скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання; наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби);

розкрито сутність феномена «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби»; визначено зміст та структуру професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби: компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, продуктивно-діяльнісний), критерії (особистісно-зорієнтований, гностичний, професійно-спрямований) із відповідними показниками; схарактеризовано рівні (достатній, задовільний, низький); розроблено модель формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки (мотиваційний, соціально-дієвий, соціально-креативний етапи); уточнено поняття «підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби», «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби». Набули подальшого розвитку теорія і методика фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі навчання у закладах вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні діагностувальної (анкети, питальники, схеми аналізу конфліктних професійних ситуацій) для вимірювання професійно-значущих якостей курсантів, їхніх професійних знань і вмінь) та експериментальної методик формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки; елективного курсу «Основи формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби»; системи вправ, кейсів, різнорівневих дослідницьких завдань, ділових ігор тощо, які можуть бути використано у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби у закладах вищої освіти, викладачами та науковцями при складанні програм і методичних посібників.

Перспективи подальшого наукового дослідження вбачаємо у розробленні технології розвитку професійної зрілості майбутніх магістрів військовослужбовців.

ABSTRACT

Dumko N. Formation of professional maturity of future patrol officers in the process of professional training . – Manuscript copyright.

PhD Thesis in 13.00.04 «Theory and Methods of Professional Education» specialty. State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Ministry of Education and Science of Ukraine. Odesa, 2021.

According to the results of the analysis of scientific sources, the specifics of training future patrol officers in Ukraine are characterized.

The phenomenon of «professional maturity of future patrol officers» is defined as an integrative (personal-professional) construct that reflects the motivational orientation of the individual to self-identification, self-realization and self-development in professional operational and service activities; reflects the presence of a set of special knowledge, skills, professional techniques that allow the development of an individual trajectory of professional development as a specialist in law enforcement; provides performance by the officer of patrol service of the professional functions provided by special (combat, fire, tactical, physical) and general professional (psychological, social, administrative) preparation in difficult extreme conditions of official activity.

The pedagogical conditions that ensure the formation of professional maturity of future officers of the patrol service of Ukraine are determined: positive motivational guidance for future professionally oriented law enforcement activities; orientation of the educational process of the institution of higher education of the system of the Ministry of Internal Affairs on individually directed construction by future officers of patrol service of own trajectory of training; availability of information and computer support for the process of formation of professional maturity of future officers of the patrol service.

The structure of professional maturity of future patrol officers is substantiated: motivational-value, cognitive-professional, productive-activity

components. A system of criteria and indicators of the formation of the studied phenomenon has been developed: personality-oriented criterion with indicators: the presence of interest and need for professional activity; professional qualities of personality; striving for self-development, self-improvement and self-regulation of professional activity; gnostic criterion with indicators: familiarity with regulatory documentation; familiarity with the rules and responsibilities of the patrol officer; professionally-oriented criterion with indicators: ability to apply the acquired knowledge, skills and abilities in professionally oriented law enforcement activities; ability to plan professional and legal activities; ability to draw up official documentation; ability to act professionally in experimental and critical situations.

A model of formation of professional maturity of future patrol officers in the following areas has been developed and implemented: analysis of the specifics of police service, which is associated with constant contact with different segments of the population, is case development (case plan preparation; research; case case writing; case discussion with experts and editing; case presentation; case distribution). Methods of art-therapeutic training with the use of training were introduced. Situations, exercises, business and role-playing games were created, which brought the educational process as close as possible to the real conditions of operational and service activities of future patrol officers (possession of techniques, methods and tactics of public order, ability to develop and draw up official documents; practice exercises, techniques and standards defined by statutes, regulations and internal orders). An elective course was introduced: "Fundamentals of professional maturity in future patrol officers" with the use of projection equipment, interactive whiteboard, for visual presentation of information with visualization of text and graphics created in class; work in the on-line system (work of the teacher and cadets in real time - the NetSchool software package) and the offline system in the form of lectures-presentations and TV and video lectures.

By conducting a series of diagnostic sections, the effectiveness of the developed pedagogical conditions, models and methods of forming the professional maturity of future officers of the patrol service is proved.

Key words: maturity, professional maturity, officers of patrol service of Ukraine, professional training.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Думко Н. В. Арт-терапевтична підготовка як складова формування соціальної зрілості курсантів поліції. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Вип. 11. Слов'янськ, 2019. С. 203–213.
2. Думко Н. В. Особливості становлення професійної зрілості у фаховій підготовці курсантів поліції. *Наукові записки*. Випуск 182. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2019. С. 175–179.
3. Думко Н. В. Врахування особистісних запитів курсантів поліції на побудови власної траєкторії навчання. *Наукові записки : збірник наукових статей*. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Випуск 147. С. 75–81.
4. Думко Н. В. Формування професійної зрілості курсантів поліції. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 23. Т. 1. Одеса, 2020. С.110–114.
5. Думко Н. В. Фахова підготовка курсантів поліції до інформаційно-аналітичної діяльності як умова формування їх професійної зрілості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 72. Київ, 2020. С. 115–121.
6. Думко Н. В. Критеріальний підхід вивчення стану підготовки курсантів поліції до сформованості професійної зрілості. *Virtus: Scientific Journal*. Issue № 41. Canada, 2020. p.74–78.
7. Dumko Nataliya. Peculiarity of professional training of future patrol officers in Ukraine. *Modern vectors of science and education development in China and Ukraine*. Odessa: South Ukrainian National Pedagogical University

named after K. D. Ushynsky, Harbin: Harbin Engineering University, 2019. Issue 5. 2019. P. 119–126.

8. Думко Н. В. Визначення змістовних компонентів професійної зрілості майбутніх курсантів поліції. The 7th International scientific and practical conference «*Scientific achievements of modern society*» (March 4-6, 2020). Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2020. P.490–493.

9. Думко Н. В. Вивчення соціальної зрілості курсантів. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «*Світоглядні горизонти місії вчителя нової української школи*». м. Одеса (19–20 вересня 2019 р.). 2019. С.64–66.

10. Думко Н. В. Визначення змістовних критеріїв розвитку професійної зрілості курсантів поліції. The 6th International scientific and practical conference «*Perspectives of world science and education*» (February 26-28, 2020). CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2020. P.414–417.

11. Думко Н. В. Поєднання традиційних і комп'ютерних технологій як фактору підвищення навчального процесу в підготовці курсантів поліції. «*Педагогічні читання з нагоди 90-річчя Криворізького державного педагогічного університету та вшанування пам'яті професорів П. І. Шевченка та В. С. Пікельної*»: матеріали міжнародної наукової Інтернет-конференції (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 27 квітня 2020 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2020. С. 48–51.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ.....	20
1.1. Теоретичне обґрунтування змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби.....	20
1.2. Дефініція «професійна зрілість» як наукова категорія.....	43
1.3. Сутність і структура професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби	55
Висновки до розділу 1.....	68
Список використаних джерел.....	70
РОЗДІЛ 2. СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ.....	79
2.1. Критеріальний підхід до формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці	79
2.2. Педагогічні умови формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці.....	99
Висновки до розділу 2.....	124
Список використаних джерел.....	124
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ.....	130
3.1. Модель формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці.....	130
3.2. Методика формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці.....	141
3.3. Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи з формування професійної зрілості курсантів поліції у фаховій підготовці.....	161
Висновки до розділу 3.....	173
Список використаних джерел.....	176
ВИСНОВКИ.....	179
ДОДАТКИ.....	183

ВСТУП

Актуальність дослідження. Система професійної підготовки майбутніх працівників поліції потребує світоглядного переосмислення, конструктивної трансформації, фундаменталізації та інноватизації, впровадження кардинально нових підходів і принципів її функціонування, зважаючи на значущість євроінтеграційних процесів у державі. Відповідно до вимог Закону України «Про національну поліцію», з-поміж пріоритетних завдань підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби принципово значущими є надання поліцейських послуг, публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави, протидії злочинності. Суспільство потребує фахівців, які здатні виконувати різноманітні професійні функції у складних непередбачуваних умовах соціальної реальності. Зважаючи на це, вкрай актуальною постає проблема якісної перебудови всієї системи підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби, яка має бути зорієнтована на формування і розвиток усіх складників професійної компетентності майбутніх поліцейських.

У теорії і практиці професійної освіти набуто значний досвід, який може стати підґрунтям модернізації системи професійної підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби. Різноманітні аспекти професійної підготовки майбутніх правоохоронців активно досліджували вчені різних галузей знань. Для конкретизації специфіки і проблем фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби проаналізовано наукові дослідження таких учених, як: М. Ануфрієв, О. Бандурка, О. Користін, В. Синьов, В. Сокурєнко, В. Плїско, Г. Яворська та ін.

Об'єктом наукових інтересів з різних аспектів проблематики, що досліджується, виступили: професійна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі (А. Богущ, І. Богданова, І. Зязюн, З. Курлянд, Е. Карпова, Н. Кічук, І. Княжева, А. Ліненко, Н. Ничкало, В. Радул, І. Пальшкова, Л. Хомич та ін.), професійна підготовка майбутніх працівників поліції в

соціальному та психолого-педагогічному контексті (В. Грішко, Ф. Думко, Г. Литвинова, О. Мисечко, В. Пліско, Р. Радзієвський, Г. Яворська, та ін.); підготовка офіцерів патрульної служби на засадах правової теорії діяльності поліції (Ю. Оболенський, С. Кузнєцова, Н. Пономарьова); формування у майбутніх поліцейських професійних, зокрема педагогічних компетентностей (О. Топчій, С. Полудьонна, В. Михайліченко, П. Радомський); аналіз професійних (професійно-значущих і ціннісно-світоглядних) рис особистості майбутніх правоохоронців (І. Марчук, Н. Могілевська, Г. Литвинов та ін.); підготовка персоналу для органів поліції України (І. Казанчук, В. Сокурєнко, В. Волошин); визначення професійної придатності до обраної професії, упровадження нормативів для оцінювання рівня спеціальної підготовленості (В. Волянський, М. Горліченко, Ю. Корнійчук, В. Штома); моделювання найпоширеніших ситуацій службової діяльності, конфліктів з агресивно налаштованим правопорушником (А. Несин, Ю. Сивоконенко, Р. Венжега, І. Куш, М. Логачов та ін.); організація комплексних занять із вогневої та спеціальної фізичної підготовки, проходження спеціальної смуги перешкод, використання прийомів рукопашного бою та інших видів єдиноборств (Ю. Компанієць, А. Павлов, В. Бондаренко, Ю. Вереньга, К. Пронтенко та ін.); стрілецька підготовленість майбутніх працівників патрульної поліції (С. Гаврік, А. Черніков та ін.).

Натомість цілісна система професійної підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби ще не була предметом фундаментального наукового дослідження в професійній педагогіці.

Різноманітні аспекти формування соціальної зрілості людини було розкрито: Я. Галетою, В. Дерябіною, Ж. Завадською, Л. Машуковою, Н. Новосьоловим, В. Юловим, Г. Яворською. Відзначимо, що В. Радуюлом науково обґрунтовано і розроблено алгоритм діагностування формування соціальної зрілості майбутнього педагога; феномен «суспільна, професійна і соціальна зрілість» майбутнього викладача схарактеризувала Р. Хмелюк.

Категорія «професійна зрілість» феноменологічно взаємопов'язана із відповідальністю, готовністю до самостійної трудової діяльності (С. Іконнікова, В. Лисовський, Т. Комар); наявністю ціннісних орієнтацій (О. Харчев), сформованістю в особистості соціальних якостей, які впливають на саморегуляцію соціальної поведінки особистості (Т. Старченко, І. Пустельник, М. Черниш, В. Ядов). У зарубіжних дослідженнях проблематика професійної зрілості досліджується в контексті формування професійної ідентичності людини. Феноменологія професійної зрілості в ракурсі ідентичності особистості зосереджена на вивченні професійного розвитку, особистісного самовдосконалення (М. Аргайл) та на виокремленні соціальних чинників становлення майбутніх професіоналів (Р. Фінчман).

Актуальність обраного напрямку дослідження визначається низкою *суперечностей* між: об'єктивною потребою суспільства й Національної поліції України у висококваліфікованих фахівцях, які мають високий рівень професійної зрілості в контексті ефективного здійснення службової діяльності, і недостатньою підготовкою майбутніх офіцерів патрульної служби до такої професійної діяльності; сучасними вимогами до професійної підготовки конкурентоздатних майбутніх офіцерів патрульної служби та недосконалою професійною зрілістю майбутніх поліцейських; змістом фахової підготовки й недостатньою розробленістю методичного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Актуальність проблеми, недостатня теоретична й практична її розробленість, потреба усунути зазначені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри педагогіки «Мультиплікативна парадигма професійного становлення фахівців» (№ 0114U007157), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний

університет імені К. Д. Ушинського». Автором досліджено педагогічні умови формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Тему дисертації затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (№ 1 від 30 серпня 2016 року).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній апробації педагогічних умов та моделі формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки.

Відповідно до мети дослідження було окреслено основні **завдання**:

1. Визначити й обґрунтувати феномен «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби»; уточнити поняття «професійна зрілість», «фахова підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби».
2. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки.
3. Науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в закладах вищої освіти системи МВС.
4. Розробити й апробувати модель і методику формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби.

Предмет дослідження – зміст і методика формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі фахової підготовки.

Гіпотеза дослідження. Формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі фахової підготовки буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність; скерованість

освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання; наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Методи дослідження: для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети використано теоретичні та емпіричні методи: аналіз нормативно-правової, довідкової, психолого-педагогічної, наукової і методичної літератури, наукових напрацювань вітчизняних дослідників з проблеми формування професійної зрілості – для визначення термінологічних координат досліджуваного феномена та його змістового наповнення; системний аналіз, упорядкування та узагальнення теоретичних і прикладних експериментальних даних – для визначення педагогічних умов формування професійної зрілості курсантів; моделювання – для розроблення моделі формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі фахової підготовки; порівняння отриманих даних – для з'ясування причинно-наслідкових зв'язків і залежностей; моніторинг, спостереження, тестування, анкетування, опитування, бесіди, психологічні методики – для розроблення і перевірки ефективності моделі та методики формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для визначення рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби та перевірки ефективності визначених педагогічних умов, розроблених моделі і методики; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження із використанням методів математичної статистики (непараметричний критерій Пірсона χ^2).

Базою дослідження виступили Одеський державний університет внутрішніх справ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ. Експериментальним дослідженням було охоплено 324 особи. До формувального етапу експерименту залучено 164 курсанта.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки (позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність; скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання; наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби); розкрито сутність феномена «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби»; визначено зміст та структуру професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби: компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, продуктивно-діяльнісний), критерії (особистісно-зорієнтований, гностичний, професійно-спрямований) із відповідними показниками; схарактеризовано рівні (достатній, задовільний, низький); розроблено модель формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки (мотиваційний, соціально-дієвий, соціально-креативний етапи); уточнено поняття «підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби», «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби». Набули подальшого розвитку теорія і методика фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі навчання у закладах вищої освіти.*

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні діагностувальної (анкети, питальники, схеми аналізу конфліктних професійних ситуацій) для вимірювання професійно-значущих якостей курсантів, їхніх професійних знань і вмінь) та експериментальної методик формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки; елективного курсу «Основи формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби»; системи вправ, кейсів, різнорівневих дослідницьких завдань, ділових ігор тощо, які можуть

бути використано у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби у закладах вищої освіти, викладачами та науковцями при складанні програм і методичних посібників.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 853 від 03.04.2020 р.), Одеського державного університету внутрішніх справ (акт про впровадження № 73 від 06.04.2019 р.), Дніпровського державного університету внутрішніх справ (акт про впровадження № 1-7/11 від 16.01.2020 р.), Львівського державного університету внутрішніх справ (акт № 29 від 09.07.2020 р.)

Достовірність результатів дослідження забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень; використанням апробованого діагностувального інструментарію; репрезентативністю масиву досліджуваних, експериментальною перевіркою гіпотези, висновків; використанням комплексу методів дослідження, що є адекватними меті та завданням дослідження; якісним і кількісним аналізом одержаних даних; експериментально-дослідною перевіркою висунутої гіпотези; статистичною обробкою результатів педагогічного експерименту.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і результати дослідження викладено на науково-практичних конференціях різного рівня, з-поміж яких: «Модернізація підготовки майбутніх фахівців професійно-педагогічного напрямку в умовах освітнього простору» (Кривий Ріг, 2019); «Світоглядні горизонти місії вчителя нової української школи» (Одеса, 2019); «Scientific achievements of modern society» (Liverpool, 2020); «Perspectives of world science and education» (Osaka, 2020); «Priority directions of science development» (Lviv, 2020); «Педагогічні читання з нагоди 90-річчя Криворізького державного педагогічного університету та вшанування пам'яті професорів П. І. Шевченка та В. С. Пікельної» (Кривий ріг, 2020).

Основні результати дослідження висвітлено в 11 публікаціях, із них 5 статей у фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних наукових виданнях, 4 – апробаційного характеру.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, списків використаних у них джерел, висновків, додатків. Основний текст дисертації становить 198 сторінок. У тексті вміщено 12 таблиць, 6 рисунків, що обіймають 3 самостійні сторінки основного тексту. У списку використаних джерел 201 найменування (із них 39 – іноземною мовою). Додатки викладено на 50 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 260 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

1.1. Теоретичне обґрунтування змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби

Актуальність дослідження зумовлена сучасними змінами соціально-економічних і політико-правових умов функціонування правоохоронної системи, а курс нашої держави на євроінтеграцію детермінує потребу в реформуванні системи правоохоронних органів, адаптації її до суспільних потреб і можливостей держави. Сучасний етап функціонування правоохоронних органів України характеризується повним «віддзеркаленням» перетворень і змін, що відбуваються в інших інститутах суспільства. Відбувається модернізація вищої освіти в контексті переосмислення змісту і принципів соціально-правової та гуманітарної підготовки майбутніх фахівців.

Водночас розвинений інститут прав і свобод людини й громадянина є важливим підґрунтям конституційного ладу будь-якої демократичної та правової держави, якою мають бути не лише декларовані права і свободи людини, але й передбачена надійна система їхнього захисту і це стосується насамперед діяльності судових і правоохоронних органів, якими здійснюється захист найвищих цінностей нації, а саме життя, здоров'я, людей, прав і свобод громадян. Держава покликана змінити вектор розвитку поліції і перетворити її із воєнізованого формування у службу, яка надає суспільству послуги щодо забезпечення безпеки і правопорядку. У цьому зв'язку реформування правоохоронних органів відповідає сучасним потребам українського суспільства і пов'язане з удосконаленням механізму захисту конституційного ладу.

Розглядаючи предметну сферу діяльності працівників Національної поліції, необхідно в освітніх програмах їхньої підготовки конкретно відобразити придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання. Важливість цієї проблеми зумовлена необхідністю мати чітке знання про те, яким повинен бути майбутній фахівець поліції.

Отже, система освіти галузі МВС України (Міністерства внутрішніх справ України) має бути забезпечена та збагачена сучасними моделями підготовки поліцейських кадрів, з метою уникнення небезпеки того, що курсанти закладів освіти зі специфічними умовами навчання набудуть компетентностей, зміст яких не відповідатиме вимогам кваліфікаційних характеристик посад працівників Національної поліції.

Слід зазначити, що саме комплексне застосування знань та вмінь дозволяє реалізувати принципи зв'язку освіти з конкретною практикою, тобто професійною діяльністю певного структурного підрозділу центрального органу управління поліцією чи територіального органу поліції. Кожне вміння передбачає наявність завдання, для розв'язання якого воно призначене. Відтак, реальні професійні та життєві завдання, які покликаний вирішувати майбутній працівник поліції, і визначають конкретну систему компетентностей та перелік компонент освітньої програми.

Нова концепція діяльності поліції, розширення кола завдань і функцій патрульної поліції висуває підвищені вимоги до рівня професійної підготовки особового складу. Однак реалії практичної діяльності новоствореної патрульної поліції засвідчують наявність низки проблем в окресленій сфері.

Складність порушеної проблеми полягає також у тому, що підготовка майбутніх офіцерів поліції здійснюється в закладах вищої освіти спеціального типу, і тому, має ураховувати постійні трансформаційні перетворення системи вищої освіти. Загальновідомо, що освіта є стратегічним ресурсом соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, забезпечує поліпшення добробуту людей, ураховує

національні інтереси, забезпечує зміцнення міжнародного авторитету й іміджу держави, створення умов для самореалізації кожної особистості. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначено, що одним зі стратегічних напрямів державної політики у сфері освіти має стати розвиток наукової та інноваційної діяльності, підвищення якості освіти на інноваційних засадах (Бондаренко, 2003).

Перед сучасною освітою постало завдання навчити людину самостійно опановувати нові знання й інформацію, «навчити вчитися», сформувати потребу самовдосконалення впродовж життя.

У ХХІ столітті здобуття знань стає сутнісною рисою способу життя кожної людини. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління.

В цьому контексті В. Кремень зазначає, що звичною, традиційною освітою навчити людину на все життя неможливо не лише в передовій школі, а й у найкращому університеті. Здобуті в закладі освіти знання, продовжує дослідник, не будуть обов'язково актуальними в житті й навпаки, оскільки з'являться нові знання, без засвоєння яких фахівець не буде ефективним, тобто втратить конкурентоспроможність (Кремень, 2003).

Правоохоронна діяльність, як і будь-яка галузь життя суспільства, потребує висококваліфікованих кадрів, рівень виконання якими своїх функцій безпосередньо залежить від рівня їхньої професійної підготовленості (А. Бандурка, Ю. Береза, К. Кім, О. Панова, В. Сокурєнко, Г. Яворська).

Зазначене вище актуалізує пошук нових способів підвищення якості підготовки фахівців усіх галузей правоохоронної діяльності (за В. Бондаренко). На думку науковців, фахівців-практиків (А. Аваков, О. Бандурка, В. Бондаренко, О. Користін, В. Костюк, В. Сокурєнко), міліцейська система зразка минулих десятиліть потребувала докорінної зміни принципів функціонування та вдосконалення системи професійної підготовки кадрів.

У сучасних умовах підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби як носія кардинально нової ідеології «сервісної» функції потребує кардинального переосмислення пріоритетів їх професійного навчання.

Професійне навчання майбутніх працівників Національної поліції регламентоване Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про професійний розвиток працівників», «Про Національну поліцію»; наказами МВС України, Національної поліції тощо.

Новий вектор реформування системи професійної освіти майбутніх працівників поліції визначено в наказі МВС України від 25 листопада 2016 р. № 1252, у якому затверджено концепцію реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України та передбачено створення науково обґрунтованої методологічної основи інноваційного розвитку системи освіти у МВС, визначення підходів до оптимізації мережі закладів вищої освіти МВС, удосконалення освітнього процесу, забезпечення тісного взаємозв'язку науки і практики, максимальне сприяння виконанню завдань модернізації підготовки кваліфікованого персоналу, який матиме поглиблені теоретичні знання і практичні навички та буде спроможний на високому професійному рівні захищати територіальну цілісність країни, її кордони, права свободи й інтереси громадян, протидіяти злочинності, забезпечувати публічну безпеку та порядок у державі.

Концепція передбачає реформування освіти в напрямі вдосконалення змісту та запровадження трирівневої системи підготовки. Перший рівень – первинна професійна підготовка; другий – підготовка фахівців освітніх рівнів бакалавра та магістра із відрядженням за підсумками державного атестування до комплектуючих органів і призначення на посади; третій – підготовка керівного складу відповідно до освітніх програм управлінського змісту (перепідготовка, підвищення кваліфікації).

Нова концепція діяльності поліції, розширення кола завдань і функцій патрульної поліції висуває підвищені вимоги до рівня професійної

підготовленості саме особового складу. Однак реалії практичної діяльності новоствореної патрульної поліції засвідчують наявність низки проблем в окресленій сфері. Отже можна стверджувати, що реформа органів внутрішніх справ пов'язана передусім з коригуванням завдань та функцій правоохоронних органів, упровадженням нових засад проходження служби, нових критеріїв оцінки роботи правоохоронців для підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань.

Система професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ в Україні зазнала істотних змін у зв'язку з утворенням самостійної держави. Виникли можливості використання в освітньому процесі міжнародного досвіду навчання та виховання поліцейських кадрів, вітчизняного наукового потенціалу. Організацію професійної підготовки правоохоронців було регламентовано відповідними нормативними документами, які змінювали відповідно до етапів реформування цієї відомчої системи.

Система професійної (службової) підготовки майбутніх поліцейських значних зазнала кардинальних змін після створення Національної поліції України. Підґрунтям цих змін слід вважати нову концепцію діяльності поліції, що полягає у співпраці з населенням і наданні сервісних послуг. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», систему поліції становлять: центральний орган управління поліцією і територіальні органи поліції. У нормативних документах відокремлено такі структурні підрозділи в складі Національної поліції України: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення.

Запровадження нової концепції діяльності поліції передбачало внесення змін у систему професійного навчання майбутні офіцерів патрульної служби.

За новим алгоритмом, професійна підготовка працівників поліції здійснюється поетапно та передбачає такі складники: первинна професійна

підготовка; підготовка у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання; післядипломна освіта; службова підготовка. До розроблення професійних програм і методик підготовки майбутніх працівників патрульної поліції долучалися фахівці США, Канади, Грузії.

Кардинальні зміни в системі професійної діяльності фахівців правоохоронних органів зумовили переосмислення та трансформацію системи професійної підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби.

Правоохоронна діяльність, як і будь-яка галузь життя суспільства, потребує висококваліфікованих кадрів, рівень виконання якими своїх функцій безпосередньо залежить від рівня їхньої професійної підготовленості.

У наукових джерелах накопичено значний масив інформації щодо різноманітних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців. Своєрідності професійної діяльності фахівців правоохоронних органів присвячено дослідження як науковців, так і фахівців-практиків: С. Гаркуша, Н. Закордонець, Ю. Сергієнко, Н. Рідей, Т. Шевченко. Накопичено значний педагогічний досвід, який слід ураховувати під час навчання працівників патрульної поліції. В даному контексті продуктивними є наукові здобутки В. Борисова, І. Вдовенка, С. Гаркуші, Р. Гуревича, Л. Коваль, А. Коломієць, Є. Кулика, Н. Рідей, С. Стрілець та інших учених.

Нам імponує думка Н. Рідей про те, що підготовка майбутніх висококваліфікованих кадрів – одна з провідних ланок задоволення попиту на ринку праці. Авторка переконана, що перспективним напрямом навчання майбутніх спеціалістів є ступенева підготовка та запровадження інноваційних технологій навчання, а завдання ступеневої підготовки полягають у необхідності формування в майбутніх фахівців уміння мислити та затребуваності спеціальних знань і вмінь. Учена експериментально доводить, що ефективність освітньо-пізнавальної діяльності студентів і слухачів можна суттєво підвищити, якщо системоутворювальним чинником її становлення буде реалізація ступеневої підготовки майбутніх фахівців, яка

сприяє формуванню системи знань, інтелектуальних умінь, дає можливість зекономити час на засвоєння певного обсягу матеріалу, поліпшити організацію освітньої діяльності (Рідей, 2001).

Аналізуючи професійну підготовку майбутніх учителів, Л. Коваль зауважує, що в масовому педагогічному досвіді закладів вищої освіти переважає гностичний підхід до професійної підготовки, за якого майбутні фахівці мають справу не з реальним контекстом професійної діяльності, а з навчальним предметом, тобто головною метою навчання залишається формування міцних науково-предметних знань. Унаслідок тяжіння процесу професійної підготовки до інформаційно-просвітницької функції навчання недостатньо уваги приділяють моделюванню практичних ситуацій розвивального характеру відповідно до сучасних потреб реальної практики (Коваль, 2001).

Загальновідомо, що професія безпосередньо впливає на формування особистості, тобто особливості кожної професії накладають свій «відбиток» на розвиток особистості, тим самим «виділяючи» його від представників інших професіональних груп. Таким чином, можна припустити, що успішна діяльність військовослужбовців можлива за наявності у них необхідного рівня професіоналізму. Феномен військового професіоналізму несе в собі надзвичайно різноманітні взаємозалежності. Його «стан» залежить від характеру загальних світових і національних, особливих (на рівні Збройних Сил України) і одиничних (залежно від тієї чи тієї військової професії) закономірностей розвитку громадських процесів і явищ. Відповідно, і на особовому рівні завжди важливе усвідомлення значущості тієї чи тієї спеціальності в логіці осмислення загального, особливого і одиничного. Вирішальним етапом формування професійної придатності військових фахівців є їхня професійна підготовка у військово-освітніх закладах.

На нашу думку, феномен «професійна зрілість» нерозривно зв'язаний із категорією «професіоналізм», адже саме формування високопрофесійного

фахівця неможливе без урахування його внутрішніх настанов, професійних позицій, сформованих професійних якостей.

Професійна підготовка у закладах вищої освіти в контексті мети та завдань військової діяльності, – це процес активного цілеспрямованого «перевлаштування» духовного світу особистості на «військовий лад». Здійснюється він через функціонування двох взаємозв'язаних процесів – навчання і виховання. Навчання в науці традиційно розглядається як «основний шлях здобуття освіти, цілеспрямовано організований, планомірно і систематично здійснюваний процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками. В ході навчання засвоюється соціальний досвід, формується емоційне ставлення до дійсності. Виховання – це цілеспрямований розвиток людини, яке передбачає освоєння культури, цінностей і норм суспільства, здійснюється через освіту, а також організацію життєдіяльності певних спільноти».

Якою б специфічною не була та чи та професійна діяльність, будь-яка з них (у тому числі і військова) може стати для особистості визначальною умовою її цілісного прояву і розвитку.

Розглядаючи в контексті акмеологічного погляду проблематику професіоналізму, вчені (А. Дергач і В. Зазикін), зазначають що у наукових джерелах переважають дослідження *професіоналізму діяльності* та професійної майстерності. Істотно менше робіт, пов'язаних із вивченням *професіоналізму особистості* (Дергач, 2000).

Іншими словами, домінувальними у науці є розробки діяльного аспекту проблеми, що не повною мірою відповідає важливому методологічному принципу єдності особистості та діяльності.

Відтак, в контексті нашого дослідження виникає необхідність зосередження дослідницької уваги саме на «особистісному» ракурсі проблеми формування професіоналізму.

Професіоналізм особистості залежить від рівня розвитку професійно важливих якостей суб'єкта праці, тобто таких якостей особистості, що впливають на результативність діяльності.

У психологічних джерелах, в яких розкрито феноменологію якостей особистості, поняття «якість» розуміється переважно як: «найбільш істотна властивість».

Складна феноменологія формування професійних якостей фахівців правоохоронних органів, військових, поліцейських знайшла відображення у дослідженнях як науковців, так і фахівців-практиків (І. Агапов, С. Алешин, О. Воробйов, А. Ворона, Д. Гандер, А. Каплин та ін.).

Переважає більшість учених схиляється до думки, що в контексті визначення професійної придатності людини, як біологічного і соціального об'єкта, який характеризується безліччю вроджених і набутих особливостей і властивостей, виділяють п'ять блоків професійно-важливих якостей (ПВЯ). З-поміж них: особистісні, інтелектуальні, психофізіологічні, фізіологічні і фізичні.

В контексті нашого дослідження аналіз своєрідності та функційного призначення професійних якостей є ключовим параметром, адже професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби віддзеркалює одночасно як професійний, так і особистісний профіль спеціаліста.

Проаналізуємо структуру і зміст професійно важливих якостей особистості майбутніх офіцерів патрульної служби (представлено таблично), які є найбільш функціонально задіяними у виконанні службових обов'язків. Подана класифікація до певної міри умовна і може бути значно доповнена з урахуванням зміни специфіки діяльності та мірою розробленості до комплексу сучасних вимог, що динамічно підвищує вимоги до офіцерів патрульної служби.

Людина як організм і особистість є цілісним об'єктом, тому виділені ПВЯ складають єдину систему, кожен елемент в ній може здійснювати як

позитивний, так і негативний вплив на ефективність як окремого елемента, так і всієї системи в цілому.

В контексті розгляду інтелектуальних професійно важливих якостей майбутніх офіцерів патрульної служби, необхідно зафіксувати, що цим якостям у багатьох дослідженнях професіоналізму відводиться особливе місце у зв'язку з тим, що ці якості мають системну властивість, оскільки основою будь-якого розвитку є розумовий розвиток взагалі та інтелект, зокрема.

Таблиця 1.1.

**Професійно важливі якості особистості майбутніх офіцерів
патрульної служби**

Якості	Основні складники
Особистісні	Психологічні якості (властивості). Соціальні якості.
Інтелектуальні	Конвергентні здібності. Дивергентні здібності (креативність). Пізнавальні стилі.
Психофізіологічні	Нервово-емоційна усталеність. Усталеність до стомлення.
Фізіологічні	Адаптаційна здатність. Працездатність.
Фізичні	Загальний фізичний розвиток. Фізична підготовленість.

Для впорядкування уявлення щодо структури і змісту професійно важливих якостей майбутніх офіцерів патрульної служби слід звернутися до механізмів інтелектуальної активності особистості.

Зазначимо, що успішність діяльності традиційно прийнято співвідносити із здібностями. Відповідно інтелектуальна здатність визначається як індивідуально-своєрідна властивість особистості, що є умовою успішного вирішення певного завдання. Запропонована В. Дружиніним, розширена і уточнена М. Холодною, класифікація інтелектуальних здібностей є моделлю чотирьох основних типів, до яких входять конвергентні та дивергентні здібності, навчання та пізнання.

Розкриваючи суть конвергентних здібностей, необхідно знати їх значення у професійному відборі. Виявляючи один з аспектів інтелектуальної активності, спрямований на пошук єдино правильного результату відповідно до вимог діяльності, вони є одним з провідних показників інтелекту (Дружинін, 1998).

Конвергентні здібності характеризуються трьома властивостями інтелекту: рівневі властивості, комбінаторні властивості та процесуальні властивості. Відмінність *дивергентних (креативних)* здібностей виражається в здатності інтелекту породжувати безліч різноманітних оригінальних ідей у нерегламентованих умовах діяльності. В якості критеріїв креативності розглядається комплекс певних властивостей інтелектуальної діяльності: побіжність, оригінальність, сприйнятливість, метафоричність (Холодна, 2001). У дослідженнях В. Дружиніна підкреслюється, що традиційні показники цих здібностей здебільшого недостатньо точно передбачають реальні творчі досягнення людини в його буденній та професійній діяльності (там само).

Наступна властивість інтелекту – *навчання*, феноменологія якого розкрита у дослідженнях Л. Виготського, зокрема, у контексті поняття «зона найближчого розвитку». У широкому трактуванні навчання розглядається як загальна здатність до засвоєння нових знань і способів діяльності. На думку З. Калмикової, основним критерієм навчання є «економічність» мислення: стислість у самостійному виявленні та формулюванні навчальних закономірностей у новому освітньому матеріалі в ході його засвоєння (Калмикова, 1997). У вузькому значенні слова навчання – це темп приросту ефективності інтелектуальної діяльності під впливом тих або тих навчальних дій [123].

Пізнання – поняття, що виражає індивідуальну специфіку інтелектуальної діяльності у способах вивчення реальності. Стил виступає як спосіб виконання інтелектуальної діяльності (тобто є її процесуальною характеристикою). Розрізняють такі стилі: стиль кодованої інформації,

когнітивні стилі, інтелектуальні стилі та епістемологічні стилі. М. Холодна вважає, що ставлення до продуктивних можливостей інтелекту і також можуть розглядатися в якості особливого різновиду інтелектуальних здібностей (Холодна, 2009).

За результатами аналізу своєрідності професійних якостей фахівців можна стверджувати, що успішна діяльність майбутніх офіцерів патрульної служби можлива за наявності високих показників таких фізіологічних властивостей організму, які забезпечують протиборство переліченим вище чинникам, як адаптаційні можливості організму і працездатності, сучасним вимогам, що відповідають, до функціональної підготовленості офіцера.

Фахова підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби у закладах вищої освіти потребує певної адаптації, зважаючи на складі умови праці та навчання.

Натепер існує низка визначень адаптації, але, на нашу думку, якнайповнішим є таке: «адаптація фізіологічна – сукупність фізіологічних реакцій, що лежить в основі пристосування організму до зміни довколишніх умов і спрямована до збереження відносної постійності його внутрішнього середовища, – гомеостаз».

Здійснені в останні роки міждисциплінарні дослідження механізмів і закономірностей адаптації до різних умов діяльності призводять до переконання в тому, що адаптація обов'язково супроводжується такими фізіологічними процесами: а) перебудовою регуляторних механізмів організму, б) мобілізацією і використанням резервних можливостей організму, в) формуванням спеціальної функціональної системи адаптації до конкретної трудової діяльності людини .

У досягненні усталеної та досконалої адаптації, згідно з дослідженнями А. Солодкова, значну роль відіграють перебудова регуляторних пристосовних механізмів і мобілізація фізіологічних резервів, а також послідовність їх включення на різних функціональних рівнях. Учений вважає, що спочатку включаються звичайні фізіологічні реакції і лише

потім – реакції напруги механізмів адаптації, які вимагають значних енергетичних витрат із використанням резервних можливостей організму та приводить зрештою до формування спеціальної функціональної системи адаптації, що забезпечує конкретну діяльність людини (Солодкова, 2002).

Уявлення про *резервні можливості* пов'язані із фізіологічним ученням К. Бернара, П. Бэра, У. Кеннона про збереження гомеостазу при дії на організм різних несприятливих чинників за рахунок посилення функцій життєво важливих органів і систем із використанням їх резервів.

Під *фізіологічними* резервами організму розуміється вироблена в процесі еволюції адаптаційна і компенсаторна здатність органу, системи і організму в цілому посилювати багаторазово інтенсивність своєї діяльності в порівнянні із станом відносного спокою (Психологічний словник, 2000). Фізіологічні резерви забезпечуються певними анатомо-фізіологічними і функціональними особливостями будови і діяльності організму, а саме наявністю парних органів, що забезпечують заміщення порушених функцій (аналізatori, залози внутрішньої секреції, бруньки тощо); значним посиленням діяльності серця, збільшенням загальної інтенсивності кровотоку, легеневої вентиляції посиленням діяльності інших органів і систем; високою резистентністю клітин і тканин організму до різних зовнішніх дій і внутрішніх змін умов їх функціонування (там само).

Усі резервні можливості організму А. Можухін пропонує розділити на дві групи: соціальні резерви (психологічні) і біологічні резерви (структурні, біохімічні і фізіологічні) (Можухін, 1990).

Функціональні зміни організму мають прикладне значення для оцінки працездатності організму, основні закономірності яких визначають найважливіші фізіологічні критерії, адаптованість і поточний рівень працездатності [9].

Фізична працездатність є вираженням життєдіяльності людини, основою якої є рух, універсальність його була блискуче схарактеризована ще І. Сеченовим. Термін вживається досить широко, проте зауважимо, що

сутність цього терміна дотепер не розкрито. Запропоновані визначення працездатності (М. Виноградов, 1969; С. Косилов, 1965; В. Карпман, 1974; І. Аулик, 1977 та ін.), на думку сучасних учених, носять однобічний характер і не завжди враховують при цьому функціональний стан організму та ефективність праці. З урахуванням вчення В. Загрядського та А. Єгорова (1971) визначають працездатність як здатність людини здійснювати конкретну діяльність у рамках заданих параметрів часу і ефективності праці. При цьому, на думку вчених, працездатність слід оцінювати за критеріями професійної діяльності і стану функцій організму, іншими словами за допомогою прямих і непрямих її показників.

До непрямих критеріїв працездатності відносять різні клініко-фізіологічні, біохімічні і психофізіологічні показники, що характеризують зміни функцій організму, в процесі роботи, такі як втому і відновлення.

До прямих показників відносяться показники, що дозволяють оцінювати діяльність як із кількісного, так і якісного боку, умовна достовірність яких викликана наявними методиками досліджень працездатності. За допомогою комбінованих методик дослідження можна оцінювати як продуктивність, так і надійність і точність.

Учені (К. Гуревич і В. Матвєєв) чинниками професійної працездатності разом із спеціальною підготовкою, кваліфікацією, називають певні індивідуальні психофізіологічні особливості, властивості або якості, які дозволяють досить точно диференціювати випробовуваних відносно професійної працездатності. До них відносяться зокрема, як уважає А. Родионов властивості нервової системи, як найменш лабільні (Родионов, 1987).

Професійна працездатність може розглядатись і у зв'язку з поняттям «надійність», яке у дослідженнях В. Небиліцина представлено як «здатність до збереження необхідних якостей в умовах можливого ускладнення обстановки, збереження та усталеність оптимальних робочих параметрів індивіда». Виходячи з цього визначення, В. Небиліциним було виділено

психофізіологічні якості індивіда, що зумовлюють надійність та диференціюються, як-от: «довготривала» витривалість (надійність є убиваючою функцією часу активної роботи); витривалість до екстреної напруги; «спонтанна» абстрактність; «психологічна рефракторність» – реакція на подразники, що не передбачаються; перемикання; стійкість до дії чинників середовища (Небиліцин, 1998).

Отже, до психофізіологічних якостей індивіда належать: інтеграційні психологічні, психофізіологічні, емоційно-вольові, особистісні та фізичні особливості фахівця (вроджені та набуті), що сприяють його успішній професійній реалізації в обраному виді діяльності.

Для конкретизації особливостей і проблем фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби звернімося до наявних досліджень учених (М. Ануфрієва, О. Бандурки, О. Користіна, В. Синьова, В. Сокурєнка, В. Пліска, Г. Яворської та ін.).

З дидактичних позицій процес підготовки майбутніх працівників патрульної поліції до ефективного виконання службової діяльності вчені розглядають як поступовий і послідовний перехід від теоретичних знань та уявлень про основні закономірності у взаємодіях, правила й умови діяльності до формування відповідних умінь і навичок (Аваков, 2019)

Так, Г. Яворська зауважує, що професійна підготовка майбутніх працівників поліції – це соціальний і педагогічний процес, у якому опосередковано виявляється соціальне замовлення на спеціаліста – фахівця правоохоронних органів, здатного ефективно виконувати завдання та функції, покладені на нього як представника закону та є складником педагогічної, зокрема дидактичної й організаційно-управлінської проблеми (Яворська, 2001).

Для розв'язання окресленої проблеми О. Топчій рекомендує впроваджувати заходи, спрямовані на формування в майбутніх поліцейських педагогічних компетентностей, з-поміж яких: організаційно-управлінська, яка передбачає внесення до навчальних планів і програм навчальної

дисципліни «Педагогіка у професійній діяльності поліцейського»; створення сприятливих умов для підтримання бажання поліцейського постійно навчатися); педагогічна (удосконалення методики проведення занять зі службової підготовки); автодидактична (навчання у вільний від роботи час на засадах свідомого ставлення до розвитку власної особистості, прагнення підвищувати рівень професійної майстерності) (Топчій, 2004).

На думку Н. Полудьонної, професійна підготовка майбутніх правоохоронців має кілька складників, серед яких: підготовка майбутніх поліцейських – педагогів і психологів, які мають професійно вирішувати різні конфліктні ситуації (для цього курсанти мають оволодіти педагогічними знаннями, вміннями, компетентностями); підготовка кваліфікованих викладачів та інструкторів до виконання цих завдань (Полудьонна, 2005).

Професійна підготовка у контексті модернізації освіти України передбачає суттєві зміни як організаційно-структурні, так і змістово-технологічні. Організаційно-структурні перетворення передбачають трансформацією освітніх установ, інститути перетворюються в університети, або навпаки. Змістово-технологічні зміни пов'язані з появою нових галузей педагогічного знання (андрагогіка, менеджмент в освіті, педагогічна кваліметрія тощо), нових, а також подвійних або суміжних педагогічних спеціальностей; із розробкою нових освітніх стандартів на основі компетентнісного підходу; створенням комплексного навчально-методичного й інформаційного забезпечення; збільшенням обсягу самостійної роботи; розширенням сфери застосування активних, розвивальних технологій, модульних методик, рейтингових систем оцінок, комп'ютерних та інформаційних технологій.

Професійна діяльність працівників поліції різноманітна й складна і суттєво відрізняється від інших видів професійної діяльності, яким також притаманні екстремальні, небезпечні умови праці. Розглядаючи професійну діяльність працівників правоохоронних органів, зазначимо, що, відповідно

до Закону України «Про Національну поліцію», службовці поліції України повинні здійснювати такі функції: адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально процесуальну, виконавчу та охоронну. Виконання службових завдань працівників поліції здебільшого пов'язане з людськими чинниками, тобто з потребами, прагненнями, бажаннями, відчуттями, індивідуальними особливостями громадян – у сфері взаємовідносин «людина–людина».

Згідно Наказу Міністерства внутрішніх справ України (26.01.2016 № 50) прийнято «Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України», в якому визначено ключові поняття майбутніх службовців поліції, зокрема, різні види їхньої фахової підготовки.

Розглянемо їх більш детально.

Насамперед схарактеризуємо феномен «вогнева підготовка», яка тлумачиться як комплекс заходів, спрямований на вивчення поліцейським основ стрільби із вогнепальної зброї, правомірного її застосування (використання) та вдосконалення навичок безпечного поводження з нею, швидкісної та влучної стрільби по нерухомих і рухомих цілях, з різних положень, в обмежений час, у русі тощо.

Вогнева підготовка передбачає формування у курсантів (майбутніх фахівців Національної поліції України) таких компетентностей:

загальні: розуміти місце вогнепальної зброї в загальнокультурному контексті розвитку цивілізації; бути обізнаним із правилами безпечного поводження із вогнепальною зброєю та боєприпасами; володіти навичками максимально безпечного для себе та оточуючих громадян поводження з вогнепальною зброєю.

професійні: здатність ефективно застосовувати та використовувати вогнепальну зброю у випадках, якщо для цього виникають правові підстави; здатність дотримуватись нормативно визначеного порядку поводження з вогнепальною зброєю та боєприпасами в різних ситуаціях службової діяльності. https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/vohneva/NP_bak_PR.pdf.

Функційна підготовка розглядається як комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення поліцейським знань, умінь та навичок у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності, необхідних для успішного виконання ним службових обов'язків.

До змісту *загальнопрофільної підготовки* входять комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення поліцейським умінь та навичок практичного застосування теоретичних знань щодо формування готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику, а також надання домедичної допомоги в процесі виконання службових завдань.

Тактична підготовка передбачає оволодіння майбутнім і поліцейськими комплексом заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення навичок практичного застосування теоретичних знань щодо адекватного оцінювання конкретних подій з подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику.

Фізична підготовка майбутніх службовців поліції охоплює комплекс заходів, спрямованих на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей та здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності.

Для ефективного виконання поставлених завдань поліцейські повинні мати ґрунтовну фізичну підготовку, знання нормативної бази чинного законодавства, характеризуватися високим рівнем сформованості психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях під час несення служби із охорони громадського порядку, а також відмінно володіти вогнепальною зброєю, вміти керувати транспортним засобом та грамотно застосовувати тактику дій нарядів щодо припинення різних видів правопорушень.

Як засвідчує практика, сформувати надійні навички *володіння вогнепальною зброєю* протягом короткого терміну та в умовах групового навчання (склад групи – 30 осіб) зустрічається з певними труднощами. Так, окремі випускники курсів первинної профпідготовки мають недостатні

знання, оскільки під час початкової підготовки викладачі-інструктори проводять заняття з базового курсу вогневої підготовки поліцейських, а такої підготовки для майбутньої діяльності інспекторів патрульної служби недостатньо. Як результат – молоді правоохоронці почасти розгублюються, не знають, як себе поводити в екстремальній обстановці, яка динамічно змінюється або суттєво відрізняється від навчальної. Для удосконалення навичок стрільби поліцейських в подальшому їх необхідно доповнити додатковими знаннями і вміннями. Водночас спостерігається недостатній рівень психологічної підготовки поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях, відсутність належної психоемоційної усталеності при виникненні та вирішенні конфліктів під час припинення правопорушення, чи затриманні правопорушників із застосуванням вогнепальної зброї тощо. Потребує удосконалення й стан організації подальшого психологічного супроводу правоохоронців щодо їх індивідуальної підтримки під час несення ними служби, яку повинні надавати підрозділи психологічного забезпечення ГУ НП у різних областях країни активно використовуючи для цього спеціальні полігони, які дають можливість у реальних умовах відпрацьовувати застосування зброї у нестандартних ситуаціях, що можуть виникнути при патрулюванні у населеному пункті.

Необхідно враховувати й той факт, що в озброєної людини у багатьох випадках може проявлятися агресивність, а в сукупності із самовпевненістю все це – негативні чинники для прийняття службовою особою рішення про її застосування. На озброєнні національної поліції сьогодні перебувають пістолети марки Форт-12 (14) – зброя високої пробивної здатності, і є досить ефективною. В молодому віці (окремим поліцейським 20-22 роки) без сформованих стійких навичок та відповідної психологічної підготовки людина, за небезпечних обставин схильна до застосування зброї. Отже, можливо очікувати повторення неординарних ситуацій. Уважаємо, що підготовка майбутніх поліцейських повинна бути доповнена не тільки психологічними тренінгами, а й, наприклад, таким навчальним курсом, як

психофізика ближнього бою. Практичні заняття повинні займати більше 75%, а не 20-25%, як це відбувається натеper.

Система тактичної підготовки побудована на поєднанні структурних елементів (тактики професійної діяльності, спеціальної тактики, цивільного захисту, військової топографії, тактичної медицини) та дозволяє досконало вивчити питання управління, всебічного забезпечення дій особового складу в типових та екстремальних ситуаціях і виробити практичні рекомендації щодо їх вирішення. Як складник службової підготовки тактична підготовка тісно пов'язана з багатьма науками загальноосвітнього і галузевого характеру. Зв'язок тактичної підготовки з правовими юридичними дисциплінами ґрунтується на чіткому дотриманні принципів законності під час виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань. Підготовка поліцейських до дій в особливих умовах здійснюється в системі службової підготовки окремих категорій поліцейських, а також на спеціальних заняттях: оперативно-тактичних, тактико-спеціальних, командно-штабних навчаннях, штабних тренуваннях, практичних тренуваннях. Тактика професійної діяльності включає питання несення служби окремими нарядами (екіпажами) поліції, основні завдання, порядок організації і несення служби поліцейськими з охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, боротьби з правопорушеннями на вулицях, площах, транспортних магістралях і в інших публічних місцях. Поняття «тактика» відноситься насамперед до галузі військових наукових знань. Тактика (грец. *taktika* – мистецтво шикування військ, від *tasso* – шикую війська) – це складник військового мистецтва, що охоплює теорію і практику підготовки й ведення бою підрозділами, частинами та з'єднаннями різних видів збройних сил, родів військ (сил) і спеціальних військ.

Із військової сфери термін «тактика» поширився на інші сфери людської діяльності та в найзагальнішому тлумаченні став позначати набір способів активної протидії однієї особи (групи осіб) іншій особі (групі осіб). З часом до такого розуміння додалися характеристики цих осіб як

конфліктуючих або тих, між якими відбувається конфронтація будь-якого виду та масштабу. В сучасній українській мові цей підхід сприяв появі терміна «супротивник», який тлумачиться як: «той, хто вороже, негативно ставиться до кого -, чого-небудь, протидіє комусь, чомусь; противник»; «хто виступає проти іншого у бійці, поєдинку; «вороже військо, ворожі збройні сили; ворог». Усе це повною мірою знайшло відображення у діяльності правоохоронних органів у межах боротьби зі злочинністю, однак саме слово «супротивник» отримало суто умовний характер і слугує для підкреслення обставин такої діяльності в умовах протидії. Розглядаючи спеціальну тактику як силовий складник боротьби зі злочинністю, зазначимо, що тактика виступає як частина або окремий фрагмент військової тактики, і водночас вона є галуззю наукових знань, яка сформувалася на базі загальної теорії та законів державного управління.

Предметом військової тактики є підготовка до ведення бою, бій та вихід із бойового зіткнення. У практиці Національної поліції застосування поняття «бій» є недоречним, однак використання вогнепальної зброї, насамперед активне її застосування у поєднанні із тактико-технічними характеристиками окремих видів озброєння та військової чи спеціальної техніки, відповідає більшості характеристик «бою». Щодо військової термінології, «бій» – це організоване збройне зіткнення сторін, які воюють і мають за мету знищення, розгром або взяття в полон супротивника, а також оборона, утримання або захоплення важливих районів (рубежів, об'єктів). Таке розуміння бою відповідає завданням сил охорони правопорядку в особливий період, зокрема в період воєнного часу. У мирний час (під час вирішення кризових ситуацій різного рівня), коли злочинці не чинять організованого збройного опору поліцейським, який подібний до дій військового підрозділу в обороні, перевага надається ненасильницьким методам впливу, зокрема веденню перемовин. При цьому адекватно обрана тактика перемовин дозволяє виграти час і звести до мінімуму втрати в ході проведення спеціальної силової операції.

Система тактико-спеціальної підготовки поліцейських дозволяє досконало вивчити питання управління, усебічного забезпечення дій особового складу в екстремальних ситуаціях і виробити практичні рекомендації щодо їх вирішення. Сутність тактико-спеціальної підготовки керівника поліції зводиться до вміння створювати угруповання сил, найбільш оптимальне для кожної конкретної ситуації, використовувати види й способи бойових дій відповідно до характеру обстановки, яка склалася; організації чіткої взаємодії сил, які беруть участь у спеціальній операції; створення тактичної переваги на основному напрямі шляхом своєчасного здійснення маневру силами й засобами.

Як складник загальної фахової підготовки поліцейських, тактично-спеціальна підготовка тісно пов'язана з багатьма науками загальноосвітнього й галузевого характеру. Зв'язок тактично-спеціальної підготовки з правовими юридичними дисциплінами ґрунтується на чіткому дотриманні принципів законності на всіх етапах розробки, організації та проведення спеціальних та спеціальних поліцейських операцій за участю сил Національної поліції.

Фізична підготовка. Службово-бойова фізична підготовка працівників підрозділу поліції спеціального призначення була предметом дослідження науковців в різних сферах науки.

Зокрема, С. Буткевич звернув увагу на особливості підготовки таких поліцейських до виконання службових обов'язків у надзвичайних ситуаціях, В. Тарасов та Ю. Умрихін деталізували зміст службово-бойової підготовки подібної категорії поліцейських, А. Ширяєв виокремив специфічні риси формування в межах службово-бойової підготовки готовності курсантів до здійснення службово діяльності у підрозділах спеціального призначення, В. Бондаренко розглянув фундаментальну роль службово-бойової підготовки як основи ефективної діяльності працівників поліції, В. Примаєв дослідив основні тенденції професійної підготовки поліцейських сил швидкого реагування Європейського Союзу в сучасних умовах. Водночас наведені дослідження не містять системного аналізу професійної освіти працівників

підрозділу поліції спеціального призначення у площині реформування освітянської та правоохоронної сфери у нашій державі.

Основою успішної організації та здійснення фізичної підготовки у правоохоронних органах є володіння інформацією про стан її розвитку, вміння використовувати цю інформацію в повсякденній роботі та для підвищення іміджу правоохоронних органів.

Працівник поліції повинен професійно володіти усіма набутими компетентностями, дотримуватися принципів діяльності поліції, оцінювати суспільні та економічні явища, виконувати покладені на поліцію завдання, приймати обґрунтовані рішення, поєднувати високий професійний рівень з моральністю і культурою, бути здібним до ділового спілкування, а це, безумовно, буде сприяти підвищенню ефективності та результативності функціонування усієї системи МВС України. Проблема відсутності професійних стандартів (кваліфікаційних характеристик посад працівників Національної поліції) є ключовою при визначенні компетентностей, результатів навчання та компонентів освітніх програм для різних освітніх рівнів (Пугач, 2007)

Головною метою формування фізичної підготовленості майбутніх правоохоронців є формування фізичних, професійно-прикладних та психологічних якостей з урахуванням специфіки обраного напрямку несення служби у правоохоронних органах, а також комплексного підходу об'єднання фізичної, тактико-спеціальної та вогневої підготовки, які будуть імітувати ситуації самозахисту, переслідування та затримання правопорушника на практичних заняттях, а не в процесі теоретичних ситуацій.

Отже, система професійного навчання майбутніх поліцейських складається з: первинної професійної підготовки; підготовки у ЗВО із специфічними умовами навчання; післядипломній освіти (спеціалізація, перепідготовка, стажування, підвищення кваліфікації); службової підготовки (функціональна, загальнопрофільна, вогнева, тактична, фізична підготовки).

Отже, спираючись на результати аналізу наукових джерел можна уточнити поняття «фахова підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби» як цілеспрямовано організований, систематичний процес, що передбачає: вогневу, тактичну, загальнопрофільну, функційну та фізичну підготовку, сприяє формуванню та збагаченню соціальної і професійної зрілості, знань і вмінь, які є необхідними для адекватного виконання специфічних завдань у процесі майбутньої правоохоронної діяльності.

1.2. Дефініція «професійна зрілість» як наукова категорія

Зміни соціально-економічних і політико-правових умов функціонування правоохоронної системи, курс України на євроінтеграцію детермінують потребу в реформуванні системи правоохоронних органів, адаптації її до суспільних потреб і можливостей держави.

Феноменологія «зрілості» як міждисциплінарної категорії представлена широко і розгалужено у наукових джерелах.

Загальні засади, шляхи та способи формування зрілості було розкрито в психолого-педагогічному контексті (Ю. Дєрябіним, В. Дєрябіною, Н. Новосьоловим, Л. Машуковою, В. Радуллом, В. Юловим); методика діагностування соціальної зрілості майбутнього педагога розкрито й обґрунтовано у працях Я. Галети, В. Радула; феномен «суспільна, професійна і соціальна зрілість» майбутнього викладача досліджено Р. Хмелюк та представлено як провідний чинник успішності його професійної підготовки; формування основ суспільної зрілості старшокласників та професійного становлення педагогів вивчено Л. Фомічовою; окремі аспекти формування соціальної зрілості у професійній освіті досліджувались науковцями-психологами (Т. Комар, О. Коптева, Т. Мальцева, О. Михайлов, С. Поліщук, І. Руднєва, Т. Хмурина, Н. Шрамко, Г. Яворська та ін.).

У сучасних наукових дослідженнях описано сутність і шляхи розвитку професійної зрілості особистості в контексті підготовки майбутніх педагогів

(О. Андрієнко, О. Ганжа, М. Ємельянова, О. Каменєва, М. Лебедик, В. Радул, О. Солдатченко, О. Темрук та ін.); формування соціальної зрілості у професійній освіті (Т. Комар, О. Коптєва, Т. Мальцева, О. Михайлов, С. Поліщук, І. Руднєва, Т. Хмурина, Н. Шрамко, Г. Яворська та ін.); у старшокласників (Я. Безродна, С. Вершловський, Т. Захарук, Л. Калашникова, Л. Канішевська, М. Лебедик, О. Лопатін, М. Лукічева, В. Максимова, А. Мальчукова, А. Мільман, Н. Невзорова, О. Поздняков, Н. Теміров, Т. Толстих, Н. Федорова та ін.); схарактеризовано сутнісні ознаки поняття «соціальна зрілість» у педагогічних дослідженнях Я. Галети, Л. Канішевської, О. Солдатченка, В. Радула, М. Шкільної та ін.

З-поміж безлічі аспектів теоретичного та практичного характеру термінового розв'язання потребують питання, пов'язані з процесами зрілості молодшої людини в умовах освітнього й професійного середовища.

Сфокусуємо дослідницьку увагу на термінологічних, змістових та специфічних ознаках поняття «зрілість».

Поняття «зрілість» переважно тлумачиться у довідкових джерелах як «сукупний стан високого розвитку фізіологічних, інтелектуальних, вольових, моральних, соціальних параметрів людини»

В контексті нашого дослідження важливим є те, що в генезисі людини спершу настає біологічне і фізіологічне дозрівання організму, а далі формується психічна зрілість як показник роботи сенсорних, мнемічних, інтелектуальних функцій людини. Згодом настає моральна і світоглядна зрілість як свідчення соціальної зрілості особистості. Остання ґрунтується на ідейних переконаннях, сформованому світогляді та вміщує у собі оперативне, вправне й ефективне здійснення практичної діяльності» (Психологічний словник).

Поняття «зрілість», в контексті формування особистості означає стан досягнення нею повного розвитку, дослідники використовують як для опису певного періоду життя людини дорослого віку, так і для визначення високого рівня розвитку та характеристики процесу дозрівання як окремих якостей

(статева зрілість, емоційна зрілість, громадянська зрілість, інтелектуальна зрілість, соціальна зрілість), так і особистості в цілому (особистісна зрілість).

Поняття «зрілість» у соціолого-педагогічному словнику визначається як «відповідний стан, який характеризується становленням якостей або властивостей особистості, що розвиваються в предметі або явищі, досягають рівня, за якого вони у своїй сукупності найбільш повно виявляють сутність певного предмета чи явища» (Словник педагогічних та соціологічних понять)

Доповнює розуміння змісту поняття «зрілість» таке її тлумачення: «стан повного розвитку особистості, цілковитої готовності до чого-небудь в аспекті дорослішання особистості, сформованою готовністю до найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей; основними рисами зрілої особистості є розвинене почуття відповідальності, потреба особистості в турботі про інших, здатність до активної взаємодії з оточенням, ефективне використання своїх знань і практичних умінь, конструктивне вирішення складних життєвих проблем на шляху до самореалізації (Тлумачний словник української мови).

В контексті формування професійної зрілості майбутніх фахівців правоохоронних органів продуктивним є таке тлумачення: «стан організму, який досяг повного розвитку; зрілий вік; високий ступінь розвитку, досконалості; майстерності; «зрілий»: глибоко продуманий, створений, здійснений на основі великого досвіду, майстерності (там само).

Слід урахувати також і те, що «зрілість – найбільш тривалий період онтогенезу, який характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей людської особистості» .

Характеристиками «зрілої особистості» можуть вважатись такі: розвинуте почуття відповідальності; потреба в турботі про інших людей; здатності до активної участі в житті суспільства, ефективного використання своїх знань, психологічної близькості з іншою людиною, конструктивного вирішення різних життєвих проблем на шляху до повноти самореалізації.

Принципового значення в контексті підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби є те, що розвиток людини в період зрілості безпосередньо пов'язується з її активним залученням у сферу суспільного виробництва. Нездатність успішно залучитися в неї призводить до стагнації.

Відтак, зрілість – це стан повного розвитку особистості, цілковитої готовності до певної діяльності. Зрілість тісно пов'язана з дорослішанням особистості, готовністю до найвищого розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних здібностей. До визначальних рис зрілої особистості належать розвинене почуття відповідальності, потреба особистості в турботі про інших, здатність до активної взаємодії з навколишніми, ефективне використання своїх знань та практичних умінь; конструктивне розв'язання складних життєвих проблем на шляху до самореалізації.

Проаналізуємо в якому контексті феномен «зрілість» представлено у науково-педагогічних джерелах.

На думку В. Радула, зрілість – це суб'єктно-об'єктна категорія, що відображає особистий життєвий досвід і природні ресурси людини, яка зростає, об'єктивні закономірності її дорослішання, а також результати навчання. Зрілість, продовжує автор, є одночасно і соціально-педагогічним результатом, що виникає у процесі взаємодії соціального і педагогічного середовища, розвитку і дорослішання людини (Радул, 2001).

В контексті підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів таким чином: зрілість є етапом соціального становлення особистості і, водночас, складним процесом пристосування студента/учня до життя; зрілість є важливим компонентом становлення особистості в суспільстві. Можна стверджувати, що соціальна зрілість особистості частіше трактується як цілісний цикл індивідуального розвитку людини, який включає дитинство, юність і старість.

Провідною в контексті нашого дослідження є наукова позиція В. Радула, який зазначає, що зрілість – це акмеологічна категорія з біполярною сутністю, що виявляється у формі локальних видів зрілості

людини як індивіда, особистості і суб'єкта діяльності, а також як глобальної зрілості, тобто інтегрального критерію досягнення певної стадії дорослості людини (там само).

Ми приймаємо наукову позицію дослідника та проаналізуємо акмеологічний контекст феномена «зрілість».

Витоки формування акмеологічної теорії зрілості знаходимо в наукових напрацюваннях видатного вченого-психолога Б. Ананьєва та його наукової школи. Досліджуючи закономірність гетерохронного розвитку властивостей людини, яка формується, учений зазначав: «Не менш важким, ніж об'єктивне визначення «початку» індивіда, особистості, суб'єкта та гетерохронності всіх цих станів формування людини, є визначення об'єктивних критеріїв зрілості людини». Саме вони, наголошував Б. Ананьєв, сприяли у сучасній психологічній літературі заміні поняття «зрілість» на поняття «дорослість», для того, щоб уникнути багатьох ускладнень, які є часто нездоланими (Ананьєв, 1965).

Б. Ананьєв дійшов висновку про те, що настання зрілості людини як індивіда (фізичної), особистості (соціальної), суб'єкта пізнання (розумової зрілості), праці (працездатність) за часом не збігається і подібна гетерохронність зрілості зберігається у всіх формаціях (там само).

Учений увів у науковий обіг поняття «глобальна зрілість», яке у тварин збігається з фізичною зрілістю усього організму, його життєдіяльністю й механізмами поведінки. Стосовно розвитку людини, зрілість (глобальна) постає як інтегральна характеристика розвитку всіх життєвих сил людини на відповідному етапі його дорослості як гармонійне поєднання природних, особистісних і суб'єктних показників цілісного розвитку людини.

Отже, поняття «зрілість особистості» вирізняється термінологічною неоднозначністю, функційною складністю та міждисциплінарним характером. Його розглядають у філософському, соціологічному, психологічному, акмеологічному і педагогічному контекстах. Відповідно,

кожна з означених наук виокремлює власний предмет вивчення в цьому об'єкті, розглядає його під «своїм кутом зору».

Визначення проблеми зрілої особистості крізь призму взаємозв'язку зовнішніх та внутрішніх впливів на її розвиток пов'язане з актуалізацією світоглядної проблематики, а також, значною мірою, із завданнями врахування зростаючого значення суб'єктивних чинників у суспільному житті, що знаходить вираження в дослідженнях співвіднесення особистості й суспільства, особистості як суб'єкта культури, у спробах побудови теорії особистості та педагогічному аспекті її реалізації.

Різні аспекти соціальної зрілості відображено у працях філософів (Л. Буєвої, Ю. Бардіна, Л. Ростової, Т. Старченка, І. Пустельник, М. Черниш та інших); соціологів (І. Половинки, Л. Сохань, О. Харчева, В. Ядова та інших).

Проблематику соціальної зрілості розглянуто у психологічних концепціях соціалізації індивідуалізації особистості (Г. Андрєєвої, М. Бобнєвої, І. Кона, Б. Паригіна, А. Петровського, Д. Фельдштейна, Е. Еріксона); соціальних настанов і ціннісних відносин (В. Мясичев, Ш. Надірашвілі, В. Ядов); в теоретичних уявленнях про особистісну зрілість у вітчизняній і зарубіжній психології (А. Асмолов, Б. Братусь, В. Зинченко, В. Мухіна, В. Петровський, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм); в розробці методів активного соціально психологічного навчання (Ю. Ємельянов, Є. Кузьмін) тощо.

Психологічний аспект проблеми розвитку соціальної зрілості особистості висвітлено також у дослідженнях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Когана, О. Леонтьєва, Б. Ломова, Г. Олпорта, В. Сафіна, С. Рубінштейна, Д. Фельдштейна та ін.

Водночас зауважимо, що на сьогодні недостатньо розкрито та обґрунтовано професійну сутність та структуру зрілості особистості. Так, Г. Оллпорт називає зрілість часовим проміжком, процесом, що поетапно

відбувається в часі й просторі, яка триває упродовж усього життя й залежить від мотивів особистості (Оллпорт, 1985).

Учений виокремлює такі основні характеристики психологічно зрілої особистості: зріла людина має широкі межі «Я». Вона може подивитися на себе збоку, побачити свої позитивні і негативні риси, свою соціальну активність (спілкування з довколишніми, зацікавленість певним видом діяльності, бажання розв'язувати політичні та релігійні питання у своєму житті та житті довколишніх); зріла людина завжди готова до теплих соціальних стосунків, виявляє співчуття і терпимість; демонструє емоційну саморегуляцію й самосприйняття, не озлоблюється внутрішньо і не стає жорстокою (там само). Зріла людина реалістично сприймає довколишній світ, свій досвід та домагання; позитивно сприймає себе, тому готова до самопізнання. Важливим складником самопізнання, на думку Г. Оллпорта, є гумор, оскільки він дозволяє людям бачити і сприймати вкрай абсурдні аспекти власних і чужих життєвих ситуацій. Зріла людина має цілісну життєву філософію, а тому може виокремити важливі речі у власному житті завдяки сформованій системі цінностей (там само).

За Ф. Брантовою, психологічна зрілість особистості – це інтегративне, рівнево-компонентне утворення, що фіксує в особистості високий ступінь самостійності, усвідомленості, морального начала, швидкого й точного орієнтування в довкіллі (предметному та соціальному), справжності взаємозв'язку з людьми, активності й творчості в перетворенні дійсності та самої себе, істинного задоволення від свого життя. Учена зазначає, що психологічна і особистісна зрілість особистості визначаються категоріями наукової й буденної свідомості, в якій пріоритетними виділяються параметри адекватності та об'єктивності в пізнанні та розумінні світу, автономії самостійності, відповідальності, здатності до глибоких відносин, самоприйняття, самодостатності й упевненості в собі, здатності до децентрації та розуміння іншої думки, толерантності, свободи від догм і

стереотипів, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення (Брантова, 2001).

Н. Дідик вважає, що «особистісна зрілість – це характеристика стану розвитку особистості, що виявляється у високому ступені особистісної конструктивної активності та особистісної функціональної продуктивності людини» (Дідик, 2005)

О. Лукасевич запропонувала розглядати особистісну зрілість у контексті вчинкового підходу в психології, де інтегральним показником особистісної зрілості є внутрішня готовність до здійснення відповідного вчинку у життєвому сенсі особистості. Основними ознаками особистісно зрілої людини авторка визначає відповідальність, самостійність, мудрість, цілеспрямованість, упевненість, креативність та альтруїстичність (Лукасевич, 2000)

Особистісна зрілість, за Л. Потапчук, виникає з опануванням людиною сенсу життя. До основних рис особистісної зрілості дослідниця відносить загальну інтернальність (рівень суб'єктивного контролю особистості над будь-якими значущими ситуаціями), міжособистісні відносини, здоров'я, емоційну зрілість, самоконтроль поведінки, показник реалізованості подій життя, адекватність самоствердження і цілевизначення (Потапчук, 2001). Зріла особистість, вважає Ф. Якобсон, повинна мати широке коло інтелектуальних умінь, відрізняється здатністю мислити критично; в емоційній сфері їй властиві усталеність емоційних оцінок, уміння контролювати свої почуття і переживання. Зріла особистість у цілому є більш інтегрованою (Якобсон, 1987). За З. Фрейдом, зріла особистість – це активна в розв'язанні життєвих проблем особистість, здатна прикладати зусилля, виявляти вміння наполегливо працювати й відкладати задоволення потреб, відповідальна у соціальних відносинах і піклуванні про інших людей (Фрейд, 1977).

У дослідженні С. Рубінштейна підкреслюється, що у формуванні зрілості особистості важливе значення має відповідальність, активна участь у

житті суспільства та принципове ставлення до діяльності та життя загалом (Рубінштейн, 1964)

Філософські та соціологічні дослідження пов'язують соціальну зрілість зі становленням особистості, засвоєнням особистістю і соціальними групами соціальних, моральних норм. Вітчизняні психологічні теорії розглядають феномен «соціальна зрілість» з позиції значущості для суспільства. У психологічних зарубіжних теоріях поняття «соціальна зрілість» розглядається як результат індивідуального самовизначення. У педагогічних дослідженнях поняття «соціальна зрілість» розглядається як «результат соціального становлення» (соціалізації) (Психологічний словник).

У соціології категорію «соціальна зрілість» пов'язують з відповідальністю, готовністю до самостійної трудової діяльності (С. Іконникова, В. Лисовський); наявністю ціннісних орієнтацій (О. Харчев) сформованістю в особистості соціальних якостей, які впливають на саморегуляцію соціальної поведінки особистості (Т. Старченко, І. Пустельник, М. Черниш, В. Ядов).

На думку провідного вченого в галузі соціології Л. Когана, «соціальна зрілість є системною якістю, станом, ступенем розвиненості системи особистості як єдиного цілого. Соціальна зрілість особистості характеризується ступенем присвоєння суспільних відносин і їх реалізацією в практичній діяльності, тобто ступенем розвитку соціально сутнісних сил особистості, її світобаченням, знаннями, здібностями, потребами, навиками, уміннями, соціальними почуттями. Про соціальну зрілість особистості ми розмірковуємо в подіях, за ступенем узгодженості в них суспільних і особистих інтересів» (Коган, 1986).

До найбільш загальних ознак соціальної зрілості вчений відносить: відповідність кожної особистості основним сутнісним характеристикам історичного типу особистості; відповідність її способу життя, її життєдіяльності вимогам середовища до образу життя кожної окремої особистості» (там само).

Грунтовний аналіз сутності соціальної зрілості вчителя представлено у дослідженнях В. Радула.

Так, у докторській дисертації «Становлення соціальної зрілості молодого вчителя (теорія і практика)» (1998) В. Радул, ґрунтовно проаналізувавши стан досліджуваної проблеми в науковій літературі, визначив й обґрунтував сутність, зміст та структуру категорії «соціальна зрілість особистості молодого вчителя» як інтегральну якість особистості. На підставі всебічного логіко-системного методу аналізу джерел із теми дослідження встановив, що категорія соціальна зрілість – одна з основних у психолого-педагогічній науці. На думку вченого, «соціальна зрілість – це певний ступінь розвитку особистості, який сприяє творчому освоєнню різних видів культури, а також створює можливість найефективніше приносити користь оточуючим, своєю участю у різних видах діяльності».

Наукові дослідження, здійснені В. Радулом, доводять, що соціальна зрілість як рівень розвитку особистості визначається всією сукупністю її діяльності. Залежно від сфери прояву соціальна зрілість є певною здатністю особистості до взаємодії із соціальним середовищем, що дає їй змогу ефективно посідати відповідне місце у структурі первинних утворень.

Узагальнюючи проблему розвитку зрілості особистості в наукових дослідженнях, В. Радул зауважує, що основний висновок, який існує в більшості наукових досліджень, що мають безпосереднє відношення до поняття «соціальна зрілість особистості», є твердження про те, що особистість є суб'єктом діяльності людини, яка, у свою чергу, спрямована на перетворення довколишньої дійсності.

У докторській дисертації «Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України» (2006) Г. Яворська, аналізуючи феномен «соціально-професійна зрілість» зазначає, що професійна зрілість, як властивість особистості виступає основною психологічною передумовою її професійної майстерності. На її думку, вона характеризує становлення особистості як

цілісної, відносно усталеної системи, пов'язаної з усвідомленням власного місця, ролі, функцій у професії, в суспільстві, в колективі. Як якість особистості професійна зрілість дозволяє структурувати, регулювати і управляти внутрішньою і зовнішньою власною життєдіяльністю, зберігати психологічну рівновагу; передбачає усталену мотиваційно-ціннісну професійну спрямованість і соціальну готовність до виконання багатопрофільної соціально-педагогічної діяльності.

Процес дослідження психологічних умов розвитку соціальної зрілості учнів вищого професійного училища стали предметом дослідницької уваги С. Поліщук, яка з'ясувала, що соціальна зрілість не є віковою категорією і залежить від умов, у яких росте й виховується особистість. На думку автора, «соціально зрілою є особистість, у якої сформовано систему соціальних якостей, а рівень її розвитку відповідає суспільним потребам» (Поліщук, 1999).

У кандидатській дисертації О. Ганжі «Формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії в освітньо-виховному середовищі» (2011) це поняття представлено як «якість розвитку особистості, вершину акме соціально-професійного розвитку, яка сприяє найбільш ефективному досягненню очікуваних позитивних результатів». Залежно від сфери виявлення, підкреслює дослідниця, соціальнопрофесійна зрілість є певною здатністю особистості до взаємодії із середовищем, що дозволяє їй ефективно посідати відповідне місце в структурі первинних утворень.

У дисертаційному дослідженні «Формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах» (2014) Т. Хмуринська, розглядаючи сутнісні характеристики соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів доходить висновку, що соціально-професійна зрілість майбутнього соціального педагога є системним новоутворенням, що складається під впливом інтегративної активності соціального педагога як індивіда, особистості і суб'єкта

діяльності; цілеспрямованого процесу професійної соціально-педагогічної підготовки і соціально-педагогічних вимог професійної діяльності.

У кандидатській дисертації О. Коптевої «Формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійно-технічної освіти» (2018) на підставі теоретичного аналізу, узагальнень та систематизації запропоновано сучасний підхід до формування якісних характеристик особистості, основою якого є особистісний компонент, пов'язаний з ідеями соціально-професійної зрілості особистості. Соціальну зрілість дослідниця розглядає як таку, що віддзеркалює рівень розуміння особистістю свого місця в суспільстві, межу відповідальності у виконанні своїх обов'язків та здійсненні вчинків, погляди й переконання та їх застосування в житті, відповідно до засвоєних нею соціальних норм. На думку О. Коптевої, соціальна зрілість є «інтегральною характеристикою особистості, тому виражає певний якісний стан її розвитку, такий ступінь оволодіння людиною досвідом, що дозволяє їй виступати повноправним суб'єктом суспільно-практичної діяльності».

Т. Комар у публікації «Соціальна зрілість особистості як чинник становлення професійної зрілості психолога» (2016), аналізуючи соціальну зрілість у контексті становлення професійної спрямованості особистості, доходить висновку, що соціальна зрілість є однією з основних соціально зумовлених підструктур особистості, тому можемо стверджувати про те, що вона здійснює значний вплив на формування професійної спрямованості та професійної зрілості особистості, яка за своєю суттю також є результатом соціалізації особистості, навчання, виховання, особистісного та професійного становлення [5, с. 205].

Я. Галета в монографії «Соціальна зрілість особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства» (2018), досліджуючи соціальну зрілість особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства, доходить висновку, що у педагогічних дослідженнях соціальну зрілість особистості досліджують у контексті теорії соціалізації, оскільки одним із пріоритетних завдань, що стоїть перед системою освіти нині, є

забезпечення ефективності протікання процесу соціалізації, а соціальна зрілість розглядається як результат цього процесу. Автор визначає поняття «соціальна зрілість особистості» як процес і результат впливу на особистість сукупності суспільних відносин, що призводять до становлення основних властивостей особистості, які принципово адекватно відбивають сутність сучасного суспільства. Наявність такого механізму дозволяє функціонувати системі зворотних зв'язків особистості і суспільства, що детермінуються, у свою чергу, рівнем розвитку суспільних відносин.

Отже, поняття «зрілість особистості» є міждисциплінарним. Його розглядають у філософському, соціологічному, психологічному, акмеологічному і педагогічному плані. Зрілість – це акмеологічна категорія з біполярною сутністю, що виявляється у формі локальних видів зрілості людини як індивіда, особистості і суб'єкта діяльності, в також як глобальної зрілості, тобто інтегрального критерію досягнення певної стадії дорослості людини.

Поняття «професійна зрілість» уточнюємо як інтегративне, багатоскладове утворення, яке визначає саморозвиток особистості у професійній сферах власної життєдіяльності та складається з усталеної професійної мотивації (спрямованості на досягнення професійного успіху, на професійний розвиток і самореалізацію), сформованої професійної ідентичності (особистісної диспозиції, що ґрунтується на відчутті причетності до професійної спільноти), а також з набутих знань, умінь та навичок професійної діяльності в обраній галузі.

1.3. Сутність та структура професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби

Проблематика формування професійної зрілості фахівців різного профілю широко представлена у наукових джерелах. Науковці та фахівці-практики досліджують цей феномен використовуючи такі інтерпретації поняття, як: особистісно-професійна зрілість (Н. Антонова, Ю. Гільбух,

О. Чуйко, В. Цина та ін.); професійна зрілість (Т. Комар, Т. Хмурина, О. Штепа та ін.); соціальна зрілість (В. Артемов, С. Поліщук, Ю. Черкашин та ін.).

Так, В. Цина трактує поняття «особистісно-професійну зрілість» майбутнього вчителя як інтегративну якість особистості, що відбиває складники її громадянської, життєво-професійної, духовної, соціальної, психологічної та мотиваційної зрілості, сформованість самості особистості й зумовлює володіння предметними, базовими та ключовими компетентностями, що визначають готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності (Цина, 2000). Складниками особистісно-професійної зрілості майбутніх педагогів В. Цина визначає:

- громадянську зрілість: почуття громадського обов'язку, патріотизм, суспільну діяльність, інтерес до суспільно-політичного життя та участь у житті суспільства, національну і планетарну свідомість;
- життєво-професійну зрілість: компетентність, креативність та ініціативність у вирішенні життєвих ситуацій, високий рівень реалізації подій життя та освітньо-професійної діяльності;
- духовну зрілість: близькість, контактність, потребу у спілкуванні, піклуванні та повагу до інших, колективізм, відкритість і доброзичливість у ставленні до людей, терпимість і толерантність, емпатію та глибинність переживань гармонію з оточенням, розуміння сенсу життя, потребу в духовній близькості з іншими;
- соціальну зрілість: відповідальність, вимогливість до себе, скромність, гуманістичну мораль;
- психологічну зрілість: позитивне мислення, емоції, цілезабезпечення, психічну автономію, переважання раціонального над емоційним, розсудливість та емоційну врівноваженість, синергетичність та автономність, наявність власної життєвої філософії;
- мотиваційну зрілість: стійкі переконання й домагання, задоволеність своїми особистісними якостями.

Погоджуючись у цілому із думкою дослідниці хочемо зазначити, що названі параметри, на нашу думку, є скоріше видами (типами) особистісно-професійної зрілості, аніж складниками (там само).

На думку Ю. Гільбуха, основними структурними компонентами особистісної зрілості є такі:

- мотивація досягнення як спрямованість діяльності особистості на значущі життєві цілі, прагнення до максимально повної самореалізації, лідерства, досягнення високих результатів, самостійність, ініціативність;
- ставлення до свого Я (Я-концепція), що охоплює такі характеристики зрілості, як упевненість у своїх можливостях, задоволення своїми здібностями, темпераментом і характером, своїми знаннями, вміннями та навичками у поєднанні з адекватною самооцінкою, високою вимогливістю до себе, скромністю, повагою до інших та відсутністю самовдоволення;
- почуття громадського обов'язку, яке охоплює такі якості, як патріотизм, інтерес до суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потреба у спілкуванні, колективізм;
- життєва настанова, яка поєднує в собі розуміння відносності сенсу життя, переважання раціонального над емоційним, емоційну рівноваженість та розсудливість;
- здатність до психологічної близькості з іншими людьми, що охоплює такі особистісні якості, як доброзичливість до людей, емпатія, вміння слухати, потреба в духовній близькості до інших людей (Гільбух, 1980).

Вважаємо такий алгоритм структурного наповнення феномена коректним і зазначаємо, що в контексті підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби мотиваційно-ціннісна (світоглядна) і, водночас, професійна позиція є принципово значущою.

Показниками виникнення професійної зрілості як особистісного утворення вважаємо сформованість та інтегрованість (міцність зв'язку) її складників, а також здатність людини вирішувати актуальні для неї задачі професійної діяльності чи професійного розвитку.

Суголосні з Н. Антоною у тому, що професійна зрілість складається зі стійкої професійної мотивації (спрямованості на досягнення професійного успіху, на професійний розвиток і самореалізацію), сформованої професійної ідентичності (особистісної диспозиції, що ґрунтується на відчутті причетності до професійної спільноти), а також з набутих знань, умінь та навичок професійної діяльності в обраній галузі. Важливим чинником її формування є досвід професійної діяльності та професійного навчання (Антонова, 2010).

Структурними компонентами професійної зрілості, на думку Н. Антонової, є: особистісна зрілість – сукупність психологічних властивостей, що характеризують людину як здатну до відповідальної автономії, до самовизначення і самоприйняття, відкриту новому досвіду («я знаю хто я, який я, чого я хочу і що я можу; я господар своєї долі»); інтелектуальна зрілість – сукупність психологічних властивостей, що характеризують людину як здатну до пізнання, до використання набутих знань у предметній діяльності, до логічного мислення, до рефлексії і творчості («мене цікавить те, чого я ще не знаю; я можу використовувати свої знання, приймати зважені й обґрунтовані рішення, аналізувати помилки; мені цікаво створювати щось нове, удосконалювати»); емоційна зрілість – сукупність психологічних властивостей, що характеризують людину як здатну відчувати і здатну контролювати емоції, тобто здатну до адекватної спонтанності та свідомої саморегуляції емоційних проявів («я маю право відчувати; я знаю які емоції можу відчувати і що їх викликає; я вмію управляти своїми емоціями»); соціальна зрілість – сукупність психологічних властивостей, що характеризують людину як здатну здійснювати ефективну взаємодію з іншими у системі міжособистісних взаємовідносин, яка ґрунтується на гуманістичних принципах, але не призводить до знеособлення й втрати індивідуальності самою людиною («я розумію людей і знаю як з ними поводитися; я відчуваю себе причетним до них, вони викликають мій інтерес; я бажаю їм добра і готовий прийти на допомогу») (там само).

Розуміємо позицію вченої в контексті проблеми дослідження таким чином: професійна зрілість виявляється як поєднання професійної самосвідомості із предметною компетентністю в обраній галузі.

Як уже зазначалось раніше, поняття «професійна ідентичність» за змістом щільно пов'язаний із поняттям «професійна зрілість». Фахівець із відчуттям професійної зрілості характеризується почуттям усвідомлення своєї єдності із професійною етикою й цінностями професійної спільноти, членом якої він є у плані ідентичності самосвідомості (самоототожнення з відповідальністю посадових обов'язків і моралі), так і у сфері ідеальної поведінки (дії в рамках професійних функцій і етики).

Під *професійною ідентичністю* розуміємо особистісну диспозицію, що ґрунтується на суб'єктивному відчутті причетності до професійної спільноти і складається з мотиваційного, когнітивного, конативного (поведінкового) й афективного компонентів.

Дослідниця О. Єрмолаєва розглядає термін професійної ідентичності в контексті системи «людина – професія – суспільство», визначає його як сутнісну психосоціальну структуру, в якій сфокусовані основні відношення професіонала в цій системі, тобто ставить її в центрі всіх понять психології праці. Згідно цього дослідження, професійна ідентичність – це системна характеристика суб'єктивно – соціально – діяльного співвідношення, тобто це не тільки прийняття професійних цінностей, але і гармонійна ідентифікація з діяльністю (інструментальна ідентичність), соціумом (зовнішня ідентичність) та самим собою (внутрішня ідентичність) (Єрмолаєва, 2002). Для більшості дослідників професійна ідентичність є більш широкою та складною категорією, ніж поняття професійно важливі якості, професійна придатність або професійна готовність.

Зосередимо дослідницьку увагу на феноменологічних ознаках професійної ідентичності та проаналізуємо її значення в контексті формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

У зарубіжній літературі простежуються два основних підходи щодо дослідження проблематики професійної ідентичності: перший, спрямований на вивчення професійного розвитку, особистісного самовдосконалення, другий – на виділення соціальних сторін та чинників становлення професіонала.

Так, М. Аргайл ще в середині 1970-х років ХХ ст. писав про зв'язок професійної ідентичності з професіоналізацією індивіда. Дж. Соненфелд показав, що ідентичність з'являється та трансформується в процесі професійного розвитку. Р. Фінчман у своїх дослідженнях звертав увагу на усвідомлення особистістю професійних вимог, етичних норм, цінностей, які приходять упродовж оволодіння професією. Тобто процес формування професійної зрілості – це співвідношення індивідуальних особливостей із соціальним впливом у процесі професіоналізації (цитування за Циною, 2000).

У межах соціологічних досліджень С. Джошел довів, що ідентичність формується на основі співвідношення формального та неформального статусів професії. К. Мак-Говен и Л. Харт акцентують на вивченні професіональної зрілості у процесі соціального навчання, що включає оволодіння спеціальними знаннями та навичками необхідними для виконання професійних ролей. Учені, Т. Ллойд та П. Муллен, вивчаючи діяльність рибаків, розкрили процес формування професійної ідентичності та умови її становлення (цитування за циною, 2000).

У дослідженнях А. Мішел і С. Вортам проаналізовано процес входження працівників у сумісну діяльність та її вплив на нову організаційну ідентичність, що передбачає зміну індивідуальної ідентичності та когнітивних процесів персоналу (там само).

В сучасних зарубіжних дослідженнях розкрито варіативні методики дослідження ідентичності. Значний інтерес та увагу викликають праці, метою яких вивчення професійної ідентичності методом аналізу мовлення у межах нарративної психології. Голландський дослідник Ван де Миєрооп запропонував оригінальну схему вивчення ідентичності в межах

нарративного аналізу, коли з усіх речей респондентів, починаючи з першопочаткових, за допомогою кількісних методик «відбираються» найбільш цікаві з погляду дослідницьких задач, а потім вони ретельно аналізуються із застосуванням якісних методів.

Успішне входження в професійне середовище пов'язане з розвитком професійної ідентичності, усвідомленням своїх професійно важливих навичок, визначення професійних, соціальних та матеріальних перспектив, позитивним самосприйняттям, незалежністю, самоповагою та почуттям захищеності в професійному суспільстві. Дослідження професійної ідентичності надає можливість формувати нові напрями підготовки майбутніх фахівців. Завданням професійного самовизначення та становлення представників багатьох сучасних професій є: формування здібності рефлексувати зміни у соціальному оточенні та спрямованості особистого розвитку.

Професійна ідентичність може бути певним індикатором спектру проблеми суб'єкта в соціальному середовищі та водночас – внутрішньою основою для подолання труднощів професійної соціалізації. Професійне становлення – це складний довгий суперечливий процес, який включає в себе різні змістові та структурні компоненти. До підготовки майбутнього фахівця необхідно підходити комплексно з урахуванням індивідуальних особливостей особистості, професійної специфіки та характеру сучасного соціально-економічного простору.

Узагальнюючи доробки науковців, Г. Яворська дійшла висновку, що досягнення особистістю певного рубежу соціальної зрілості може бути розглянуте в чотирьох основних аспектах: інтелектуальному, політичному, професійному та моральному. При цьому дослідниця акцентує, що означені основні компоненти не складають механічної суми, а об'єднані в певну систему, що має внутрішню органічну єдність та виражає її зрілість (Яворська, 2003).

На думку Г. Яворської, для молоді, яка здобуває професійну освіту, певний рівень її соціальної зрілості повинен репрезентувати:

- можливість і здатність самостійного набуття знань, потреби в безперервній освіті, найважливішою умовою якої є ставлення до навчання як необхідної діяльності впродовж усього життя; наявність умінь і навичок самоосвіти (інтелектуальна зрілість);

- готовність творчо працювати з повною віддачею сил в інтересах суспільно значущої мети, оскільки ставлення особистості до праці і суспільної діяльності є «випробуваним камнем» її зрілості; освоєння професії, обраної відповідно до суспільних потреб і особистих схильностей, наявність для цього необхідних знань, умінь і навичок, здатність їх перенесення в нові види діяльності (професійна зрілість);

- усвідомлене виконання своїх прав і обов'язків, глибока переконаність в ідеалах і готовність до їх реалізації (політична зрілість);

- моральна зрілість повинна бути «цементуючим» і основним елементом усього соціального дозрівання особистості, оскільки має свої «зрізи» у всіх основних аспектах проблеми (там само).

Зі свого боку, узагальнивши позиції дослідників щодо структури соціальної зрілості, Т. Комар виокремила такі її компоненти:

- когнітивно-мотиваційний компонент передбачає наявність знань, соціальних уявлень та системи цінностей особистості; соціальний інтелект, дивергентне мислення, творчий пошук, планування життєвого сценарію, знання життєвих криз, розуміння соціальної дійсності, обрання фаху;

- рефлексивний компонент передбачає психічну саморегуляцію, керування почуттями, психосексуальну грамотність, самостійність, розуміння соціальних ролей, вміння відчувати нюанси соціальної ситуації, розв'язувати проблемні ситуації, відповідальність;

- операційно-технологічний компонент характеризується наявністю певного соціального досвіду, навичок ефективної взаємодії із соціумом,

вміння діяти адекватно ситуації, розмаїття технік поведінки, виконання соціальних ролей, уміння виходити з конфліктної ситуації (Комар, 2009).

О. Чуйко вважає особистісну зрілість складним структурним утворенням, яке детермінується духовним, когнітивним, емоційно-регулятивним та результативним компонентами і визначає успішність особистості в особистій та професійній сферах діяльності. Відповідно, на думку автора :

- духовний рівень особистісної зрілості характеризує сформованість ціннісно-смислових настанов особистості, які визначають сенс буття;
- когнітивний рівень особистісної зрілості свідчить про осмисленість, адекватність і автономність при прийнятті рішень;
- емоційно-регулятивний рівень особистісної зрілості засвідчує вміння керувати власними психічними станами й емоціями під час професійної діяльності;
- результативний (компетентнісний) рівень особистісної зрілості відображає спроможність професіонала до актуалізації власної діяльності (Чуйко, 2010).

Аналізуючи попередні дослідження, Т. Хмуринаська виокремлює такі компоненти в структурі соціальної зрілості соціального педагога: соціальна позиція, соціальне самовизначення, соціальна активність, соціальна відповідальність та соціальні настанови та визначає критерії соціальної зрілості: ціннісні орієнтації, моральні та емоційно-вольові якості особистості тощо. Зрілість особистості, продовжує вчена, знаходить вияв у різних видах культури і характеризується соціальним самовизначенням, активністю і мірою відповідального ставлення до поставлених цілей, характером та якістю планування їх досягнення. Ціннісна спрямованість особистості, підсумовує дослідниця, виступає необхідним елементом змісту зрілості людини, необхідною ланкою в детермінації її реальних дій і вчинків у сфері праці, пізнання і спілкування» (Хмуринаська, 2008).

С. Поліщук презентує такі компоненти соціальної зрілості учнів вищого професійного училища:

- ціннісно-орієнтаційний (виражене ціннісне ставлення учня до об'єктивних умов життя, що опосередковують орієнтації його соціальної поведінки. Ціннісно-орієнтаційний компонент, на думку вченої, є ключовим структурним компонентом розвитку соціальної зрілості особистості);
- рефлексивно-когнітивний (характеризує зміст уявлень учнів про себе, ставлення до своїх успіхів у навчанні, усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей, систему очікувань та прогнозів щодо свого майбутнього у соціальному контексті);
- особистісно-самооцінний (відображає оцінку своєї особистості, в цілому, чи окремих її сторін у відповідності із соціальними вимогами. Саме особистісно-самооцінний компонент «відображає рівень задоволення чи незадоволення собою, створює основу для сприймання власного успіху чи неуспіху в діяльності, досягнення мети певного рівня, тобто рівня домагань);
- контрольнo-поведінковий компонент (виявляється у контрольованості особистістю своєї поведінки у соціальних умовах) (Поліщук, 2005).

Продуктивними в контексті нашого дослідження і наукові розвідки, в яких репрезентовано особливості формування професійної зрілості фахівців правоохоронних органів та споріднених спеціальностей.

Так, А. Черкашин під професійною зрілістю особистості працівників поліції розуміє особисте, інтегроване утворення, яке включає особистісну, соціальну, емоційну й інтелектуальну зрілості, відповідний рівень професійної ідентичності, що спонукають її до постійного саморозвитку і самодетермінації шляхом опанування провідних спеціальних компетенцій . До структури професійної зрілості майбутніх поліцейських автор відносить: мотиваційно-ціннісне ставлення до майбутньої діяльності та професійних знань, умінь і навичок (професійна компетентність). Наголошує на гуманістичних ідеях підготовки майбутніх фахівців (Черкашин, 2006).

У дослідженні В. Радула запропоновано такі критерії соціальної зрілості студентів: соціальне самовизначення (бажання одержати спеціальність; реалізація потенційних можливостей особистості в громадській і науково-дослідній роботі; виявлення стійкості групи; використання можливостей групи для реалізації своїх ідей; адекватне порівняння себе з громадською думкою); соціальна активність (бажання бути корисним своєю діяльністю для інших людей; прагнення до самореалізації; прагнення до лідерства; бажання активно впливати на життєдіяльність навчального закладу); соціальна відповідальність (прагнення оволодіти міцними знаннями; урахування громадської думки щодо своєї діяльності; відповідальність за доручену справу) (Радул, 2001)

У структурі соціальної зрілості майбутніх учителів Я. Галета виділяє такі критерії: відповідальність; соціальна спрямованість поведінки людини, взагалі, і майбутнього учителя зокрема; активність у здійсненні діяльності; здатність до взаємодії; самостійність особистості (Галета, 2012)

Аналіз праць багатьох науковців засвідчує, що кожен з них виокремлює свої складники зрілості особистості.

Спираючись на результати здійсненого аналізу наукових праць з проблеми дослідження, змісту керівних документів, у яких містяться вимоги до професійних якостей майбутніх офіцерів МВС, а також освітньо-кваліфікаційних характеристик зафіксуємо проміжні результати (висновки).

Професійне становлення майбутнього фахівця патрульної служби є поетапним моментом індивідуально-професійного розвитку, формування професійної та педагогічної компетентності, розкриття його творчого потенціалу, професійної готовності до прийняття відповідного правового рішення в конкретній обстановці оперативно-службової діяльності. На нашу думку, професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби виступає основою їхнього професіоналізму. Професійна зрілість майбутнього офіцера патрульної служби уналежнює особистісну та соціальну зрілості та

відповідний рівень професійної ідентичності шляхом опанування провідних професійних компетентностей.

Професійну зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби визначаємо як інтегративний (особистісно-професійний) конструкт, що віддзеркалює мотиваційну настанову особистості на самоідентифікацію, самореалізацію та саморозвиток у фаховій оперативно-службовій діяльності; відображає наявність комплексу спеціальних знань, умінь, професійних технік, що уможливлюють розроблення індивідуальної траєкторії професійного становлення як фахівця правоохоронних органів; забезпечує виконання офіцером патрульної служби професійних функцій, передбачених спеціальною (бойовою, вогневою, тактичною, фізичною) та загальнопрофесійною (психологічною, соціальною, управлінською) підготовкою в складних екстремальних умовах службової діяльності.

Беручи до уваги результати проведеного теоретичного аналізу наукового фонду щодо змісту поняття професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби, було конкретизовано структуру професійної зрілості курсантів у процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти МВС, яка дозволила виокремити компоненти її сформованості. Така структура складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивно-професійного та практико-діяльнісного компонентів.

Мотиваційно-ціннісний компонент. Мотивація досягнення, що дає змогу виявити загальну спрямованість діяльності курсантів та значущі життєві цілі, прагнення до максимально повної самореалізації, самостійності, ініціативності, до лідерства, досягнення високих результатів власної професійної діяльності. Мотиваційно-ціннісний компонент вміщує професійно важливі якості особистості (комунікативність, емпатійність, відповідальність, організованість, пунктуальність, методичність, системність); професійні цінності (дотримання професійного етикету; чесне та старанне виконання професійних обов'язків; працьовитість, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей; гуманізм як ставлення до

людини із повагою до її гідності; утвердження найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки, почуття совісті й відповідальності).

Мотиваційно-ціннісний компонент увиразнює мотиваційну сферу майбутніх офіцерів патрульної служби, відображає позитивне ставлення до охорони та забезпечення громадського порядку, наявність глибоких і стійких професійно-значущих мотивів професійної діяльності з охорони і забезпечення громадського порядку, високий ступень відповідальності за виконання оперативно-службових завдань, потреби у професійному саморозвитку і самовдосконаленні, прагнення досягнути високого рівня професійної компетентності, свідомого ставлення до необхідності формування вольових якостей.

Когнітивно-професійний компонент віддзеркалює упевненість у своїх можливостях, задоволення власними здібностями, темпераментом і характером, своїми знаннями, вміннями та навичками. Цей компонент відображає рівень володіння предметними знаннями та способами опанування професійними якостями, ефективно застосовувати синтез методико-педагогічних і фахових знань з метою формування в курсантів цілісної системи підготовки у процесі викладання фахових дисциплін. Цей компонент поєднує систему загальнонаукових і військовопрофесійних знань, необхідних для ефективності професійної діяльності майбутніх офіцерів патрульної служби.

Практично-діяльнісний компонент обіймає почуття громадянського обов'язку – охоплює такі якості, як патріотизм, інтерес до суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потребу в спілкуванні, колективізм. До цього компонента віднесено здатність до проектування кримінального профайлінгу, створення нового оригінального методичного продукту, методичних цінностей на рівні мистецтва з опорою на інтуїцію й імпровізацію в процесі здійснення методичної (науково-методичної; навчально-методичної, організаційно-методичної) діяльності у процесі викладання фахових дисциплін. Охоплює систему вмінь та навичок,

що визначають стратегію поведінки майбутніх офіцерів патрульної служби в правоохоронній сфері. Цей компонент проявляється в ситуації прийняття найоптимальніших рішень у складних умовах вибору варіантів поведінки на основі системного використання здобутих фундаментальних знань.

Професійна зрілість розглядається як інтегративне, багатоскладове утворення, яке визначає саморозвиток особистості у професійній сферах власної життєдіяльності та складається з усталеної професійної мотивації (спрямованості на досягнення професійного успіху, на професійний розвиток і самореалізацію), сформованої професійної ідентичності (особистісної диспозиції, що ґрунтується на відчутті причетності до професійної спільноти), а також з набутих знань, умінь та навичок професійної діяльності в обраній галузі.

Професійна зрілість – це складний довгий суперечливий процес, який включає в себе різні змістові та структурні компоненти. Тому до підготовки майбутніх фахівців необхідно підходити комплексно з урахуванням індивідуальних особливостей особистості, професійної специфіки та характеру сучасного соціально-економічного простору.

Висновки до першого розділу

За результатами аналізу наукових джерел схарактеризовано специфіку підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби в Україні. Встановлено, що професійна підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби детермінується реформами, що спричинили вдосконалення професійного навчання майбутніх офіцерів патрульної служби як носія кардинально нової ідеології «сервісної» функції потребує кардинального переосмислення пріоритетів їх професійного навчання.

Конкретизовано поняття «фахова підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби» як: цілеспрямовано організований, систематичний процес, що передбачає: вогневу, тактичну, загальнопрофільну, функційну, службову, бойову, фізичну підготовку майбутніх офіцерів патрульної служби

України, сприяє формуванню та збагаченню соціальної і професійної зрілості, знань і вмінь, які є необхідними для адекватного виконання специфічних завдань у процесі майбутньої правоохоронної діяльності.

Уточнено поняття «професійна зрілість» як інтегративне, багатоскладове утворення, яке визначає саморозвиток особистості у професійній сферах власної життєдіяльності та складається з усталеної професійної мотивації (спрямованості на досягнення професійного успіху, на професійний розвиток і самореалізацію), сформованої професійної ідентичності (особистісної диспозиції, що ґрунтується на відчутті причетності до професійної спільноти), а також з набутих знань, умінь та навичок професійної діяльності в обраній галузі.

Феномен «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби» визначено як інтегративний (особистісно-професійний) конструкт, що віддзеркалює мотиваційну настанову особистості на самоідентифікацію, самореалізацію та саморозвиток у фаховій оперативно-службовій діяльності; відображає наявність комплексу спеціальних знань, умінь, професійних технік, що уможливлюють розроблення індивідуальної траєкторії професійного становлення як фахівця правоохоронних органів; забезпечує виконання офіцером патрульної служби професійних функцій, передбачених спеціальною (бойовою, вогневою, тактичною, фізичною) та загальнопрофесійною (психологічною, соціальною, управлінською) підготовкою в складних екстремальних умовах службової діяльності.

Обґрунтовано складники професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, продуктивно-діяльнісний компоненти.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. Москва : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Аваков А. Б. Реформа органів внутрішніх справ як важлива умова побудови в Україні правової держави. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 берез. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 22–24.
3. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания // Избранные психологические труды : в 2 т. Т. 1. М. : Педагогика, 1980. С. 16–178.
4. Бандурка О. М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України : монографія. Харків : НУВС, 2004. 678 с.
5. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин 2-е издание. – : Наука, 1981.
6. Береза Ю. М. Досвід США у підготовці поліцейських підрозділів спеціального призначення. Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 берез. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 473–475.
7. Бондаренко В. В. Обґрунтування практичної складової освітнього процесу майбутніх працівників патрульної поліції. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. 2018. № 1 (60). С. 38–43. (Серія «Педагогічні науки»).
8. Бондаренко В. В. Професійна підготовленість як основа ефективної діяльності працівників підрозділів патрульної служби Національної поліції України. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. 2016. Вип. 139. Т. 2. С. 287–290.
9. Брантова Ф. С. Представления о психологически зрелой личности в сознании людей разного возраста : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. М., 2011. 247 с.

10. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение. Москва. Изд-во “Ин-т практ. психологии”, 1996. 211с.
11. Ваховський Л. Методологія дослідження історико-педагогічний процесу: постановка проблеми / Л. Ваховський // Шлях освіти. – 2005. – № 2. – С. 7–11.
12. Волкова Е.Н. Субъектность педагога: теория и практика: Дисс... докт. психол. наук (19.00.07). – М., 1998. – С. 10.
13. Высокая подготовка полиции – безопасность в городе. URL: <http://kp.ua/odessa/530966-vysokaia-podhotovka-polytsyy-bezopasnost-v-horode>.
14. Галета Я. В. До питання дослідження соціальної зрілості особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства. Наукові записки. Вип. 166. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 64–68.
15. Галета Я. В. Соціальна зрілість особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства: монографія / Я. В. Галета. – Харків: Мачулін, 2018. – 392 с.
16. Ганжа О. В. Концептуалізація поняття «соціальна зрілість» у працях класиків соціологічної думки. Соціальні технології : актуальні проблеми теорії та практики. 2013. Вип. 58. С. 25–31.
17. Ганжа О. В. Формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії у навчально-виховному середовищі: автореф. ... дис. канд. пед. наук / О. В. Ганжа. – Кіровоград, 2011. – 21 с.
18. Глуханюк Н. С. Психологические основы развития педагога как субъекта профессионализации.: Автореф. дис... докт.психол.н. – Екатеринбург: Уральский госуд. проф.-пед. университет. – 2001. – 40 с.
19. Деркач А.А. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности. Москва : РАГС, 1995. 208 с.
20. Дідик Н. М. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників. *Молодий вчений*. 2014. № 1 (03). С. 130.

21. Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик основних посад працівників Міністерства внутрішніх справ / МВС України ; розроб.: С. Мельник, Ю. Юров, В. Гонтар, П. Підюков та ін. Київ : Видавничо-полігр. центр при МВС України, 2006. 287 с.
22. Дьяков С.І. Семантичні чинники суб'єктності майбутнього педагога.:Автореф. дис. ... канд.психол.наук (19.00.07 – педагогічна та вікова психологія). – Київ, 2006.
23. Завьялова И. Ю. Эго-интеграция как личностная зрелость : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Челябинск, 2017. С 178.
24. Кім К. В. Особливості розвитку стресостійкості майбутніх правоохоронців у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2008. 18 с.
25. Кім К. В. Теоретико-методологічні основи вивчення процесу професійного становлення майбутнього правоохоронця під час навчання у ВНЗ. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2008. Вип. 3. С. 291–295.
26. Комар Т. В. Становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. 401 с.
27. Комар Т. В. Соціальна зрілість особистості як чинник становлення професійної зрілості психолога / Т. В. Комар // Проблеми сучасної психології. – 2016. – Вип. 34. – С. 200–210.
28. Концепція реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України : затверджена наказом МВС України від 25.11.2016 № 1252 // Ліга: закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS675.html (дата звернення: 26.03.2018).
29. Коптева О. М. Формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійнотехнічної освіти: дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. М. Коптева. – Кропивницький, 2018. – 230 с.

30. Користін О. Є. Професійна освіта поліцейського: в якому напрямі рухатись. URL: <http://www.vestnik-ua.com/politika/item/3887-profesijna-osvita-politsejskogov-yakomu-napryamku-rukhatis>.
31. Костюк В. Л. Міжнародний досвід діяльності патрульної служби при забезпеченні охорони громадського порядку. Криміналістичний вісник. 2010. № 2 (14). С. 145–152.
32. Костюк В. Л. Шляхи реформування патрульної служби міліції. Вісник Академії адвокатури України. 2010. Ч. 2. С. 32–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2010_2_5.
33. Кошляк М. А. Категорія «соціальна зрілість» у дискурсі представників наукових шкіл. Інноваційна педагогіка: науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Одеса, 2018. № 8. С. 33–36.
34. Линде Н.Д. Основы современной психотерапии.: Учеб.пособ. – М.:«Академия», 2002. – 208 с.
35. Лукасевич О.А. Особливості досягнення особистісної зрілості студентами вищого навчального закладу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки*. 2009. № 21 (45). С. 117.
36. Максименко С.Д. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості.// Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І.Огієнка та Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – Вип. 7. – Кам'янець-Подільський: „Аксіома”, 2010. – С. 3-18.
37. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості. – К.: Вид-во ТОВ „КММ”, 2007. – 296 с.
38. Митина Л.М. Формирование профессионального самосознания учителя// Вопросы психологии, 1990. - №3. – С. 58-64.
39. Михайлов О. В. Формування соціальної зрілості студентів економічного профілю: дис. ... канд. пед. наук / О. В. Михайлов. – Кіровоград, 2000. – 190 с.

40. Овсянецька Л. П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості. *Актуальні проблеми психології. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія*. 2001. Т. 1, ч. 2. С. 108.

41. Олпорт Г.В. Личность в психологии. – „КСП+”, М.: „Ювента”, СПб. –1998.

42. Панова О. О. Компетенція органів національної поліції у сфері забезпечення публічної безпеки. Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20 трав. 2016 р.). Харків, 2016. С. 48–52.

43. Поліщук С. П. Психологічні умови розвитку соціальної зрілості учнів вищого професійного училища: дис. ... канд. психол. наук.: 19.00.07 / С. П. Поліщук. – Київ, 2007. – 201 с.

44. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Луцьк, 2001. 205 с.

45. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами : наказ МВС України від 7 вересня 2011 року № 658.

46. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16/ed20160126/find/sp:max25?>

47. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

48. Про освіту : закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 26.03.2018).

49. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою : монографія / Л. П. Пуховська та ін. Київ, 2014. 176 с.

50. Психология : слов. / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М. : Политиздат, 1990. С. 126.
51. Пугач В.О. Кваліфікація та компетентність в системі підготовки кадрів для національної поліції. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків, 2018 С 29-32.
52. Радул В. В. Соціальна зрілість особистості: монографія / В. В. Радул. – Харків: Мачулін, 2017. – 441 с.
53. Радул В. В. Соціально-педагогічна зрілість: монографія / В. В. Радул. – Кіровоград: ПВЦ ТОВ «Імекс ЛТД», 2002. – 248 с.
54. Радул В. В. Становлення соціальної зрілості молодого вчителя (теорія і практика): автореф. ... дис. д-ра пед. наук / В. В. Радул. – К., 1998. – 36 с.
55. Радул В. Соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 15–20.
56. Райкфорт Ч. Критический словарь психоанализа / пер. с англ. Л. В. Топоровой и др. СПб. : Восточ.-европ. ин-т психоанализа, 1995. С. 47.
57. Райкфорт Ч. Критический словарь психоанализа / пер. с англ. Л. В. Топоровой и др. СПб. : Восточ.- европ. ин-т психоанализа, 1995. С. 47.
58. Раскин Д. И. Классификация историкопедагогических источников / Д. И. Раскин // *Историографические и методологические проблемы изучения истории отечественной школы и педагогики*. – М., 1989. – С. 85–98.
59. Семенов М.Ю. Особенности отношения к деньгам людей с разным уровнем личностной зрелости. – <http://selfmoney.narod.ru/semen.htm>.
60. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Вид. Ешке О. М., 2002. С. 11.
61. Слободчиков В.И. Интегральная периодизация общего психического развития // *Вопросы психологии*, 1996. - №5.
62. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. Минск : Харвест, 1997. С. 178–179.

63. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. Минск : Харвест, 1997. С. 178–179.
64. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка. Т. 3. 1972. С. 708. URL: <http://sum.in.ua/p/3/708/2> (дата звернення: 20.10.2017).
65. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка. Т. 3. 1972. С. 708. URL: <http://sum.in.ua/p/3/708/2> (дата звернення: 20.10.2019).
66. Сокурєнко В. В. Особливості професійного навчання працівників поліції в сучасних умовах: закордонний досвід та можливості його використання в Україні. Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20 трав. 2016 р.). Харків, 2016. С. 8–13.
67. Соціолого-педагогічний словник / за заг. ред. В. В. Радула. Харків : Вид. Мачулін, 2015. С. 125.
68. Соціолого-педагогічний словник / за заг. ред. В. В. Радула. Харків : Вид. Мачулін, 2015. С. 125.
69. Статистичні дані наведені у програмі «Подробиці тижня» URL: Телеканал «Інтер» [Електронний ресурс]. 28.02.2016.
70. Степанова Е.И. Психология взрослых: экспериментальная акмеология. –СПб.: Алетея, 2000. – 288 с.
71. Сухобская Г. С. Понятие «зрелость социально-психологического развития человека» в контексте андрагогики. *Новые знания*. 2002. № 4. С. 17–20.
72. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.
73. Фонарев А.Р. Психология становления личности профессионала: Учеб.Пособие. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2005. – 240 с. – С.188.

74. Хмуринська Т. О. Формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автор. дис. ... канд. пед. наук / Т. О. Хмуринська. – Тернопіль. – 2014. – 23 с.

75. Цина В. І. Використання стратегії вивчення педагогічної практики у формуванні особистісно професійної зрілості майбутніх педагогів. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2015. Вип. 1. С. 36–37.

76. Цина В. Моделювання процесу формування особистісно професійної зрілості майбутніх педагогів в умовах ВНЗ. *Молодь і ринок*. 2014. № 10. С. 61–66.

77. Цина В. Сутність, структура, особливості особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 14. С. 309.

78. Черкашин А. І., Акіменко Д. О., Бондаренко Я. Г. Тактико-спеціальна підготовка працівників патрульної служби міліції України : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2009. 272 с.

79. Шевченко Н.Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти. – Дис. ... докт. психол. н. – К., 2005.

80. Шемелюк І. Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 6. С. 26–27.

81. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості.// *Практична психологія та соціальна робота*, 2004. - №2. – С. 26-35.

82. Яворська Г. Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України: [монографія] / Г. Х. Яворська. – Одеса : ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. – 408 с.

83. Яворська Г. Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України): автореф. ... дис. д-ра пед. наук / Г. Х. Яворська. – К., 2006. – 43 с.

84. Яворська Г. Х., Рудницький В. Є. Професійна готовність до дій в нетипових ситуаціях у працівників особового складу спеціального підрозділу ОВС України. Наука і освіта. 2013. № 1–2. С. 241–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_1-2_66.

85. Biggs J., Catherine T. Teaching for Quality Learning at University: What the Student Does. Society for Research into Higher Education. 2011. 389 p.

86. Haug G. Trends and Issues in Learning Structures in Higher Education in Europe. 2000. 77 p.

87. Konovalov V. V. Forming a motivation to the studies by the military-applied exercises for the cadets of few specialties of university of civil defense of Ministry of emergency measures of Ukraine. Pedagogies, psychology, medical-biological problems of physical training and sports. 2013. Vol. 3. P. 31–35. (DOI:10.6084/m9.figshare.653978).

88. L. Savchenko, K. Savchenko, A. Marchenko, R. Pylnik. Innovative technologies of pedagogical diagnostics as a means of improving the quality of future specialists' education E-SdPTCONICIT – Espacios (ISSN07981015-Venezuela-Scopus), декабрь, 445148 Vol. 39 (Number 49) Year 2018. Page 20 <http://www.revistaespacios.com/a18v39n49/18394920.html>.

РОЗДІЛ 2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

2.1. Критеріальний підхід до формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці

Експериментальна робота з формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби відбувалася за такими етапами: пошуковий, констатувальний, формувальний та контрольний (прикінцевий).

Метою пошукової розвідки було вивчення та аналіз навчально-методичного забезпечення щодо можливості формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі професійної підготовки у ЗВО в системі МВС.

Аналіз навчально-методичної документації дав можливість з'ясувати в робочих освітніх програмах дисциплін циклу професійної та практичної підготовки (нормативної та варіативної частини) наявність чи відсутність завдань, спрямованих на формування професійної зрілості курсантів; анотації до дисциплін циклу професійної та практичної (відповідність освітній програмі); мету та завдання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; основні результати навчання та компетентності (згідно із вимогами освітніх програм); зміст дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

Отже, аналіз робочих освітніх програм з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки виявив необхідність посилення їхнього змісту щодо можливостей формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Метою аналізу навчально-методичного забезпечення було виявлення забезпечення позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності

курсантів та активного відпрацювання професійних ситуацій під час фахової підготовки. Аналізу підлягали такі складові: форми, методи та засоби фахової підготовки; наявність спеціального супроводу майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі їхнього професійного становлення. Вивчення навчальних заходів здійснювалося за такими показниками: обґрунтування мети та типу навчального заняття; відповідність мети навчального заняття обраному змісту; логіка структури навчального заняття; забезпечення методами навчання мотивації діяльності, співпраці викладача із курсантами, контроль та самоконтроль академічних та особистісних досягнень; відповідність методів меті та змісту навчального заняття; відповідність засобів навчання меті та змісту заняття; форми організації освітньої діяльності, їх відповідність методам, змісту та меті; рівень усвідомленості відповідей курсантів; рівень досягнення загальноосвітньої, виховної та розвивальної мети навчального заняття.

Загалом, аналіз документів та навчально-методичного забезпечення підтвердив необхідність коригування фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби, розроблення експериментальної методики та моделі, впровадження педагогічних умов формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби.

На пошуковому етапі було відібрано експериментальну та контрольні групи для формування у майбутніх офіцерів патрульної служби професійної зрілості, а також визначено час тривалості проведеного експерименту, методики його проведення, вибір конкретних наукових методів для вивчення початкового стану досліджуваних (анкетування, тестування, спостереження), визначення ознак, за якими можна встановити зміни в експериментальному об'єкті під впливом відповідних педагогічних чинників; вивчено початковий стан обраних педагогічних умов.

На констатувальному етапі було виокремлено і схарактеризовано компоненти, критерії, показники, відібрано діагностувальні методики формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Схарактеризуємо показники (ознаки) сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби відповідно до виокремлених компонентів структури досліджуваного явища.

Мотиваційно-ціннісний компонент формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби характеризується такою якістю, як *спрямованість* (відображає життєвий шлях людини і ставлення до різних сторін дійсності, це вектор, що вказує, на які моральні цілі спрямована особистість і якими мотивами та морально-ціннісними орієнтаціями вона керується); *діловитість* (містить у собі набір професійно-ділових (фахово-моральних) якостей, необхідних для успішного виконання службових завдань або керівництва); *ставлення до людей* (виявляється у бажанні мати владу над ними, мати можливість розпоряджатися людськими долями тощо). Це потреба фахівця у здійсненні професійної діяльності, його професійно-ціннісний інтерес до самовдосконалення і саморозвитку у професійній діяльності.

Когнітивно-професійний компонент характеризує насамперед професійну обізнаність майбутнього офіцера патрульної служби з теорією патрульно-охоронної діяльності, це самоствавлення курсантів, а також наявність відповідних особистісних рис поведінки та *ставлення до інших* (виявляється в почутті власної гідності, самоповазі, гордості, честі, самолюбстві або їхніх негативних проявах – марнолюбстві, честолубстві, чванстві, гордині тощо); *жорсткість* (виражається у надчутливості співробітника до свого місця у соціальних (правоохоронних) структурах, у наполегливості до досягнення поставленої мети); *чуйність* (схильність до співпереживання емоційного стану іншої людини, бажання турбуватися і прагнення заступатися за деяких співробітників; піклування про інших, перепоповнення співчуттям до довколишніх; великодушність і терпимість до чужих недоліків; совісність, обов'язковість, ретельність).

Продуктивно-діяльнісний компонент передбачає активність курсантів в освітньо-пізнавальній та професійно-спрямованій діяльності; передбачає прояви ініціативності, задоволення процесом і результатом освітньо-

професійної діяльності; самооцінка, рефлексія діяльності, взаємоконтроль і взаємооцінка.

Здійснення діагностувального етапу експериментального дослідження процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби вимагає уточнення критеріїв та показників сформованості досліджуваного феномена.

Дефініція «критерій» розкривається як «певна ознака» певна ознака чи властивість, на основі якої відбувається оцінка чого-небудь» (Курлянд, 2008); загальна «ознака, на основі якої здійснюють оцінку, порівняння реальних педагогічних явищ» (Загвязинський, 2001). Ступінь виявлення, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються в конкретних показниках. «Показник – кількісна та якісна характеристика властивості або ознаки» (Посталюк, 2003). Виокремлення та обґрунтування критеріїв повинно відповідати встановленим у науковій літературі загальним вимогам, відповідно до яких критерії повинні: відбивати основні закономірності аналізованого явища; відтворювати зв'язки між усіма компонентами аналізованого явища; розкриватися через якісні та кількісні показники, що є взаємодоповнювальними (Боритко, 2000).

За психологічним словником критерій – це «ознака, мірило, показники, які поєднують у собі методи перевірок гіпотези» (Шапар, 2004)

В. Безпалько описує вимоги до визначення критеріїв і застосування критеріїв, а саме:

- критерії повинні відображати основні закономірності функціонування і розвитку явища, що аналізується;
- за допомогою критеріїв повинні встановлюватися зв'язки між усіма складниками явища, що досліджується;
- критерії повинні розкриватися через низку показників, за якими можна судити про ступінь його вираження;
- якісні показники повинні виступати в єдності з кількісними і доповнювати їх (Безпалько, 1991).

За І. Блощинським, критерії – це різні аспекти явища, яке досліджується і яке визначає його цінність, а показники – це очевидні докази – підтвердження в контексті операційних дій, які вказують на рівень якості прояву кожного з критеріїв (Блощинський, 2010)

До кожного компонента дібрано критерії та показники формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Структура професійної зрілості майбутні офіцерів патрульної служби

Компоненти	Критерії	Показники
Мотиваційно-ціннісний	Особистісно-зорієнтований	Наявність інтересу та потреби до професійної діяльності. Професійні якості особистості. Прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції професійної діяльності
Когнітивно-професійний	Гностичний	Обізнаність із нормативно-правовою документацією. Обізнаність із правилами та обов'язками офіцера патрульної служби
Продуктивно-діяльнісний	Професійно-спрямований	Вміння дотично застосовувати набуті знання, вміння і навички в професійно спрямованій правоохоронній діяльності. Вміння планувати професійно-правову діяльність. Вміння оформлювати службову документацію. Вміння професійно діяти в експериментальних та критичних ситуаціях.

У межах мотиваційно-ціннісного компонента виокремлено особистісно-зорієнтований критерій із показниками:

- наявність інтересу та потреби до професійної діяльності;
- професійні якості особистості;
- прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції професійної діяльності.

У межах когнітивно-професійного компоненту виокремлено гностичний критерій із показниками:

- обізнаність із нормативно-правовою документацією;

– обізнаність із правилами та обов'язками офіцера патрульної служби.

Продуктивно-діяльнісний компонент передбачав виокремлення професійно-спрямованого критерію з показниками:

- вміння дотично застосовувати набуті знання, вміння і навички в професійно спрямованій правоохоронній діяльності;
- вміння планувати професійно-правову діяльність;
- вміння оформлювати службову документацію;
- вміння професійно діяти в експериментальних та критичних ситуаціях.

У відповідності з критеріями та їх показниками було визначено і схарактеризовано рівні сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби: достатній, задовільний, низький. Опишемо їх.

Достатній рівень сформованості професійної зрілості демонстрували зацікавлені та мотивовані на професійну діяльність в правоохоронних органах студенти. Їм властиві прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції у професійній діяльності, сформовані професійно-значущі якості. Майбутні офіцери патрульної служби обізнані із нормативно-правовою документацією, з правилами та обов'язками офіцера патрульної служби. На цьому рівні студенти демонстрували стійкі вміння дотично застосовувати набуті знання, вміння і навички в професійно-спрямованій правоохоронній діяльності, планувати професійно-правову діяльність, оформлювати службову документацію, професійно діяти в експериментальних та критичних ситуаціях.

Задовільний рівень сформованості професійної зрілості привоєно майбутнім офіцерам патрульної служби які, переважно, виявляють інтерес до майбутньої професійної діяльності, демонструють сформовані професійно-значущі якості особистості, проте прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції професійної діяльності їм не властиве. Студенти в цілому обізнані з нормативно-правовою документацією,

правилами та обов'язками офіцера патрульної служби, проте уміння дотично застосовувати набуті знання вміння та навички в професійно-спрямованій правоохоронній діяльності їм подекуди важко. Майбутні офіцери патрульної служби не завжди правильно планують професійно-правову діяльність, що призводить до утруднень в професійній діяльності в експериментальних та критичних ситуаціях.

Низький рівень сформованості професійної зрілості присвоєно майбутнім офіцерам патрульної служби які не виявляють інтересу до майбутньої професійної діяльності, а прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції їм не властиве. Студенти переважно обізнані з нормативно-правовою документацією та правилами та обов'язками офіцера патрульної служби, проте вміння застосовувати набуті у ході професійної підготовки знання сформовані у них нечітко. Студенти не вміють планувати правильно професійно-правову діяльність, не здатні правильно оформити службову документацію. Використовувати набуті знання вміння та навички в професійно-спрямованій правоохоронній діяльності майбутні офіцери патрульної служби не здатні, що утруднює їх професійні дії в експериментальних та критичних ситуаціях.

До кожного критерію було дібрано діагностувальні методики (див. табл. 2.2.).

Для констатувального етапу експерименту підібрано вибірку респондентів: 261 курсантів поліції – майбутніх офіцерів патрульної служби.

Для проведення констатувального етапу експерименту окреслимо основні його завдання: визначення критеріїв і показників оцінювання рівнів сформованості професійної зрілості курсантів поліції; підбір методик до кожного показника за визначеними критеріями; проведення діагностики рівнів сформованості професійної зрілості курсантів поліції.

Таблиця 2.2

**Компоненти, критерії, показники професійної зрілості майбутніх
офіцерів патрульної служби і методи їх діагностування**

Компоненти	Критерії	Методики дослідження
Мотиваційно-ціннісний	Особистісно-зорієнтований	Тест для визначення мотивації професійної діяльності (Методика К. Замфір в модифікації А. Реана) Тест для визначення самооцінки емоційно-мотиваційної орієнтації у міжгруповій взаємодії (в модифікації Н.П. Фетіскіна)
Когнітивно-інтелектуальний	Гностичний	Анкета «Самооцінка професійної зрілості курсантів поліції в процесі фахової підготовки»
Практично-діяльнісний	Професійно-спрямований	Тести «Оцінка наявності вольових якостей» (за О. Востриковим), «Самоорганізація діяльності» (за Є. Мандриковою), питальники «Стиль самоорганізації поведінки» (за А. Ішковом та В. Моросановою)

На етапі константувального експерименту було розроблено питальник особистісної професійної зрілості, який дозволив визначити рівень особистісної професійної зрілості у курсантів-випускників після стажування на робочому місці. Всього було опитано 261 курсант II-IVкурсів.

Насамперед майбутнім офіцерам патрульної служби було запропоновано оцінити свої особистісні якості: відповідальність, децентрація, глибинність переживань, життєва філософія, толерантність, автономність, контактність, само сприйняття, креативність, синергічність.

Особистісна соціально-професійна зрілість характеризується процесом внутрішньо особистісної трансформації, джерелом якої є потреба особистості у самоактуалізації та відчуття ідентичності. Конструктивність процесу забезпечується саме послідовністю особистості, а продуктивність – її оптимальним рівнем довіри до себе. Результатом трансформації, змістом особистісної соціально-професійно зрілості є відповідальна побудова людиною своєї власної концепції життя та праці, згідно з загально

моральними принципами та особистою місією у службово-професійній діяльності. До рис пропріуму професійно зрілої особистості було віднесено:

- синергічність – характеризує здібність до цілісного сприйняття світу та людей, до розуміння взаємозв'язку суперечностей;

- автономність – виявляється в наочності довіряти власним судженням та діяти відповідно до них, наявності власної, незалежної від оточення системи цінностей;

- контактність – характеризує здібність до швидкого встановлення глибоких контактів з людьми;

- самоприйняття, на нашу думку, це – безоцінково позитивне ставлення до себе, незважаючи на існуючі недоліки;

- креативність – це здатність до загостреного сприйняття дисгармонії, створення чогось нового, чого раніше не було, творча спрямованість;

- децентрація – це є здатність розглядати явища з різних аспектів, розуміння і прийняття того, що інші люди можуть сприймати щось поіншому, уміння відтворити погляд іншого;

- толерантність – це є терпимість до різних думок, неупереджене ставлення до людей та подій;

- відповідальність – це визнання себе автором певного вчинку і прийняття на себе його наслідків;

- глибинність переживань це є досвід різноманітних переживань, відчуття гармонії зі світом, здатність до вершинних, особливо радісних, та «плато-переживань», за яких набувається нове ставлення до світу;

- життєва філософія – це є усвідомлення людиною власної реальності в контексті довколишнього світу у пошуку сенсу життя. Повнота життєвої філософії розкривається у: розповіді про себе, де відображується формулювання індивідуальної «формули» самовдосконалення та визначення сенсу, якого надає людина своєму життю через прагнення до щастя або мудрості. Змістовними характеристиками життєвої філософії є життєва

позиція, життєві принципи та життєве кредо. Це дуже важливі показники для працівників органів внутрішніх справ.

Обробка матеріалів здійснювалася переводом балів у рівні за кожною рисою окремо (високий 8-10 балів, задовільний – 6-7 балів, середній – 4-5 балів, низький – відповідно 2-3 бали). Аналіз профілю здійснювався за двома факторами: наявність рис та реалізованість рис. Наявними вважалися ті риси, які у профілі сягали значення 5-7 балів, такими що реалізуються, вважалися ті риси, які сягали значення 8-10 балів.

Визначаючи рівні (достатній, задовільний, низький) професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби, до достатнього рівня такої особистісної риси, як відповідальність, віднесли 24 курсанти (9,2%), до достатнього рівня – 189 курсантів (72,4%), до низького рівня – 48 (18,4%).

Децентрація як риса особистісної зрілості на достатньому рівні проявилась у 30 курсантів (11,5%), на задовільному рівні – у 192 курсанти (73,6%), на низькому рівні – у 39 курсантів (14,9%).

На достатньому рівні така риса особистісної зрілості як *глибина переживань* проявилась у 85 курсантів (32,6%), на задовільному рівні – у 176 курсантів (67,4%), на низькому рівні ця риса не проявилась.

Така риса, як *життєва філософія*, на достатньому рівні не проявилась в жодного курсанта, але на задовільному рівні – у 232 курсантів (88,9%), на низькому рівні – у 29 курсантів (11,1%).

Толерантність як риса особистісної зрілості на достатньому рівні проявилась – у 175 курсантів (67,0%), на задовільному рівні у 86 осіб, що складає 33%, а на низькому рівні така риса, як толерантність, не проявилась.

Автономність як особистісна риса зрілості на достатньому рівні проявилась – у 45 курсантів (17,2%), на задовільному рівні – у 213 курсантів (81,7%), на низькому рівні – у 3 курсантів, що складало 1,1%.

Самоприйняття як риса професійної зрілості на достатньому рівні проявилась – у 178 курсантів (68,2%), на середньому рівні – у 83 курсантів (31,8%), на низькому рівні ця риса не проявилася.

Креативність як риса особистісної зрілості на достатньому рівні проявилась – у 112 курсантів (42,9%), на задовільному рівні – у 149 курсантів (57,1%), на низькому рівні не проявилось.

Синергетичність як риса професійної зрілості на достатньому рівні проявилась – у 158 курсантів, що складає 60,5%, на задовільному рівні – у 98 курсантів (37,6%), на низькому рівні – у 5 курсантів (1,9%) респондентів.

Узагальнюючи дані ми бачимо, що на достатньому рівні не проявилася така риса професійної зрілості, як життєва філософія, не проявилася на низькому рівні глибина переживань, толерантність, самоприйняття, контактність.

Отже, рівень професійної зрілості на достатньому рівні, за вказаними показниками, є наявним у 88 (33,7%) респондентів, на задовільному рівні – у 160 (61,3%) й у 13 курсантів (5,0%) респондентів на низькому рівні.

Для проведення діагностичних зрізів ми розробили чотирьох рівневі тестові завдання, що відображають зміст навчального матеріалу з фахових дисциплін. З метою підвищення рівня професійної зрілості курсантів поліції тестові завдання структуровані за низьким, середнім, достатнім і високим рівнями.

Визначення рівня сформованості професійної зрілості курсантів поліції вимагало самооцінювання означеного показника за 16-ма параметрами. Якщо параметр не реалізований – 0 балів, частково реалізований – 1 бал, реалізований – 2 бали, володіння параметром на високому рівні – 3 бали.

Коефіцієнт професійної зрілості визначає відповідний рівень її сформованості: від 0 до 0,2 – низький рівень; 0,3 – 0,7 – задовільний рівень; 0,8 – 1 – достатній рівень.

Для здійснення дослідно-експериментальної роботи ми розрахували вибірккову сукупність за формулою.

$n = N / 0,0025 N + 1$, (1.1) де n – вибірка сукупність; N – генеральна сукупність.

Генеральна сукупність респондентів, що заявлена та обґрунтована нами на констатувальному етапі експерименту становить 261 курсант. Провівши обрахунки за наведеною формулою, отримуємо дані, за якими розуміємо, що для забезпечення достовірності результатів дослідження до експерименту слід залучити не менше 196 студентів.

Таким чином, до формувального етапу експерименту було залучено 198 осіб, із яких 100 респондентів входили до контрольної (КГ) та 98 – до експериментальної груп (ЕГ). Такий розподіл курсантів поліції на КГ і ЕГ здійснено для діагностування рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби на початку та наприкінці експерименту.

Діагностичні вимірювання за визначеними критеріями та показниками здійснювалось у КГ та ЕГ за однаковими методами для здійснення порівняльного аналізу рівнів сформованості професійної зрілості у КГ та ЕГ.

Щодо технології навчання майбутніх поліцейських КГ та ЕГ, то вони різняться. Так, на формувальному етапі педагогічного експерименту навчання курсантів КГ здійснювалося за традиційною методикою викладання правових дисциплін, в освітній процес ЕГ було упроваджено навчальну дисципліну «Основи формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби» (додаток К). Змістове наповнення навчальної дисципліни «Основи формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби» передбачає розкриття основних проблем права, засвоєння положень про суб'єктивне право, розуміння освітнього законодавства, освітнього права, дотримання правовідносин у

різних сферах життєдіяльності, знання системи та стану правопорядку в Україні.

За допомогою опитувальника особистісної зрілості (ОЗО) О. Штепи було з'ясовано наявність і реалізованість рис особистісної зрілості досліджуваних. Результати показали, що більшості досліджуваним (82%) притаманна така риса, як креативність; на другому місці (80%) – відповідальність; на третьому – самоприйняття (64%); на четвертому – автономність і децентрація (62%); на п'ятому місці – толерантність і контактність (58%). Менший відсоток отримали життєва філософія та синергічність (26%). Здебільшого випадків спостерігається реалізованість таких рис, як креативність, відповідальність, самоприйняття, глибинність переживань. Менший відсоток реалізованості мають такі риси, як контактність (8%); толерантність (10%); автономність (2%).

Для докладнішого дослідження компонентів особистісної зрілості використовували методику визначення мотивації успіху і страху невдачі, яку пропонує А. Реан. Результати засвідчують, що у структурі мотивації мотив прагнення успіху в студентів має такі рівні: достатній 22,3%; задовільний – 59,5% та низький – 18,2%. Мотив уникнення невдачі виявився на достатньому рівні – 15,8%, задовільному – у 28,6%; низькому – у 54,6% досліджуваних респондентів.

Отже, мотивація досягнення достатнього рівня характеризується переважанням мотиву прагнення успіху. Задовільний рівень мотивації досягнення характеризує те, що домінантний мотив яскраво не виражений. Мотивація досягнення низького рівня характеризується переважанням мотиву уникнення невдачі, що може бути зумовлено незадоволеністю від навчання, низькою потребою в поліпшенні досягнутих результатів, уникненням проявів творчості та ініціативи.

Майбутні офіцери патрульної служби з домінантним мотивом уникнення невдачі навчаються, аби не мати неприємностей, що звичайно не сприяє їх особистісному професійному становленню.

Для розкриття змісту життєвих настанов особистості використано питальник Д. Леонтьєва «Смисложиттєві орієнтації». Результати показують, що високий рівень смисложиттєвих орієнтацій має лише 22,2% досліджуваних курсантів. Достатні показники загальної свідомості засвідчують задоволеність життям загалом. Переважна ж більшість (62,1%) демонструє задовільний їх рівень; 14,7% має низький рівень. Показник за шкалою «цілі в житті» характеризує наявність цілей у майбутньому й засвідчує цілеспрямованість, віру у свої плани та їх здійснення. Достатні показники цієї шкали вказують на наявність осмислених життєвих перспектив. Задовільний показник за шкалою «Процес життя» засвідчує емоційну насиченість і наповненість сенсом нинішнього життя у 64,8%; низький показник має 12,1% досліджуваних, що засвідчує незадоволеність власним життям.

Шкала «Результативність життя» у досліджуваних із достатнім (35,3%) показником засвідчує про досить стійку оцінку пройденого відрізка життя, її продуктивність, зростання самостійності. Задовільні та низькі показники засвідчують пошук сенсу власного існування, що є проблемою цього віку. Задовільні (48,3%) та низькі (16,4%) показники за шкалою «Локус – Я» відповідають уявленню досліджуваних про себе як особистість, що не має достатньої свободи вибору, щоб побудувати власне життя відповідно до своїх цілей. Достатні показники (28,6%) за шкалою «Локус-Ж» демонструють, що досліджувані респонденти у змозі контролювати процес власного життя і діяльності, на відміну від тих, хто має задовільний (54,5%) та низький (18,3%) рівні цього показника.

Співвідношення результатів у досліджуваних курсантів показує, що на цьому етапі життєдіяльності вони більше орієнтуються на майбутнє, будуючи свої плани, які хотіли б реалізувати в житті.

Отже, для наших досліджуваних сенс життя полягає в тому, щоб жити, повною мірою відчувати відповідальність за себе і свої дії. Такі результати засвідчують, що на цьому віковому етапі триває формування професійно значущих характеристик особистісної зрілості, вони ще не завершені і потребують корекції у процесі подальших змін.

Експериментальна перевірка результатів формувального впливу здійснювалась через проведення зрізів за критеріями та показниками рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в КГ та ЕГ.

У табл. 3.2 подано кількісні дані рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за особистісно-зорієнтованим критерієм.

Таблиця 2.3.

Кількісні показники результатів констатувального етапу експерименту з формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за особистісно-зорієнтованим критерієм

	Рівні					
	Низький		Задовільний		Достатній	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
	Показник – наявність інтересу до професійної діяльності					
Всього	98	37,5	137	52,5	26	10
	Показник – професійні якості особистості					
Всього	111	42,5	154	56	4	1,5
	Показник – прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції професійної діяльності					
Всього	103	39,5	99	37,9	59	22,6
	Середнє значення загального показника особистісно-зорієнтованого критерію					
Всього	104	39,8	130	49,8	27	10,4

Аналіз результатів діагностування дозволяє констатувати, що середнє значення загального показника за особистісно-зорієнтованим критерієм: на низькому рівні – 39,8%, на задовільному – 49,8%, на достатньому – 10,4% респондентів.

Наведені результати засвідчують і низький рівень розвитку правової ерудиції курсантів, що унеможлиблює усебічне розуміння правової системи та здатність до її моделювання відповідно до розвитку економіки і правової культури суспільства. Невтішливим є той факт, що в процесі обчислення таких якостей як спрямованість, діловитість та ставлення до людей кількісно переважають низький і задовільний рівні. Заявлене демонструє, що в курсантів поліції виникають певні труднощі щодо пошуку достовірної інформації, її опрацювання та вмілого застосування в професійно-правовій діяльності. Окрім того, такі результати за особистісно-зорієнтованим критерієм спричиняють проблеми в процесі комунікації, деформують стійкість поглядів і знижують рівень професійної зрілості поліцейських.

Для визначення рівня сформованості *гностичного критерію* за показником сформованості професійної зрілості розробили авторську методику «Професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби» (додаток В), сутність якої полягає у визначенні рівня готовності до професійно-правової діяльності, ставлення курсантів до інновацій, нововведень у професійній сфері. Респонденту пропонується 15 тверджень, опрацьовуючи які він може вибрати одну із п'яти відповідей, зарахувавши собі відповідну кількість балів: 5 – якщо дане твердження повністю відповідає; 4 – швидше відповідає, аніж ні; 3 – і так, і ні; 2 – швидше не відповідає; 1 – не відповідає. За сумою отриманих балів визначаємо рівні саморозвитку майбутнього фахівця: 15-30 – рівень готовності до професійно-правової діяльності – низький, Ви байдужі до будь-яких нововведень, задовольняєтесь тими знаннями, якими володієте;

30-45 – рівень готовності до професійно-правової діяльності не задовільний, зміни в професійно-правовій діяльності Вас лякають, однак вивчати щось нове нецікаво; 45-60 – у Вас задовільний рівень готовності до професійно-правової діяльності, Ви активно використовуєте нову професійно-правову інформацію, цікавитесь інноваційними процесами в професійній діяльності; 60-75 – у Вас високий рівень готовності до професійно-правової діяльності, Ви готові до змін, завжди прагнете дізнатись щось нове та упроваджувати інновації в професійну діяльність. Вимірювання якостей «ставлення до себе, жорсткість, чуйність», нами здійснювалось згідно з інструкцією «Методики діагностики мотивації особистості до успіху» (за Т. Елерсом) (додаток Г). Курсантам пропонується 41 твердження, що вимагають відповіді «так» чи «ні». Якщо за підрахунками студент набирає від 1 до 10 балів – низький рівень мотивації до успіху, від 11 до 16 балів – задовільний рівень мотивації до успіху, 17 до 20 балів – помірний рівень мотивації до успіху; понад 21 бал – достатній рівень мотивації до успіху. У табл. 2.4 подано кількісні дані констатувального етапу експерименту з виявлення рівнів сформованості професійної зрілості курсантів поліції за гностичним критерієм.

Таблиця 2.4

Кількісні показники результатів констатувального етапу експерименту з формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за гностичним критерієм

	Рівні					
	Низький		Задовільний		Достатній	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
	Показник – обізнаність із нормативно-правовою документацією					
Всього	95	36,4	145	55,6	21	8
	Показник – обізнаність із правилами та обов'язками офіцера патрульної поліції					
	Середнє значення загального показника гностичного критерію					
Всього	101	38,7	143	54,8	17	6,5
Всього	98	37,6	144	55,2	19	7,25

Опрацювання результатів методики, що відображає сформованість професійної зрілості курсантів за гностичним критерієм, дає підстави описати такі результати: кількість респондентів із низьким рівнем сформованості готовності до професійно-правової діяльності – 37,6%, із задовільним рівнем – 55,2%, із достатнім – 7,25%.

Значна відсоткова перевага низького рівня у визначенні сформованості гностичного критерію дає підстави стверджувати, що в курсантів недостатньо проявляється сформованість професійної зрілості, що зумовлюється невмотивованістю до навчання й самонавчання, низьким інтересом до вивчення професійного досвіду інших тощо.

У діагностуванні рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за *професійно-спрямованим критерієм* нами використовувались авторська методика визначення здатності до планування професійної діяльності (додаток Д) та результати вирішення задач професійного спрямування (додаток Е).

У ході визначення здатності курсантів до планування професійної діяльності дослідження учасникам пропонувалось дати відповіді на 10 запитань, обираючи із запропонованих питань ту відповідь, яка найбільш точно відображає реалії. Якщо респондент обирає відповідь під номером 1, то вона оцінюється 3-ма балами, під номером 2 – 2-ма балами, під номером 3 – 1 бал. Сумарна кількість балів визначає рівень якості, що діагностується такими межами: 25-30 балів – Ви маєте усі задатки для того, щоб ефективно планувати професійну діяльність; 20-25 балів – у процесі планування у Вас можуть виникати труднощі, однак Ваша наполегливість і працездатність дозволить їх результативно вирішити; 15-20 балів – Ви не здатні самотійно планувати професійну діяльність, саме тому залучіть до процесу планування більш досвідчених партнерів; 15 і менше – Вам не варто братись за процес планування професійної

діяльності, інакше зазнаєте саморозчарування, а також спричините труднощі потенційним партнерам.

На заняттях із правових дисциплін для актуалізації знань, закріплення та перевірки набутих умінь доцільним є використання задач професійного спрямування, що систематизовані за рівнями: репродуктивний, адаптивний, моделюючий, творчий.

Курсанти, які вирішували професійні задачі репродуктивного рівня складності, як правило, формують кількісний склад низького рівня сформованості професійно-спрямованого критерію. Задачі адаптивного рівня під силу більшості майбутнім офіцерам патрульної служби, що визначають задовільний рівень, оскільки їх розв'язання вимагає актуалізації знань і пошуку правильної відповіді. Для розв'язання задач моделюючого рівня курсантам необхідно підібрати відомий спосіб дії та переконструювати набуті знання з проявом мисленнєвих операцій: аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Такі задачі можуть вирішувати курсанти, які володіють достатнім рівнем сформованості показника професійної зрілості. Задачі творчого рівня не мають стандартної відповіді, а спонукають респондентів до пошуку інформації, обґрунтування доцільності способів, формулювання нестандартної відповіді. Розв'язання останніх видів задач засвідчує достатній рівень сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Результати рівнів сформованості професійно-спрямованого критерію на констатувальному етапі експерименту зведені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Кількісні показники результатів констатувального етапу експерименту з формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за професійно-спрямованим критерієм

	Рівні					
	Низький		Задовільний		Достатній	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
	Показник – вміння дотично застосовувати ЗУН у професійній діяльності					
Всього	118	45,2	124	47,5	19	7,3
	Показник – вміння планувати професійно-правову діяльність					
Всього	94	36	146	56	21	8,1
	Показник – вміння оформлювати службову документацію					
Всього	105	40,2	141	54,0	15	5,7
	Показник – вміння професійно діяти в експериментальних та критичних ситуаціях					
Всього	100	38,3	140	53,6	21	8,0
	Середнє значення загального показника професійно-спрямованого критерію					
Всього	104	40	138	52,9	19	7,3

Результати діагностики: кількість студентів із низьким рівнем здатності до планування професійної діяльності – 40,0%, із задовільним рівнем – 52,9%, із достатнім – 7,3%.

Оцінювання рівнів сформованості професійної зрілості курсантів за визначеними критеріями та показниками на констатувальному етапі експерименту дозволяє компілювати отримані результати в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Рівні сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів
патрульної служби на констатувальному
етапі експерименту**

Рівні	Кількість осіб (%)			Середнє значення за рівнями (%)
	Критерії			
	Особистісно-зорієнтований	Гностичний	Професійно-спрямований	
Низький	40,0	37,6	39,8	39,1
Задовільний	52,9	55,2	49,8	52,6
Достатній	7,3	7,25	10,4	8,3

Аналіз результатів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за критеріями засвідчує суттєву перевагу низького та задовільного рівнів їхньої сформованості. За проведеними підрахунками середнього значення сформованості професійної зрілості за рівнями домінуючим є низький – 39,1% студентів. Із задовільним рівнем сформованості професійної зрілості визначаємо 52,6% курсантів, із достатнім – тільки 8,3%.

Отже, за результатами констатувального етапу експерименту можна сформулювати висновок, що процес формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби потребує удосконалення, що можливе за умов покращення процесу професійної підготовки курсантів, оновлення змісту правових дисциплін; упровадження технології формування правової освідченості майбутніх офіцерів патрульної служби із використанням інтерактивних форм і методів її реалізації.

2.2. Наукове обґрунтування педагогічних умов формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці

Аналіз результатів наукових досліджень засвідчує, що ефективність формувального етапу освітнього процесу досягається шляхом створення певних умов. Виявлення та забезпечення цих умов необхідне для успішного вирішення завдань формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби у фаховій підготовці. Тільки з урахуванням педагогічних умов загальна структура освітнього процесу набуває конкретного характеру.

У педагогіці для визначення причин, які зумовлюють певні явища або процеси, вживають поняття «умова».

Умова – це філософська категорія, що виражає відношення предмета до довколишніх явищ, без яких він існувати не може. Умови становлять те середовище, оточення, у якому явище виникає, існує й розвивається (Боритко, 2000). Сам предмет виступає як щось зумовлене, а умови – як зовнішнє до нього розмаїття об'єктивного світу, «... вони складають те середовище, обстановку, в якій явище або процес виникають, існують та розвиваються» (Безпалько, 1990). За Н. Єрошиною, «умови – це сукупність соціально-педагогічних і дидактичних чинників, які сприяють ефективності освітнього процесу через застосування ефективних форм, методів, прийомів» (Єрошина, 2013).

Аналіз категорійних ознак показав, що умову в педагогіці розглядають як філософську категорію, в якій відображається відношення речі до тих чинників, завдяки яким вона виникає й існує (Л. Онучак); спосіб формування чого-небудь або зовнішня обставина середовища, яка є причиною якісних змін особистості (К. Недялкова); оптимальне поєднання різних чинників (Ю. Бабанський); спеціально організований вплив на психолого-педагогічні чинники (О. Березюк) тощо.

Отже, *умови* – це суттєвий складник комплексу об'єктів, за наявності якого відбувається існування певного явища.

Дослідження формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби у фаховій підготовці засвідчили, що без створення необхідних педагогічних умов цей процес або зовсім неможливий, або проходить у недосконалому вигляді. На думку вчених (Н. Безлюдна, С. Буляєва, З. Решетова), розроблення та впровадження в практику педагогічних умов та засобів дозволяє досягти максимального педагогічного ефекту у водночас із найменшими витратами матеріальних засобів та зусиль.

За визначенням Н. Бугаєць, «педагогічні умови – це необхідність і достатність обставин, від яких залежить ефективність освітнього процесу» (Бугаєць, 2013). Учені (В. Безлюдна, Л. Сподін, І. Харламов) під педагогічними умовами розуміють обставини, що забезпечують успішне

виконання освітніх завдань. В. Ляудіс, А. Найн під педагогічними умовами розуміють сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів, які супроводжують освітній процес, певним чином структуровані та спрямовані на досягнення мети.

Отже, під педагогічними умовами формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці розуміємо необхідні і достатні обставини, за яких освітній процес забезпечує ефективне формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби в процесі фахової підготовки

Серед сукупності педагогічних умов ефективними для формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби вважаємо такі:

- позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність;
- скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання;
- наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Обґрунтуємо кожен з них.

Позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність.

Одним з основних завдань сучасної вищої школи є формування спеціаліста, зорієнтованого на конкретну діяльність.

Проблема професійного становлення особистості майбутнього працівника ОВС сьогодні стає особливо значущою в умовах трансформації суспільства, що зумовлює необхідність ретельного та всебічного дослідження цілої низки психолого-педагогічних чинників успішності в професійній діяльності.

Усталену та тривалу неуспішність професійної діяльності пояснюють, щонайменше, дві суб'єктивних обставини: 1) відсутність усталеної мотивації

до обраної професії, тобто небажання працювати в повну силу на дорученій ділянці роботи; 2) відсутність комплексу здібностей до певної складної професійної діяльності і, більше того, наявність протипоказань до неї. Часто цей чинник викликає й саму негативну мотивацію до діяльності, і людина здебільшого після ряду помилок, змінює роботу.

Отже, своєчасне вивчення структури мотивації курсантів в освітній діяльності ЗВО системи ОВС дозволяє прогнозувати і успішність освітнього процесу і можливий професійна зрілість майбутнього правоохоронця.

Термін «мотивація» широко використовується у тих галузях науки, де досліджують причини та механізми цілеспрямованої поведінки людини у тісному зв'язку із здібностями, знаннями й навичками та їхню роль у забезпеченні успіху в діяльності, продуктивність якої визначається певною спрямованістю та змістом мотивів.

Мотив (від латинського *moveo* – штовхаю, рухаю) – спонукальна причина дій, вчинків людини (те, що штовхає до дії). В учінні – це імпульси, які спрямовують діяльність учнів (Гончаренко, 1997).

Мотив – це те, що спонукає людину до дії, те, заради чого вона її здійснює. Цим терміном позначають низку чинників, що збуджують активність індивіда через його інтерес, цільові настанови, емоції, потреби, серед яких слід зазначити такі: потреба у пізнанні: бажання людини ставити питання й шукати на них відповіді; потреба у самовираженні, реалізація якої ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках; потреба у самооцінюванні: порівняння себе з іншими та прагнення до самовдосконалення; потреба у соціальних зв'язках; потреба у безпеці: прагнення до стабільності й самозахисту; фізіологічні потреби (там само).

Перші чотири види потреб – основа для планування вчителем пізнавальної діяльності суб'єктів навчання з обов'язковим урахуванням мотивів освітньої діяльності.

Т. Бланк наголошує, що найважливішими зовнішніми мотивами освітньо-пізнавальної діяльності є: пізнавальний інтерес до нового

невідомого; мотив «саморозвиток»: бажання якомога більше знати та вміти розвивати свій розум, підвищувати культурний рівень; мотив «досягнення»: бажання отримати гарні результати своєї діяльності; мотив «професійно-життєве самовизначення»: прагнення досягти вершин у майбутній професії; комунікативний мотив: бажання спілкуватися, співпрацювати, взаємодіяти; емоційний мотив; зовнішній мотив, пов'язаний з отриманням винагороди, схвалення від інших людей; мотив «позиція»: громадянська відповідальність за справу, почуття обов'язку (Бланк, 2000).

Отже, мотив – це реальне спонукання, що змушує людину діяти у певній життєвій ситуації і за певних умов.

На відміну від поняття «мотив» термін «мотивація» науковцями визначається як система мотивів (Гончаренко, 1997). Ступінь навчальної активності є наслідком сильної або слабкої мотивації навчання. Можна сказати, що мотиваційні настанови – це активізуюча сила, одна з основних умов освітньої діяльності.

Усвідомлюючи значення мотиваційної настанови, яка спонукає людину до активності, можна цілеспрямовано впливати на поведінку й діяльність конкретної особистості. Аналіз й актуалізація мотивів мають важливе значення для педагогічного керівництва діяльністю. Викладач, який уміє активізувати інших, досягає значних успіхів у формуванні вмінь та здібностей студентів. Тому у професійній підготовці майбутніх офіцерів патрульної служби необхідно ставити мету й досягати її, розвивати інтерес до діяльності, використовувати колектив для спонукання до діяльності окремої людини.

На думку А. Маркової, не сама по собі наявність соціальних чи пізнавальних мотивів визначає їх змістові характеристики (наявність особистісного значення учіння, реального впливу його на процес учіння, місце мотиву – провідний чи другорядний, рівень усвідомлення мотиву, ступінь поширення його на різні навчальні предмети) (Маркова, 1990). Динамічні характеристики мотивів включають їх усталеність, модальність (їх

емоційні відтінки), силу мотиву, його вираженість, швидкість виникнення тощо.

Слушною є думка Д. Мак-Грегора, який доповнює *теорію мотиваційної гігієни* Ф. Херцберга. В її основі лежить теза про те, що праця (або навчання), що приносить задоволення, сприяє психологічному здоров'ю особистості. Згідно цієї теорії такі чинники, як сам процес роботи (навчання) і разом з тим особисті успіхи, зростання, визнання, ступінь відповідальності, зацікавленість, підсилюють позитивні мотиви поведінки людини, оскільки підвищують рівень задоволення своєю діяльністю (Цитування за Бондаренко, 2003).

Отже, при формуванні професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби необхідно брати до уваги полімотивацію учіння. Упродовж навчання особистісно значущими виступають то одні, то інші мотиви курсантів. У цілому, мотиваційна сфера учіння визначається характером самої освітньої діяльності, розігнутістю та зрілістю їх структури, сформованістю її компонентів (дидактичні задачі, навчальних дій, дій самоконтролю та самооцінки), взаємодією упродовж учіння з іншими, смыслом учіння для кожного курсанта, тобто його ідеалами, ціннісними орієнтаціями, характером мотивів учіння, зрілістю цілей, особливостями емоцій, що супроводжують процес учіння.

Мотиви можуть перебувати в різних співвідношеннях між собою та із зовнішніми обставинами. Тому розуміння мотивації як процесу спонукання особистості до вдосконалення дій і операцій у правоохоронній діяльності зазвичай є складним актом встановлення певної ієрархії мотивів особистості. Одним із найзначущих є мотив «досягнення успіху», що відображає прагнення до найкращого виконання діяльності в ситуації досягнення. Такі ситуації дуже поширені в різних видах діяльності, зокрема і в правоохоронній. При цьому соціальна потреба співробітника правоохоронної системи представлена прагненням досягти успіху й уникнути невдачі.

У контексті аналізу значний інтерес становлять результати наукових досліджень мотиваційної структури професіограми працівників ОВС України. Згідно з ними мотиваційну структуру професіограми працівників МВС України складають:

- полімотивованість професійного вибору як показник прагматичного та раціонального підходу щодо нього багатьох правоохоронців;
- домінування мотиву служби в ОВС (зокрема, і в конкретному підрозділі);
- домінування мотивів, пов'язаних із самоактуалізацією особистості (виконувати соціально значиму, цікаву, екстремальну та ризиковану професійну діяльність, удосконалювати свої інтелектуальні, вольові, психологічні якості тощо);
- наявність мотивів змагання, боротьби зі злочинцем, прагнення „переграти” його тощо;
- мотивування приналежності індивіда до професії працівника ОВС соціальними прагненнями (можливістю розширення соціальних зв'язків, здійснення впливу на соціальні та соціально-правові процеси тощо);
- розташування мотиваційного чинника «матеріальне забезпечення» нижче перших місць у ранговому переліку мотивів професійного вибору .

Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що мотивація досягнення успіху в правоохоронній діяльності є важливим видом мотивації її суб'єктів. Спонування до успіху або уникнення невдачі, насамперед ґрунтується на вольовій сфері особистості. Власне, вона і є підґрунтям мотиваційних станів, адже спрямованість особистості на досягнення успіху формується на ранніх етапах розвитку під впливом родини. В основі такої спрямованості лежать афективно забарвлені асоціації, що обов'язково пов'язані з успіхом і позитивно закріплені з боку близьких людей.

Таким чином, вимоги правоохоронної діяльності, особливі умови її здійснення зумовлюють формування внутрішнього спрямування на ефективність праці. Мотиви, що відображають стан цілісної структури

особистості, є результатом вихідних спонук, виступаючи одним із головних критеріїв розвитку особистості правоохоронця.

Скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання.

Професійний розвиток патрульного поліцейського є складним довготривалим процесом, який передбачає не тільки поступовий перехід від одного етапу до іншого, а й виникнення професійних криз, які є накопиченням як зовнішніх, так і внутрішніх суперечностей. У вітчизняній та зарубіжній психології можна умовно виділити три підходи щодо вивчення криз: криза як результат зміни провідної діяльності і зміни соціальної ситуації у співвідношенні із психічним розвитком (Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін та ін.); криза як внутрішнє (вроджене) прагнення особистості до розвитку, яке відбувається протягом усього життя (Б. Лівехуд, Е. Еріксон та ін.); криза як зміна детермінанти розвитку у процесі життєвого шляху особистості (Дж. Ловінгер, Р. Хавігхерст та ін.).

Здійснюючи процес підготовки майбутні офіцери патрульної служби в системі професійної освіти, насамперед звертаємо увагу на систему, здатну сформувати майбутнього професіонала. В якості базового критерію оцінки ефективності освітньої системи розглядаються властивості та якості особистості курсанта, які забезпечують успішність його діяльності в якості поліцейського. Такою властивістю, що інтегрує в собі якості майбутнього поліцейського, може вважатися професійна зрілість.

Певних рівнів професійної зрілості курсант, на наш погляд, досягає у процесі педагогічних технологій, що використовуються у навчанні, які складаються в педагогічні системи, при цьому перехід з однієї педагогічної системи в іншу відображає основні фази професійного розвитку. У дослідженні було розроблено фази професійної зрілості (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

**Фази формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної
служби в процесі фахової підготовки**

Фаза 1	Фаза 2	Фаза 3	Фаза 4
Професійна незрілість (виникнення професійних намірів)	Початок професійного дозрівання (професійне самовизначення)	Основи професійної зрілості	Висока професійна зрілість
Система виховання (сім'я, заклад дошкільної освіти) в дитинстві	Система загальної освіти (школа)	Система професійної освіти (професійно-технічна та вища освіта)	Система суспільного виробництва

Професійний розвиток особистості представлено як рух педагогічних систем сім'ї, закладу дошкільної освіти, де виникають перші професійні наміри (фаза 1), в педагогічну систему школи, де здійснюється професійне самовизначення особистості (фаза 2), далі в педагогічну систему професійної (професійно-технічної) освіти (коледжу, ЗВО), в якій формуються основи професійної зрілості (фаза 3), і, нарешті, в суспільне виробництво як педагогічну систему, де досягається висока професійна зрілість (фаза 4). У кожній із педагогічних систем домінують різні види діяльності: в системі закладу дошкільної освіти – гра; в системі загальної освіти – спілкування, пізнання; в системі профосвіти – професійне спілкування, професійне пізнання; в системі суспільного виробництва – гармонійно зливаються професійне спілкування, пізнання і праця.

Професійну зрілість розглядаємо як результат розвитку особистості в професії, результат цілеспрямованого, свідомого вдосконалення її психічних функцій; інтегральну системну властивість особистості, в сукупності генетичних елементів, як *професійна здатність* (особливість, що має фізіологічні передумови та чутливість до способу професійної

життєдіяльності); *професійна компетентність* (усвідомлення особистістю своєї професії); *професійна вправність* (систему загальних і спеціальних професійних умінь).

Окреслені складники професійної зрілості розглядаються в нашому дослідженні як джерело ціннісних орієнтацій, здатних вплинути на подальше професійне становлення молодого фахівця поліції.

Водночас професійна зрілість (в сукупності зі зрілістю моральною та толерантною) є компонентом соціальної зрілості – іншої, більш загальної властивості особистості.

Важливими етапами формування професійної зрілості, на наш погляд, є такі: професійне самовизначення (вибір професії, яка може задовольнити життя); професійне самоствердження: а) цілеспрямована підготовка до професійної діяльності, б) входження в професію і пошук свого особливого місця у виробничому колективі, в) реалізація особистості в професійній діяльності.

Професійна зрілість як властивість особистості виступає основною психологічною передумовою її професійної майстерності (заходи продуктивності професійної діяльності).

Отже, професійна зрілість може розглядатись як потенційна майстерність, а професійна майстерність як актуалізація професійної зрілості по відношенню до конкретної діяльності та її результатів. Якщо зміст професійної майстерності складають конкретні знання, вміння, навички, то зміст професійної зрілості – такі більш загальні властивості, як професійні здібності, компетентність та вправність.

Таким чином, стає зрозумілим, що з метою актуалізації змістоутворення і забезпечення його усталеної динаміки та врахування особистісних запитів студентів для формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби необхідно зорієнтувати їх на створення власної траєкторії навчання та подальшої її реалізації.

Процес становлення індивідуальної освітньої траєкторії фахівця розглянуто в дослідженнях А. Бударного, А. Воронцова, Л. Глазкіної, Т. Ковальнової, М. Махмутова, Н. Суртаєва, О. Тубельського та ін.

Модернізація сучасного освітнього процесу припускає «студентоцентровану спрямованість», що означає самостійність, комфортність та індивідуалізацію програм, збільшення ступенів свободи тих, хто навчається, відносно вибору ними різних індивідуалізованих освітніх траєкторій. У свою чергу, поняття «індивідуальна освітня траєкторія» примушує переглядати підходи до відбору змісту освіти і технологій навчання.

Феномен «індивідуальна освітня траєкторія» – складне загальне утворення у діяльності майбутніх офіцерів патрульної служби. В процесі розвитку індивідуальності професійний саморозвиток майбутнього фахівця передбачає розвиток мотивів і потреб у самовдосконаленні, дозволяє оцінювати дії, вчинки, поведінку, робити вибір, приймати рішення. Серед значущих показників саморозвитку майбутніх фахівців виділяють їхню активну, творчу позицію, здатність до самомотивації, самоорганізації та самоконтролю (З. Решетова, 2002). Саморозвиток розглядається з позицій цілеспрямованого самовдосконалення, самопроєктування (Пехота, 2017).

На думку А. Хуторського, індивідуальна освітня траєкторія розглядається через персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня в освіті. Під особистісним потенціалом учня тут розуміється сукупність його організаційно-діяльнісних, пізнавальних, творчих та інших здатностей. Процес виявлення, реалізації й розвитку цих здатностей курсантів відбувається в ході їхнього освітнього руху індивідуальною траєкторією (Хуторської, 2000)

Л. Глазкіна стверджує, що освітня траєкторія студента в умовах педагогічної практики є неповторною послідовністю руху в напрямку професійно-особистісного розвитку через засвоєння професійних компетенцій (Глазкіна, 2012)

Н. Суртаєва трактує індивідуальні освітні траєкторії як певну послідовність елементів освітньої діяльності кожного учня з реалізації власних освітніх цілей, що відповідає їхнім здібностям, можливостям, мотивації, інтересам і здійснюється у процесі координувальної, організуючої, консультувальної діяльності педагога у взаємодії з батьками (Суртаєва, 2004)

Індивідуальна освітня траєкторія є цілеспрямованою освітньою програмою, що забезпечує майбутньому фахівцю позиції суб'єкта вибору, розроблення, реалізації освітнього стандарту при здійсненні викладачем педагогічної підтримки, самовизначення і самореалізації. Необхідність розглядання процесу побудови індивідуальної освітньої траєкторії курсанта, що орієнтується на ці ідеї, пов'язана з тим, що вони створюють умови для самовираження особистості під час проходження практики.

Індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного курсанта як у процесі навчання, так і в подальшій професійній діяльності. Під особистісним потенціалом курсанта розуміємо сукупність його здатностей: пізнавальних, творчих, комунікативних. Процес виявлення, реалізації і розвитку цих здатностей у майбутніх офіцерів патрульної служби відбувається в ході їхнього освітнього руху індивідуальними траєкторіями. Будь-який курсант здатний знайти, створити або запропонувати свій варіант рішення будь-якої задачі, що стосується власного навчання. Курсант зможе просуватися по індивідуальній траєкторії у тому випадку, якщо йому будуть надані такі можливості: вибирати оптимальні форми і темпи навчання; застосовувати ті способи навчання, які найбільш відповідають його індивідуальним особливостям; рефлексивно усвідомлювати отримані результати, здійснювати оцінку і коригування своєї діяльності.

Результати руху освітньою траєкторією можна перевіряти, орієнтуючись на створений курсантами продукт; отримані знання, які реалізуються в уміннях оперувати ними в стандартній або творчій ситуації, відзначаючи формування різного виду умінь – розумових, комунікативних,

пізнавальних тощо. Крім того, потрібний постійний зворотний зв'язок, що дозволяє не лише коригувати рух курсанта траєкторіями (а іноді й саму траєкторію), але й оцінювати його просування. Сам курсант обирає або разом із викладачем обмірковує засоби, види діяльності, форми контролю, тобто програмує свою освітню діяльність.

Одним із засобів побудови власної траєкторії навчання майбутніх офіцерів патрульної служби є *профайлінг* (англ. «*profile*» – профіль) – це поняття, що означає сукупність психологічних методів і методик оцінки і прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних ознак, характеристик зовнішності, невербальної і вербальної поведінки. Спочатку термін «профайлінг» (профілювання) вживався в контексті складання пошукового психологічного портрета (профілю) невідомої особи за слідами на місці злочину. Методологія кримінального профайлінгу передбачає роботу з матеріалами кримінального провадження та інтерпретацію доказів. Результатом роботи профайлера є кримінальний профіль – юридично значущий документ, у якому описано особистість і поведінка злочинця й жертви щодо вчиненого злочину або серії злочинів. Сучасна парадигма профайлінгу має кілька джерел походження: дослідження кримінологів, фахівців у галузі судової медицини, психіатрів і кримінальних психологів. Сьогодні найбільш широко профайлінговий підхід до розслідування злочинів використовується Федеральним бюро розслідувань (FBI) у США, де існує особливий підрозділ – відділ із вивчення поведінки. Одним із напрямів діяльності цього підрозділу є консультування з питань пошуку злочинців і складання профілів.

У вітчизняній науці представлено невелику кількість робіт, присвячених профайлінговим дослідженням. Процес соціальної перцепції відбувається за такими етапами: сприйняття зовнішнього вигляду і поведінки об'єкта спостереження; формування уявлень про психологічні особливості і психічний стан об'єкта спостереження; формулювання припущень про

причини і наслідки поведінки; вироблення стратегії власної поведінки (Цільмак, 2011).

Сучасним профайлінгом у роботі кримінальної поліції можна вважати арт-терапевтичну підготовку майбутніх офіцерів патрульної служби для формування у них соціальної зрілості.

У науково-педагогічній літературі арттерапія розглядається як засіб, який дозволяє піклуватися про емоційний стан та психічне здоров'я людини, групи, колективу засобами художньої діяльності (Г. Буряковський, Л. Гисневич, А. Захарова, Т. Зінкевич-Євстигнеєва та ін.). На сучасному етапі арттерапевтична робота здійснюється у двох напрямках: перший – це арттерапевтична робота зі збереження інтелекту особистості, яка має проблеми у розвитку; другий – це арттерапевтична допомога людям, які мають порушення інтелекту.

Термін «*арттерапія*» використовується в педагогічному обігу нашої країни відносно недавно. Як самостійний напрям у лікувально-реабілітаційній, педагогічній та соціальній роботі арттерапія нараховує всього кілька десятиліть своєї історії. Як емпіричний методу, арттерапія почала формуватися із середини ХХ століття, коли отримав широку популярність і поширення досвід роботи деяких художників і арт-педагогів (наприклад, А. Хілла в Великобританії), які намагалися залучити пацієнтів різних лікувальних установ до занять образотворчим мистецтвом. 1960-1980-ті роки ХХ ст. виявилися вирішальними у становленні арт-терапевтичного напрямку. Саме тоді було створено перші професійні об'єднання, які сприяли впровадженню і більш чіткому визначенню ролі арт-терапевтичних методів у різних галузях практичної роботи.

Арттерапія створює можливість як для занурення у хворобливі переживання, так і для актуалізації ресурсних станів, а також для трансформації та інтеграції досвіду. Сучасне розуміння арттерапії передбачає, по-перше, використання мови образотворчої експресії; по-друге, безпосередня участь людини в образотворчому процесі. Інтерес до

різноманітних напрямів терапії творчістю, в тому числі і арттерапії, навряд чи можна цілком пояснити «екзотичністю» цих напрямів або «інформаційним голодуванням». Звісно ж, що найбільш значимими чинниками інтересу є орієнтація арттерапії на властивий кожній людині внутрішній потенціал здоров'я і сили, її акцент на природному виявленні думок, почуттів і настроїв у творчості (Копитін, 2019).

Арттерапія має очевидні переваги перед іншими – заснованими винятково на вербальній комунікації – формами психотерапевтичної роботи з психічною травмою. Нижче наведені деякі найбільш значимі з цих переваг.

1. Арттерапія є засобом переважно невербального спілкування. Це робить її особливо цінною для тих, хто відчуває складності в усвідомленні і вербалізації своїх переживань і їх «невираженості», що переживають особи з посттравматичним стресовим розладом. (Як відомо, травматичні спогади є «застиглими» в певному відділі мозку, тому людина не сприймає їх як частину біографічного шляху, вони є надто жахливими і неприродними для психіки, тому їх часто буває важко, а під час і неможливо висловити за допомогою слів). Символічна мова є однією з основ образотворчого мистецтва, дозволяє людині часто більш точно висловити свої переживання, екологічно пропрацювати травматичний досвід. Зцілення від травми відбувається тоді, коли людина подумки повертається у травмуючу ситуацію, описує свої почуття і переживає її, але з додаванням ресурсів.

2. Образотворча діяльність є потужним засобом зближення людей, своєрідним «містком» між психологом і клієнтом. Це особливо цінно в ситуаціях у спілкуванні з приводу занадто складного і делікатного предмета, в роботі з ПТСР та психічною травмою, де одними із симптомів є підозрілість, утруднення у налагодженні міжособистісних контактів, небажання займатися терапією, торкатись болісних переживань.

3. Образотворча діяльність в багатьох випадках дозволяє обходити «цензуру свідомості», тому надає унікальну можливість для дослідження несвідомих процесів, вираження і актуалізації латентних ідей і станів,

соціальних ролей і форм поведінки (Эдна Б. Фoa Кина & Мэтью Дж. Фридман) (Цільмак, 2001)

Отже, для забезпечення стійкої актуалізації змістоутворення та його динаміки майбутнім офіцерам патрульної служби необхідно побудувати власну траєкторію навчання. Такою траєкторією для формування соціальної зрілості виступають профайлинг та арттерапія.

Наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Для розуміння сутності інформаційно-аналітичної діяльності та раціонального поєднання традиційних та комп'ютерних технологій необхідно проаналізувати такі поняття, як «інформація», «технологія».

Термін «інформація» – один з найбільш вживаних у сучасному житті. Будь-яка діяльність людини ґрунтується на інформації. Інформація, будучи відображенням матеріальної суті, служить способом опису взаємодії між джерелом інформації та одержувачем. Одне і те саме повідомлення одному одержувачеві може дати багато інформації, а іншому – мало або нічого. Інформувати – означає повідомляти раніше невідоме. Оскільки інформацію можна зберігати, перетворювати і передавати, повинні бути її носії, передавачі, канали зв'язку і приймачі. Це середовище об'єднує джерела інформації та її одержувачів в інформаційну систему.

Активними учасниками інформаційного обміну не обов'язково повинні бути люди: обмін інформацією відбувається також у тваринному і рослинному світі, але, коли мова йде про людину як про учасника інформаційного процесу, то мається на увазі смислова або семантична інформація. Коли говорять про інформацію, то згадують ряд її властивостей, від яких безпосередньо залежить ефективність прийнятих рішень.

Інформація достовірна, якщо вона не спотворює істинного стану справ. Інформація адекватна, якщо за допомогою отриманої інформації про об'єкт, процес або явище створюється їх образ певного рівня відповідності. Інформація повна, якщо її достатньо для розуміння і прийняття рішень.

Інформація виражена коротко і чітко, якщо вона не містить у собі непотрібних, зайвих відомостей. Інформація ясна і зрозуміла, якщо вона виражена мовою, якою розмовляють ті, кому вона призначена. Інформація своєчасна або оперативна, якщо вона не втратила актуальності і несе в собі відомості, необхідні в даний момент для розуміння і прийняття рішень.

Крім цих властивостей інформації можна ще вести мову про її цінність – міру розширення сукупності відомостей, які має споживач інформації при її отриманні та інтерпретації, ступінь зниження стану невизначеності.

Як відомо, *технологія* – це сукупність методів обробки, виготовлення, зміни стану, властивостей, форми сировини, матеріалу або напівфабрикату, здійснюваних у процесі виробництва продукції. Технологією називають також самі операції видобутку, обробки, транспортування, зберігання, контролю, які є частиною загального виробничого процесу. По суті, будь-яка технологія (у тому числі й інформаційна технологія) являє собою інструмент для досягнення поставлених цілей.

Термін «*технологія*» походить від грецького *techne* – мистецтво, майстерність, уміння і ... логія (від грецького *logos* – слово, вчення) – частина складних слів, що означає: наука, знання, навчання (Тлумачний словник української мови)

Поняття *інформаційної технології* з'явилося із виникненням інформаційного суспільства. Основою соціальної динаміки в ньому є не традиційні, матеріальні, а інформаційні ресурси – знання, наука, організаційні чинники, інтелектуальні здібності людей, їх ініціатива, творчість.

Уперше поняття і перспективи розвитку інформаційних технологій докладно проаналізував один із видатних засновників вітчизняної інформатики академік В. Глушков. За його визначенням, інформаційна технологія – це людино-машинна технологія збирання, оброблення та передавання інформації. Уточнюючи це поняття, можна сказати, що

інформаційні технології – це процеси, які реалізуються засобами обчислювальної техніки і забезпечують виконання заданих вимог до пошуку, подання, перетворення та передавання інформації, тобто процеси, що реалізують інформаційну діяльність людини (Глушков, 2011).

Оскільки основою технологічного процесу навчання є отримання і перетворення інформації, то будь-яку педагогічну технологію можемо назвати інформаційною. Новітніми інформаційними технологіями навчання в широкому сенсі прийнято називати процес підготовки і передання інформації до курсанта за допомогою відповідних компонентів цих технологій і передусім – персонального комп'ютера (там само).

Поряд з цим, необхідно зазначити, що є певні проблеми в теоретичній підготовці з використання комп'ютерних технологій та вивчення їх можливостей в освітньому процесі, особливо застосування програмних засобів, що орієнтовані на здійснення освітнього процесу у вищій системі МВС.

З метою адаптації майбутні офіцери патрульної служби та можливістю їх навчання, роботи в інформаційному суспільстві виникає необхідність пошуку шляхів розв'язання цієї проблеми. Одним із шляхів її вирішення є впровадження в освітній процес поряд з традиційною методикою навчання інноваційну, до якої відносяться інформаційно-комп'ютерні технології.

Як зазначає Р. Гуревич, сучасна педагогічна наука визначила перелік основних знань і вмінь, якими має володіти поліцейський у галузі комп'ютерних технологій:

– бути обізнаним із принципами роботи засобів комп'ютерної техніки, інформаційно-комунікативних технологій; можливостями галузі використання інформаційних технологій, автоматизованих навчальних систем, автоматичних систем управління та їх вплив на різноманітні сфери професійної діяльності, перспективи подальшого розвитку; володіти навичками роботи з програмами автоматизованої підготовки документів,

системами машинної графіки, редактором текстів, базами даних, електронними таблицями (Гуревич, 2011)

На думку вчених (В. Ключка, Ю. Машбиця, В. Монахова, Н. Тализіної), комп'ютерна технологія навчання – це «технологія навчання, що заснована на принципах інформатики і реалізована за допомогою електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів); сукупність засобів (програмного і технічного забезпечення, теоретичних знань, методичних прийомів) і способів їхнього застосування для ефективної діяльності тих, кого навчають, і викладачів у самостійній роботі, на лекціях, практичних і лабораторних заняттях тощо» (Машбиць, 2001).

Під поняттям «комп'ютерні технології» І. Булах розуміє систему методів, прийомів та способів, що забезпечують оптимальну реалізацію методик навчання та передбачають впровадження в освітній процес комп'ютерної техніки, адекватної меті, принципам та умовам навчання (Булах, 2009).

При цьому мають на увазі: сукупність технічних засобів навчання і способів роботи з ними; опис науково обґрунтованих способів і засобів організаційного впливу на різні сторони діяльності студентів; навчальний предмет, що навчає таких дій; використання ідей програмованого навчання для одержання запланованих результатів освітньої діяльності; інтегрований процес, пов'язаний з розв'язанням педагогічних завдань; компонент педагогічної діяльності; навчальна дисципліна в рамках фахової підготовки (там само).

На відміну від І. Булах, М. Новік визначає такі компоненти комп'ютерних технологій навчання:

- традиційні методи комп'ютерного навчання (комп'ютерне навчання та комп'ютерний контроль);
- методи інформаційного ресурсу (комп'ютерне навчання на основі бази даних, технології гіпертексту, гіпермедія технології, технології мультимедіа, комп'ютерна графіка);

- технології штучного інтелекту (евристичне навчання, метод прецеденту, метод фальсифікації);

- навчальне комп'ютерне моделювання (застосування комп'ютерного моделювання в методах аналізу ситуацій та ділових іграх, віртуальна реальність, комп'ютерне моделювання освітніх програм) (Новік, 2009).

Для курсантів принципова відмінність методики навчання з використанням комп'ютерних технологій від методики традиційного навчання буде полягати в новій спрямованості освітньої мети.

Від курсантів вимагають, передусім, на прикладі доступних для вивчення технологій оволодіти такими вміннями:

- обґрунтовувати мету діяльності з урахуванням суспільних потреб, приймати рішення з виготовлення інформаційних продуктів;

- знаходити та обробляти необхідну інформацію із використанням сучасної техніки;

- оволодіти набутими інформаційними знаннями, навичками та вміннями користування сучасною технікою, виконання технологічних операцій;

- здійснювати технологічні процеси у створенні інформаційного продукту, результати яких мають споживну вартість;

- економічно та функціонально обґрунтовувати оптимальність процесу та результати своєї діяльності;

- оцінювати свої професійні інтереси та схильності.

При навчанні з використанням комп'ютерних технологій викладачу вищої системи МВС необхідно дотримуватися таких вимог до заняття:

1. Забезпечення науковості навчання. Зміст кожного заняття повинен відображати новітні досягнення науки й техніки в галузі інформаційних технологій та подальші перспективи її розвитку.

2. Здійснення зв'язку теоретичного та технологічного навчання. Курсанти повинні використовувати знання з інших предметів для

найкращого розуміння матеріалу, що вивчається, розробляючи завдання так, щоб для їх виконання необхідно було комплексне застосування знань з ряду дисциплін. Тому що вміння, які намагаємося сформувати в майбутніх офіцерів патрульної служби, здебільшого не можна відокремити в технологічних умовах в чистому вигляді, ізолювано від інших умінь.

3.Розвиток творчих здібностей майбутніх офіцерів патрульної служби. Сутність цієї вимоги максимально заохочувати на заняттях прагнення знайти найкращі способи, підходи до розв'язання та виконання деяких задач.

4.Виховання позитивних якостей особистості майбутніх офіцерів патрульної служби. Викладач пропонує організувати роботу групи так, щоб до неї були залучені усі курсанти та був забезпечений індивідуальний підхід до кожного. Необхідно забезпечити умови для активності, ініціативи кожного, сумлінне ставлення до будь-якого виду роботи.

Виходячи з цих вимог, підкреслимо, що головною метою раціонального поєднання традиційних та комп'ютерних технологій є практичне навчання курсантів уміння систематизувати та використовувати одержані знання для розв'язання поставленої проблеми, що забезпечує інформаційно-аналітичну діляність.

Значні можливості комп'ютерних технологій полягають у розвитку критичного мислення. Особливість критичного мислення полягає в його теоретико-практичному характері, тобто нерозривній єдності понять, образів і практики. Це означає, що теорія повинна безперервно перевірятися практикою, а практика – теорією. Тому саме для кращого засвоєння понять та образів, моделювання певних ситуацій доцільно використовувати ІКТ. Важко отримати задовільне рішення більш-менш складної технічної задачі тільки умоглядним шляхом. Часто успіх рішення технічних задач значно залежить від того, на скільки ефективно унаочнена ситуація.

Аналітичні вміння у майбутніх офіцерів патрульної служби неможливо сформувати й розвинути, якщо навчати тільки теоретично. Для цього потрібно виконувати практичні, лабораторні роботи, проводити

експерименти, дослідження, брати участь в аналізі ситуацій тощо. Дослідження показують, що ефективність практичної діяльності значно зростає під час використання комп'ютерної техніки, це пов'язано з тим, що вона активізує розумову діяльність студентів, що, у свою чергу, активізує їхню практичну активність.

Важливою особливістю критичного мислення є його оперативність. Тобто за короткий проміжок часу треба прийняти правильне рішення. Така діяльність вимагає швидкого орієнтування в нестандартних ситуаціях, уміння швидко сприймати й розуміти інформацію, точно й за призначенням використовувати наявні знання, реагувати на ситуації, котрі виникають несподівано. Створення таких ситуацій можна урізноманітнити за допомогою ІКТ.

Таким чином, у критичному мисленні поняття, образи й практичні дії займають рівноправне місце й знаходяться в складній і динамічній взаємодії між собою. Добре розвинене критичне мислення дає можливість людині швидко й легко переводити словесне завдання в образи і схеми, а образи і схеми – у практичні дії.

Ефективність використання комп'ютерної техніки у формуванні аналітичних умінь у майбутніх майбутні офіцерів патрульної служби було б значно вищим, якщо освітній процес забезпечити спеціально підготовленими програмними засобами. Покищо немає достатньої кількості програмних засобів, які б відповідали викладеним вище вимогам. В основному використовуються програми, які були розроблені для використання в певних видах підготовки, і адаптуються для використання в освітньому процесі, а саме: програмні платформи Milestone systems та Hewlett packard IDOL для відеоспостереження, програмного забезпечення IBM i2 analyst's notebook у аналітичній діяльності, програмного забезпечення LIS-M для системи мобільних та планшетних пристроїв із використанням закритої 2G/3G мережі оператора мобільного зв'язку, автоматизовані інформаційні системи (AIC).

Аналізуючи різні класифікації програмних засобів, дійшли висновку, що класифікацію програмних засобів для технології бажано здійснювати в системі педагогічного ланцюжка «теорія – практика – контроль»:

- *демонстраційні* – використання таких програм дозволяє викладачу ілюструвати матеріал за допомогою зображень (статичних чи динамічних);
- *навчально-тренувальні*, моделюючи програмні засоби, які призначені для повторення, закріплення усвідомлених знань, формування вмінь, навичок їх застосування у практичній діяльності;
- *контролюючі* – призначені для використання під час поточного або підсумкового контролю знань тих, хто навчається. Систематичне використання таких програм дозволяє відслідковувати динаміку успішності кожного курсанта;
- *комбіновані навчальні програмні засоби*, які за необхідності можуть містити у своїх змістових і операційно-діяльнісних компонентах усі вище перераховані призначення.

В академії майбутні офіцери патрульної служби, для одержання кваліфікації «бакалавр», навчаються 8 семестрів. Однак, тільки у двох семестрах із 8-ми вони проходять навчання користування комп'ютером на профільуючій кафедрі. Причому курсанти опановують навичками роботи з комп'ютером (Windows, Far, Word, Excel) на першому курсі, а на третьому – тобто практично через два роки, вивчають спеціальні додатки використання комп'ютерних засобів (інформаційнокомп'ютерні системи в діяльності органів внутрішніх справ, в економіці, комп'ютерні мережі).

Ці дисципліни дають майбутнім правоохоронцям і юристам загальне уявлення про можливості персональних комп'ютерів, локальних і глобальних комп'ютерних мереж, початкові навички роботи з ПК. І це все водночас у рамках поставлених перед вишами нашої системи задач, випускники зобов'язані бути такими користувачами комп'ютерної техніки, які чітко усвідомлюють, що персональний комп'ютер – це обов'язковий і дуже надійний супутник у їхній професійній діяльності.

На сьогодні одним з найкращих аналітичних продуктів є програмне забезпечення IBM i2 Analyst's Notebook, яке дозволяє опрацьовувати великі об'єми розрізненої інформації та видавати результат у наглядному вигляді в найкоротший термін.

IBM i2 Analyst's Notebook – це візуальне аналітичне середовище, яке дозволяє максимально ефективно використовувати величезні обсяги інформації, накопичені державними службами та підприємствами, дозволяє аналітикам швидко зіставляти, аналізувати і наочно представляти дані з різних джерел, скорочуючи час на пошук важливої інформації в складних даних. IBM i2 Analyst's Notebook надає актуальні і дієві аналітичні засоби що допомагають виявляти, передбачати, запобігати і припиняти злочинну, терористичну і шахрайську діяльність, у тому числі у сфері економіки/

Засобами IBM i2 Analyst's Notebook можна:

- швидко систематизувати розрізнені дані в єдине узгоджене подання;
- визначити ключові особи, події, зв'язки і закономірності, які не завжди можна виявити іншими способами.
- отримати розуміння структури, ієрархії і способів дій злочинних організацій.

Ця програма пропонує безліч можливостей для створення різних схем і має у своєму розпорядженні додаткові функції для роботи з великим об'ємом інформації, а саме:

- різні об'єкти зображуються графічно: іконками і лініями зв'язку, що підсилює вироблене схемою враження;
- у будь-який момент можна змінити розташування і зображення об'єктів схеми;
- раніше створені схеми (або об'єкти схеми) можна перекопіювати і на їх основі створити нові схеми, схеми можна створювати автоматично, є можливість для складання складних аналітичних схем;

- для виділення на схемі інформації можна змінити колір об'єктів і ліній зв'язку, шрифт і колір тексту, збільшити розмір об'єктів;
- на схему можна додати відеокліпи, аудіозаписи та документи. карту, план приміщення тощо, можна використовувати як об'єкт фону схеми, завдаючи на нього необхідні іконки і зв'язку;
- можливість створення шаблонів (templates), що дозволяють дотримуватися єдиного стилю при створенні схем;
- пропонує набір функцій для аналізу зображеної на схемі інформації тощо. внесення інформації до схеми надає змогу її візуалізувати, вказати типи та якість зв'язків, час подій, що допомагають у аналізі інформації з різних джерел.

Крім того вбудований у вказаній програмі імпорт інформації зі структурованих джерел (наприклад імпорт файлу у форматі Excel, текстового файлу), допомагає отримати та відобразити у схемі великий об'єм зв'язків, які можливо фільтрувати та організовувати для подальшого аналізу. За допомогою встановлення додатку iBridge із його подальшим налаштуванням можливий імпорт інформації безпосередньо до схеми з баз даних Oracle та інших.

Таким чином, вагомий вплив на формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки мають такі педагогічні умови: позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність; скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання; наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Висновки до другого розділу

З урахуванням структурного наповнення феномена професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби розроблено систему критеріїв та показників сформованості досліджуваного феномену.

Мотиваційно-ціннісний компонент професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби вимірюється особистісно-зорієнтованим критерієм із показниками:

- наявність інтересу та потреби до професійної діяльності;
- професійні якості особистості;
- прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції професійної діяльності.

Когнітивно-професійний компонент професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби діагностується гностичним критерієм із показниками:

- обізнаність із нормативно-правовою документацією;
- обізнаність із правилами та обов'язками офіцера патрульної служби.

Продуктивно-діяльнісний компонент вимірюється професійно-спрямованим критерієм з показниками:

- вміння дотично застосовувати набуті знання, вміння і навички в професійно спрямованій правоохоронній діяльності;
- вміння планувати професійно-правову діяльність;
- вміння оформлювати службову документацію;
- вміння професійно діяти в експериментальних та критичних ситуаціях.

Встановлено, що формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі фахової підготовки буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність;
- скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання;
- наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Список використаних джерел

1. Абдулина, О. А. (1990). *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования*. Москва, Россия: Просвещение.
2. Андрущенко, В. П. (Ред.). (2005). *Філософський словник соціальних термінів*. Харків, Україна: Р.И.Ф.
3. Безпалько В. Основы теории педагогических систем. Воронеж, 1997. 252 с.
4. Блощинский Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО. *Наукові записки*. Вінниця : ВАТ «Віноблдрукарня», 2001. Вип. 4. С. 74–76.
5. Бондаренко, В. І. (2015). Педагогічна технологія формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій. *Молодий вчений*, 4, 14–17.
6. Вишня В.Б. Безупинне комп'ютерне навчання, як складова якісної підготовки фахівців у системі навчальних закладів МВС України. *Використання сучасних інформаційних технологій діяльності національної поліції України*: матеріали всеукраїнського наук.-практ. семінару, м. Дніпро, 24 листопада 2017 року. Дніпро: ДДУВС, 2017. С. 18-21.
7. Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний словник*. Рівне, Україна: Волинські обереги.
8. Гончарова, О. А. (2008). *Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя іноземної мови до інноваційної діяльності*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київ, Україна: Інститут вищої освіти АПН України.
9. Гриценчук О.О. Досвід і напрями діяльності інформаційної освітянської мережі ЮНЕСКО для розвитку освітніх процесів України. *Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору*. Київ : Атіка, 2004. С. 199-203.

10. Гуманюк, Т.Б. (2010). Моделювання в педагогічній діяльності. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*, 66–72.
11. Гуревич Р.С. Можливості новітніх інформаційних технологій у підготовці педагогічних кадрів / Р.С. Гуревич, А.М. Коломієць // *Трудова підготовка в закладах освіти*. – 2002. – № 2. – С. 52-53.
12. Дахин, А. Н. (2002). Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и ... неопределенность. *Стандарты и мониторинг*, 4, 22–26.
13. Дзядевич, Ю. В. (2009). Шляхи і засоби формування іміджу особистості професіонала. *Наукові праці: зб. наук. праць*. Донецьк, Україна: ДВНЗ «ДонНТУ», 6 (160), 55–60.
14. Єрмаков, І. Г. (Ред.). (2005). *Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : науково-методичний посібник*. Запоріжжя, Україна: ЦентрІон.
15. Коваль Р.А. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної влади. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. праць. Харків. Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. № 1 (113).
16. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. 200 с.
17. Копітин, А. И. (2001). *Практикум по арт-терапии*. Санкт-Петербург, Российская Федерация: Питер.
18. Кремень, В. Г. (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ, Україна: Юрінком Інтер.
19. Кулінка Ю.С. Педагогічний концепт використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі методичної підготовки майбутніх учителів технології. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогіка. Мелітополь : Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б. Хмельницького. №1. Випуск XII. 2014. С. 189 – 185.

20. Кулінка, Ю. С. (2011). *Формування готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантній поведінці підлітків: матеріали та методичні рекомендації до спецкурсу*. Кривий Ріг, Україна: КДПУ.

21. Кушнер, Ю. З. (2001). *Методология и методы педагогического исследования учебно-методическое пособие*. Могилев, Россия: МГУ им. А. А. Кулешова.

22. Кыверялг, А. А. (1980). *Методы исследования в профессиональной педагогике*. Таллин, Эстония: «Валчус».

23. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения : (Педагогическая наука) / Е. Машбиц. – М. : Педагогика, 1988. – 452 с.

24. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : [учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров] / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е.С. Полат. – М. : Академия, 2003. – 272 с.

25. Носенко Т.І. Інформаційні технології навчання : початковий посібник. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 184 с.

26. Свириденко С.В., Слісаренко І.В. Використання інформаційних технологій в діяльності Національної поліції України та проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки. *Використання сучасних інформаційних технологій діяльності національної поліції України: матеріали всеукраїнського наук.-практ. семінару, м. Дніпро, 24 листопада 2017 року*. Дніпро: ДДУВС, 2017. С. 11-15.

27. Сластенин, В. А. и Подымова, Л. С. (1997). *Педагогика: Инновационная деятельность*. Москва, Россия: ИЧП: «Издательство Магистр».

28. Столяренко, О. В. (2015). *Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця : навч.-метод. посібник*. Вінниця, Україна: ТОВ «Нілан-ЛТД».

29. Телешун С.О. Політична аналітика в системі публічного управління. Київ, 2008. С. 38–41.

30. Тишлек Д.П., Мазур Ю.В. Використання програмного забезпечення IBM i2 analyst's notebook у аналітичній діяльності. *Використання сучасних інформаційних технологій діяльності національної поліції України*: матеріали всеукраїнського наук.-практ. семінару, м. Дніпро, 24 листопада 2017 року. Дніпро: ДДУВС, 2017. С. 15-18.

31. Цільмак, О. М. (2011). *Професіогенез компетентності фахівців кримінальної міліції: теорія та практика*: монографія. Одеса, Україна: РВВ ОДУВС.

32. Шаров, С. В., Шарова, Т. М. (2017) Формування індивідуальної освітньої траєкторії студента засобами інформаційної системи. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогіка, 2 (19). С. 149-154.

33. Эдна Б. Фoa Кина, Теренс М. Кин і Мэтью Дж. Фридман. (2005). *Эффективная терапия посттравматического стрессового расстройства*. Москва, Российская Федерация: Когито-центр.

34. Ягупов, В. В. (2003). Моделювання навчального процесу як педагогічна проблема. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: навч.-метод. журнал*. Київ, Україна: МДГУ, 1, 28–37.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

3.1. Модель формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці

Аналіз праць учених щодо формування професійної зрілості курсантів у процесі фахової підготовки дозволив дійти висновку щодо необхідності та доцільності розробки моделі формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці. Так, учені (К. Віаніс-Трофименко та Г. Лісовенко) вважають, що «моделюванням у педагогічному процесі – це опосередковане практичне чи теоретичне дослідження педагогічного об'єкта, за яким безпосередньо вивчається не сам об'єкт, а деяка допоміжна штучна система, яка перебуває в об'єктивній відповідності до об'єкта пізнання, здатна замінювати об'єкт у певних відношеннях; в підсумку при дослідженні об'єкта дає інформацію про сам об'єкт моделювання» (Лісовенко, 2009).

У «Філософсько-енциклопедичному словнику» «модель» визначається в загальному розумінні як «аналог (графік, схема, знакова система, структура) певного об'єкта (оригіналу), фрагмента реальності, артефактів, витворів культури, концептуально-теоретичних утворень тощо; в методології науки – це аналог визначеного фрагменту природної або соціальної реальності – оригіналу моделі».

В. Штофф визначає поняття «модель» як «систему, яку можна подумки уявити та матеріально реалізувати; вона здатна відображати та відтворювати об'єкт дослідження, замінювати його таким чином, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт» (Штофф, 1980).

Підґрунтям розробки моделі формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби є положення теоретичного

модельовання, запропоновані Б. Пальчевським і Н. Масюковою, згідно з якими виділяються кілька етапів: визначення структурних елементів моделі; виявлення взаємозв'язків цих елементів; характеристика елементів і моделі в цілому; зазначення рівнів розвитку моделі; закономірностей або механізмів розвитку елементів і моделі в цілому (Пальчевський, 2003).

Ґрунтуючись на системному підході та понятті відкритої системи, тобто системи, що активно взаємодіє із зовнішнім середовищем, розроблена модель є відкритою та динамічною. Вона враховує параметри «входу» (нормативне, методичне, інформаційне забезпечення освітнього процесу) і «виходу» – результат освітнього процесу – майбутній офіцер патрульної поліції, який володіє певним рівнем професійної компетентності.

Ураховано, що на побудову моделі впливають дії зовнішніх і внутрішніх чинників, які детермінують освітній процес у цілому. До зовнішніх змінних чинників, що впливають на усталеність та ефективність освітнього процесу, відносять педагогічні інновації, які розробляються й упроваджуються відповідно до політичних, правових, економічних, соціально-культурних, науково-технічних процесів у суспільстві. До внутрішніх чинників відносимо: зміст, методи, форми й засоби формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Метод модельовання – це метод створення та дослідження моделей, за допомогою якого можна отримати нові знання, нову інформацію про досліджуваний об'єкт (А. Дахін). Ключовим словом у методі модельовання є поняття «модель».

Загальновідомо, що поняття «модель» увів у науковий обіг ще в XVII ст. німецький філософ і математик Г. Лейбніц як форму отримання знань про довколишній світ, інформаційний еквівалент конструйованого об'єкта. За філософським словником соціальних термінів, «модель» (від лат. *Modulus* – міра, зразок) розглядається як «схема, зображення чи опис будь-якого явища чи процесу в природі, суспільстві, виробництві тощо» або «образ, аналог визначеного фрагмента природної чи соціальної реальності»

(В. Андрущенко) (Андрущенко, 2011). За педагогічним словником термін, «модель» означає систему дослідження, яка служить засобом одержання інформації про іншу систему (Гончаренко, 1997). За «Енциклопедією освіти», «модель» (фр. *Modele* – зразок) – це уявна або матеріально реалізована система, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта (Кремень, 2000).

У сучасній інтерпретації модель розглядають як: уявний, знаковий або матеріальний образ оригіналу: відображення об'єктів і явищ у вигляді описів, теорій, схем, креслень, графіків (Т. Гуманюк); штучно створений об'єкт у вигляді схеми, знакових форм чи формул, який дуже подібний дослідженому об'єкту чи явищу та відображає в більш простому й загальному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами цього об'єкта (А. Дахін); штучно створений образ (мисленнєвий або умовний: опис, схема, графік тощо), який, будучи подібним до досліджуваного об'єкта, відображає й відтворює в спрощеному та узагальненому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між його елементами (І. Єрмаков; А. Киверялг); гіпотеза представлена в наочній формі (Ю. Кушнер); знакова система, за допомогою якої можна відтворити дидактичний процес як предмет дослідження, показати в цілісності його структуру та процес функціонування й зберегти цю цілісність на всіх етапах дослідження (В. Ягупов).

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив узагальнити підходи різних дослідників до педагогічного моделювання у вищій школі. Так, В. Сластьонін та Л. Подимова моделюють інноваційну діяльність майбутніх фахівців. Модель включає структурні (мотиваційний, креативний, технологічний, рефлексивний) та функційні (особистісно вмотивована переробка освітніх програм, планування роботи, прийняття рішення про використання інновацій, прогнозування труднощів, формування цілей, упровадження нововведень у педагогічний процес, корекція й оцінка

інноваційної діяльності) компоненти (Сластьонін, 2000). На думку О. Абдулліної, модель включає основні функції, вимоги до спеціаліста, коло теоретичних знань, перелік педагогічних умінь і навичок, інтегративні професійно-особистісні якості, моделюючи результат, який має бути досягнутий у процесі освіти у вищому закладі освіти і самостійної практичної діяльності (Абдулліна, 2002). Сутність моделі, яку запропонувала О. Гончарова, полягає у створенні органічного, внутрішньо пов'язаного цілого (мети, завдань, змісту, педагогічних умов, форм, методів та результатів процесу підготовки студентів до нововведень), основними структурними компонентами якої є змістовий, процесуальний та результативно-оцінний (Гончарова, 2009).

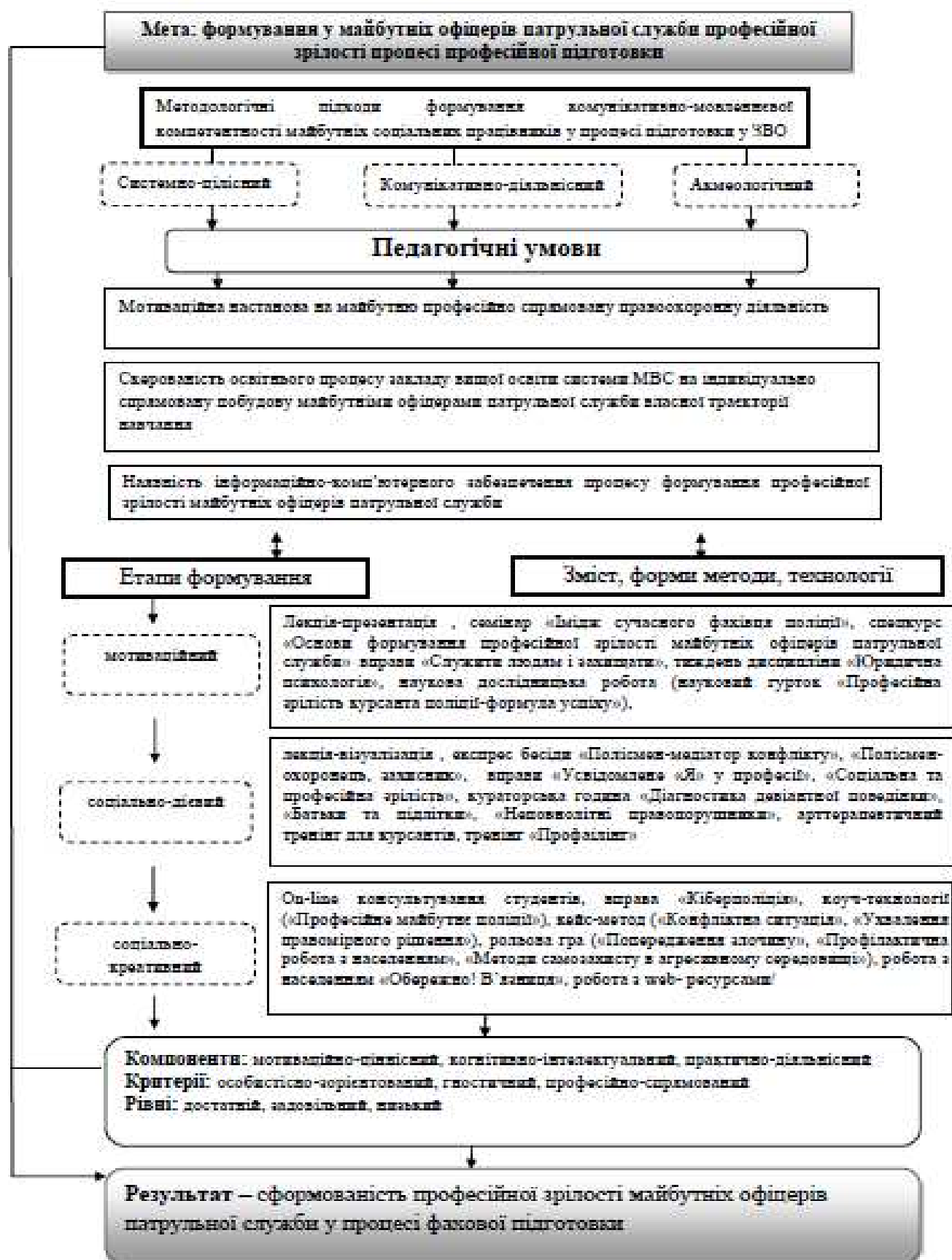
На наш погляд, модель – це модифікований варіант освітнього процесу. Тому її, як і освітній процес, можна представити у вигляді системної взаємодії педагога та студентів, спрямованої на ефективне вирішення освітніх завдань, які забезпечують розвиток особистості.

Розглядаючи моделювання педагогічної діяльності в процесі підготовки фахівця, О. Столяренко зазначила, що в процесі моделювання відбувається уявне розкладання реальної системи: оригіналу на елементи, які тим чи тим чином пов'язані між собою (Столяренко, 2013).

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив узагальнити підходи різних дослідників до педагогічного моделювання та сконструювати структурну модель формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби в процесі фахової підготовки.

Спираючись на зазначене вище, розглянемо структурну модель формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби в процесі фахової підготовки (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Модель формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки

Мотиваційний етап формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби передбачав мету (сформувати професійну зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби), види підготовки (загальнопрофільна, вогнева, функціональна, тактична та фізична), принципи (профспрямованості, доступності, зв'язку теорії з практикою, самостійності та активності), а також особистісних рис професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби (синергетичність, автономність, контактність, самоприйняття, відповідальність, креативність, децентрація, толерантність, глибинність переживань, життєва філософія).

На соціально-дієвому етапі реалізовувався зміст професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби, до якого входять форми, методи та засоби формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці.

На цьому етапі впроваджено систему заходів щодо формування професійної зрілості: визначення, теоретичне обґрунтування та впровадження педагогічних умов, які втілені через організацію фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби, оптимізацію освітнього забезпечення та проведення заходів, що сприяли формуванню професійної зрілості у процесі фахової підготовки.

Результативність та успішність процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби залежить від реалізації сукупності педагогічних умов: позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність; скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання; наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Форми організації освітньої діяльності щодо формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби було розподілено на:

інформаційно-масові (проблемні лекції, мінілекції, відеоконференції, дискусії, диспути, «круглий стіл», інтелектуальний аукціон, ринги, вечори тощо); діяльнісно-практичні групові (науковий гурток, творчі групи, тижні з дисциплін, case-study (аналіз конкретних, практичних ситуацій), мозковий штурм, дебати, фокус-групи, тренінги, екскурсії, ділові та рольові ігри тощо); інтегративні (асамблеї з проблем традицій тощо); діалогічні (бесіда, міжрольове спілкування); індивідуальні (творчі завдання, проекти, звіти, самостійна та індивідуальна робота тощо); наочні (покази, виставки, тематичні стенди тощо).

У створенні педагогічної моделі формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби спиралися на дослідження вчених М. Скаткіна та І. Лернера, які виокремили п'ять груп методів навчання, причому в кожному з наступних ступінь активності та самостійності в діяльності студентів нарастає: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладу, частково-пошуковий (евристичний), дослідницький. Кожен з методів мав свої переваги та недоліки, отже, успішність навчання залежить від правильного вибору та поєднання методів залежно від змісту, мети, особливостей колективу й кожного студента.

Було використано методи організації освітньої діяльності щодо формування професійної зрілості курсантів: пояснювально-ілюстративні або інформаційно-рецептивні (лекція, бесіда, розповідь, пояснення, повідомлення, робота з підручником, демонстрація, ілюстрація, приклад, заохочення тощо); репродуктивні (бесіда, дискусія, завдання, лабораторні та практичні роботи, вправи, аналіз таблиць, моделей за певним правилом, вимоги тощо); проблемні (лекція, проблемно-пошукова бесіда, запитання, розповідь, організаційні стратегії, стилізація тощо); частково-пошукові або евристичні (виховні ситуації, кейси, сократівська бесіда, семінар, колоквіум, коментовані та творчі вправи, лабораторні та практичні роботи, дослідження, конкурси, олімпіади, ділова гра, проекти, занурення, метод «вживання», символічного й образного бачення, придумування, метод «якби ...», мозковий

штурм, морфологічний ящик, інверсія, інструктаж тощо); дослідницькі (проекти, пошукова творча діяльність, спостереження, самоаналіз, узагальнення, індуктивний та дедуктивний методи, тренінги, самопрезентація тощо).

Стрімкий розвиток сучасної психолого-педагогічної науки вплинув на впровадження різноманітних засобів організації освітньої діяльності студентів, які спрямовані на формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби. Засоби навчання підвищують пізнавальну діяльність, сприяють засвоєнню предметних знань, підвищуючи розвивальний і навчальний ефект освітньої діяльності.

У контексті формування професійної зрілості курсантів значну роль відведено таким засобам: інформаційні (підручники, навчальні посібники, наочні посібники, довідники, наукові збірники та журнали, електронні навчальні видання тощо); дидактичні (таблиці, плакати, фільми, виставки тощо); технічні (аудіовізуальні засоби, комп'ютер, засоби телекомунікацій, мультимедія тощо).

З метою активізації творчої фахової діяльності майбутніх офіцерів патрульної служби, стимулювання педагогічної ініціативи та новаторства, визначення пріоритетів і завдань у плануванні освітньої діяльності, удосконалення системи роботи з формування професійного іміджу було впроваджено в освітній процес такі педагогічні знахідки:

змістовий модуль «Професійна зрілість фахівця – майбутнього поліцейського», упроваджений у зміст навчального предмета «Професійне спілкування юриста в державно-правовій сфері»;

науковий гурток «Професійна зрілість курсанта поліції – формула успіху»;

постійно діючий семінар «Формування професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби», предметом вивчення якого є теоретичні основи та практичні засоби професійної діяльності у ЗВО;

тижні з дисциплін «Юридична психологія»;

кураторські години «Професійна зрілість у нашому житті» тощо.

На *соціально-креативному* етапі відбувалось обґрунтування результатів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби: уточнення та перевірка об'єктивності результатів реалізації педагогічних умов формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у процесі фахової підготовки.

Детальне вивчення змісту сформованості професійної зрілості довело, що основними її характеристиками у майбутніх офіцерів патрульної служби є цілісне комплексне поєднання складових елементів *мотиваційно-ціннісного, когнітивно-професійного та продуктивно-діяльнісного компонентів* (властивостей). Умовний поділ проявів професійної зрілості за виділеними компонентами базується на положеннях реактології як напряму у психології (К. Корнілов). Представники реактології в системі суб'єктивної психології, як відомо, ігнорують зворотні (зовнішні) рухи, займаються тільки внутрішніми психічними станами (реактивні якості), а в системі об'єктивної психології – вивчають виключно зворотні зовнішні рухи (активні якості), ігноруючи суб'єктивну сторону психіки.

Зрозуміло, що цими компонентами та показниками не вичерпується у повній мірі відображення такого складного утворення, яким є професійна зрілість майбутні офіцери патрульної служби. Разом з тим експериментальна перевірка показала, що наведена структура якостей може бути використана у ролі орієнтовної моделі оцінки професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Формування професійної зрілості є результатом цілеспрямованої роботи курсантів над собою в контексті вибудови взаємопоєднаних складників: особистісного та фахового, які складають основу структури професійної зрілості та змістовних; стимулювальний, який передбачає потребу у вирішенні поставлених освітніх завдань; інтелектуальний, який визначає напрями професійної діяльності; поведінковий, який включає вибір комплексу педагогічних засобів для реалізації мети та завдань; аналітико-

результативний, який допомагає виявити динаміку перебігу освітнього процесу та визначити зміни в розвитку індивіда.

Виходячи з критерію взаємодії викладача та студентів у освітньому процесі, спираючись на положення І. Лернера, М. Скаткіна, М. Фіцули та інших і дослідження С. Лисовського, Є. Моїсєєва, О. Назарової, А. Найн та інших, використовуємо в роботі інтерактивні, а також традиційні й інноваційні форми та методи навчання.

Опишемо принципи, якими керувались у процесі дослідження.

Принцип первинності ціннісних орієнтацій (формування моральних цінностей особистості при одночасному ознайомленні курсантів з основами професійної зрілості та її компонентами); принцип гармонійності (вивчення структурних компонентів професійної зрілості, проведення самодіагностики з метою самопізнання та усвідомлення, що професійна зрілість має відповідати цілісному образу, відображати внутрішній світ особистості, аби сприйматися гармонійно); принцип природовідповідності (усвідомлення важливості щирості професійної зрілості та ретельне самопізнання курсантів з метою точного відображення внутрішнього світу у професійній діяльності); принцип акцентування (самоспостереження, самоаналіз та усвідомлення своїх найбільш цінних характеристик та опора на них при побудові професійної зрілості); принцип внутрішньої свободи особистості (створення творчого середовища, залучення курсантів до творчої діяльності, заохочення креативності й ініціативи в освітній діяльності, забезпечення диференційованого підходу шляхом виховання відповідальності, рішучості, толерантності тощо); принцип опори на саморозвиток особистості (усвідомлення відповідальності за побудову власного стилю професійної діяльності та необхідність внутрішньої роботи над собою); принцип безперервної підтримки власної професійної зрілості (формування потреби постійного професійного зростання та розвиток рефлексивних умінь та навичок, усвідомлення необхідності приведення професійної зрілості відповідно до змін у свідомості, ціннісних орієнтаціях, знаннях тощо).

Визначені принципи формування професійної зрілості реалізуються в межах педагогічного моделювання цього процесу й разом із головною метою моделювання впливають на:

- формуванні цілісної системи загальнонаукових і професійних знань; особистісно-професійних умінь і навичок; уміння ефективно застосовувати на практиці отримані спеціальні знання зі спецдисциплін; фахової компетентності; високоінтелектуальної, свідомої особистості з громадською позицією, готової до конкурентного вибору на ринку праці;
- розвитку особистісних якостей; пізнавальної активності; емоційно-почуттєвої сфери, творчих здібностей і мислення, здатності до самовираження та спілкування; логічного мислення; самопізнання, самоаналізу, самоконтролю; професійного самовдосконалення;
- вихованні всебічно розвиненої та гармонійної особистості; потреби вдосконалення свого «Я»; поважного ставлення до інших людей; ціннісного ставлення до обраної професії; працездатності та працелюбності.

Запропонована модель є безперервною (спрямована на формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби) і реалізується в процесі освітньої роботи ЗВО. Результатом реалізації розробленої педагогічної моделі має стати сформована професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби, тобто фахівця, який володіє комплексом спеціальних професійно-зорієнтованих знань, умотивований на створення й удосконалення власного професійного іміджу.

Відтак, розроблена модель спрямована на вдосконалення змісту фахової підготовки майбутніх майбутні офіцери патрульної служби, до спрямована на формування у них соціальної зрілості та включає мету, принципи, завдання, структурні та змістовні компоненти, критерії, педагогічні умови, методи, засоби й форми, педагогічні знахідки щодо формування досліджуваного утворення, а також очікуваний результат – сформованість професійної зрілості майбутні офіцери патрульної служби.

3.2. Експериментальна методика формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у фаховій підготовці

Відповідно до сформульованої гіпотези, формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби буде результативнішим за умови *позитивної мотиваційної настанови на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність*.

Означену педагогічну умову при організації дослідно-експериментальної роботи було впроваджено у межах засвоєння матеріалу дисципліни «Оперативно-розшукова діяльність». При цьому звертали увагу на формування у курсантів цілісного уявлення про професійну діяльність поліцейських, навичок раціональної організації практичної діяльності, уміння співвідносити свої особистісні якості із вимогами професійної діяльності, цілеспрямовано досягати мети особистісного та професійного розвитку.

У роботі з курсантами було враховано, що сила впливу зовнішніх мотивуючих чинників не завжди відповідає рівню внутрішньої мотивації, що пов'язано із характерними властивостями кожної особистості та внутрішніми психологічними процесами кожного курсанта.

З огляду на це, для активізації та розвитку мотивації було зміщено акцент впливу саме на емоційний складник, який насамперед підпадає під вплив зовнішніх чинників, викликає в особистості інтерес до пізнання явищ, спонукає до повсякденної активної діяльності та викликає бажання до саморозвитку і самовдосконалення.

У роботі з курсантами обговорювали специфіку службової діяльності майбутніх офіцерів патрульної служби і той факт, що вона пов'язана з постійними контактами з різними верствами населення. Контакти із порушниками громадського спокою відбуваються як у приміщенні, так і на вулиці, у парку, біля будівлі, автомобіля. Непоодинокі випадки зіткнення із

агресивно налаштованими особами, які знаходяться у стані алкогольного сп'яніння, психічно неврівноваженими тощо.

Тому, було запроваджено кейс-стаді – це опис конкретної ситуації або випадку в будь-якій сфері (педагогічній, соціальній, управлінській, економічній тощо), містить не просто опис, не якусь проблему чи суперечність, а будується на реальних фактах.

Кейс-метод виявився ефективним у розвитку навичок ідентифікації фахових проблем, систематизації і аналізу викладених фактів та розробки альтернативних рішень. Курсанти доходили висновків про те, що творче і аналітичне мислення стає необхідною рисою сучасного поліцейського за умов зростання конкуренції.

У найбільш загальному вигляді процес розробки будь-якого кейсу може бути представлений як такий, що передбачає проходження таких етапів, як: підготовка загального плану кейсу; проведення досліджень, необхідних для підготовки кейсу; написання вихідного варіанта кейсу; обговорення кейсу із фахівцями і редагування; підготовка нотаток для викладачів щодо того, яким чином доцільно презентувати кейс; презентація кейсу в навчальній аудиторії і редагування як самого тексту, так і нотаток для викладачів, якщо це є необхідним; розповсюдження кейсу.

Індивідуальний аналіз кейсу і його обговорення в групі містять більші можливості для розвитку фахової майстерності, ніж заучування підручника чи конспекту лекцій.

Даючи студентам завдання у формі кейсів, ми відкривали їм значно більшу можливість поділитися своїми знаннями, досвідом і уявленнями, тобто навчитися не тільки у викладача, а й один в одного. Такий метод піднімав впевненість курсантів у собі, у своїх здібностях. Вони активно вчилися слухати один одного і точніше висловлювати свої думки.

Перевагами використаного методу було визначено практичну спрямованість (дозволяє застосувати теоретичні знання до вирішення практичних завдань, компенсує виключно академічну освіту і сприяє

зануренню в реальні професійні ситуації); інтерактивний формат (забезпечує більш ефективно засвоєння матеріалу за рахунок високої емоційної залученості та активної участі тих, хто навчається, акцент при навчанні робиться не на оволодіння «готовими» знаннями, а на творчому їх виробленні); конкретні навички (дозволяє вдосконалювати навички, розвивати здібності, здатності, які виявляються вкрай необхідними в реальному робочому процесі).

Проілюструємо прикладами.

Ситуація 1. У спілкуванні з представниками засобів масової інформації (далі – ЗМІ), патрульний поліції має організувати роботу таким чином, щоб збігались інтереси і правоохоронців, і журналістів. Неправильні дії працівника поліції можуть по-різному трактуватися в ЗМІ та викликати негативний резонанс у громадськості. Журналіст зробив помилку при записі репортажу: а) патрульні не представитись, не пред'явити жетон та почали грубо, агресивно себе поводити; б) не пам'ятає, що розголошення даних досудового розслідування тягне за собою юридичну відповідальність.

Ситуація 2. Правопорушник, який знаходиться у стані фрустрації, відчуває переживання, емоційну напругу та його поведінка в конфлікті може носити деструктивний характер. Дії патрульного, виявляти емоційну усталеність та стан врівноваженості, яким чином?

Ситуація 3. Під час конфліктної ситуації комунікація здебільшого погіршується. Протилежні сторони намагаються зробити один одному боляче, займають оборонну позицію, приховують будь-яку інформацію про себе. Іноді особа висловлюється не достатньо зрозуміло, що призводить до його нерозуміння. Подекуди слухає не уважно. Коли людина це бачить, в неї може виникнути відчуття ворожості та осуду. Як досягти взаєморозуміння між сторонами під час вирішення конфлікту?

Ситуація 4. Обговоріть професійну поведінку патрульного при спілкуванні з іноземцями та особами без громадянства.

Ситуація 5. Відповідно до п. 10 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» патрульний поліції вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях.

Група людей, які перебувають у стані сп'яніння, ваші дії? Групові порушення публічної безпеки і порядку, назвіть алгоритм дій?

Кейси містили тематичні рубрики, в яких розміщено відомості, що розкривають його зміст. До кожного тематичному кейсу була прикріплена «Тематична картка» (посилання на сайт школи), в якій представлено додаткову інформацію за змістом кейса. Наводимо назву кейсів.

Тематичні кейси №1: «Діагностика девіантної поведінки неповнолітніх в аспекті профілактики правопорушень» містить матеріали: «Типологія девіантної поведінки» (види девіантної поведінки); «Ознаки асоціальної поведінки» (ознаки асоціальної поведінки неповнолітніх, етапи формування асоціальної поведінки неповнолітніх). Кейс-картки: «Девіації в підлітковому віці»; «Характеристика причин соціальних дезадаптацій сучасних дітей і підлітків»; «Етапи відхилень у поведінці неповнолітніх», а також гіперпосилання на web-ресурси «Матриця соціальних девіацій: класифікація типів і видів девіантної поведінки»; «Девіантологія».

«Соціально-педагогічне дослідження мікрорайону школи» (структура соціально-педагогічної паспорту мікрорайону школи). До підрозділу додаються кейс-картки «Аморальна сім'я », «Асоціальна сім'я», гіперпосилання на web-ресурс «Соціально-педагогічний паспорт мікрорайону». «Етапи діагностики девіантної поведінки неповнолітніх» (способи виявлення причин девіантної поведінки). Кейс-картки: «Група ризику», «Карта-характеристика особистості неповнолітнього», «Підліток «групи ризику» в соціумі», «Виявлення правопорушень у шкільній середовищі», «Взаємодія сім'ї і школи».

«Психодіагностика станів і властивостей особистості неповнолітнього» (методики діагностики станів і властивостей особистості неповнолітнього). Додаються кейс-картка «Акцентуація характеру», посилання на web-ресурс «Психологічні тести».

У тематичному кейсі № 2 «Загальна характеристика методів і технологій профілактики правопорушень неповнолітніх » були представлені такі матеріали: «Загальна профілактика правопорушень неповнолітніх» (технології раннього запобігання злочинності неповнолітніх). Зокрема такі:

Кейс-картки: «Методики корекції дитячо-батьківських відносин»; «Програма психологічної підтримки підлітків з девіантною поведінкою в умовах середнього загальноосвітнього закладу; «Технологія корекційно-профілактичної роботи з неповнолітніми «Мозартіка»; «Технологія організації виставки «Обережно, в'язниця!»; «Правовий довідник для підлітків». Посилання на Web-ресурс: «Технології профілактики сімейного неблагополуччя»; «Організація роботи за технологією раннього виявлення дітей із сімей групи ризику»; «Модель формування сімейних цінностей у дітей та підлітків».

«Спеціальна профілактика правопорушень неповнолітніх» (технології безпосереднього попередження злочинності і попередження рецидиву), зокрема, кейс-картки: «Технологія „Корекція дитячо-батьківських відносин”»; «Технологія тренінгової роботи з неповнолітніми умовно засудженими»; посилання на Web-ресурси «Робота педагога з особистими видами девіації в поведінці дітей»; «Психологопедагогічна робота з проблемними дітьми та їхніми сім'ями»; «Педагогічні технології у роботі з підлітками з девіантною поведінкою»; «Психотерапія в групі корекції дитячо-батьківських відносин»; «Психотерапія в батьківській групі, корекція гіперактивної та опозиційно-зухвалої поведінки».

У межах реалізації цієї педагогічної умови було проведено тренінгові заняття з теми: «Методи самозахисту в агресивному середовищі», «Стратегії поведінки в конфліктній ситуації», які сприяли психолого-педагогічній

підготовці представників правоохоронних органів до діяльності у кризових, надзвичайних обставинах та ситуаціях; розроблення засобів захисту особового складу від травмуючого впливу психогенних чинників оперативно-службової діяльності.

Зазначимо, що агресивність – одне з найчастіших відхилень у поведінці злочинців. Натепер є дієвими програми й окремі заняття щодо зняття стану агресивності (Кулінка, 2011). Для експериментальної роботи було розроблено тренінг-програму «Арт-терапевтичний вплив на агресивну особистість», яка передбачала 14 зустрічей різної тематики з агресивними підлітками. Кожне із занять проводилося за певним сценарієм. Тривалість занять – 1-1,5 год. два рази на тиждень. Усі заняття були побудовані на принципах довіри, збереження таємниці про те, що відбувається безпосередньо під час тренінгу.

Основна мета тренінгових занять полягала у такому – навчити підлітків контролювати свою поведінку і впливати на неї. На перших зустрічах формувалася довіра між учасниками заняття; на другому – вони вчилися вступати в контакт з іншими дітьми, які брали участь у заняттях. На останньому занятті – курсанти вчилися так будувати свою поведінку у складних ситуаціях, щоб уникати агресії.

Програмою було також передбачено завдання на вербалізацію і виховання доброзичливості та вміння стримування агресії. У програмі тренінгу передбачено також виховання самоконтролю в ситуаціях, що спричиняють агресію.

Проілюструємо прикладами вправ, які було проведено на кожному із 10 занять. Метою *першого заняття* було формування почуття безпечності у курсантів.

Вправа. Гра-розминка «Шикуйсь!». Учасники з зав'язаними очима повинні стати один за одним за зростом, не розмовляючи при цьому.

Вправа «Очікування від агресивної поведінки» Матеріали: учасникам роздаються паперові стрічки, які надягаються на голову, як корона. На

стрічках є написи «Агресивний», «Не агресивний», «Не відомо, чи агресивний». Їх може прочитати будь хто, крім того, кому її одягнули на голову. Завдання: кожний впродовж визначеного ведучим часу вільно пересуваючись аудиторією, має поспілкуватися з максимальною кількістю учасників тренінгу на довільну тематику, ставлячись до інших відповідно до того, що в них написано «на лобі», та намагаючись встановити, який напис носиш сам. Питати про це інших заборонено.

Мета другого заняття – завоювання довіри.

Вправа «Очікування». Мета вправи – висловлення учасниками своїх цілей і очікувань від участі у тренінгу. Вправа дозволяє ведучому зорієнтуватися у 20 спрямованості та інтересах групи. Присутні по колу відповідають на запитання: «Що б ви хотіли дізнатися з проблеми агресивної поведінки?», «Що потрібне для того, щоб наше заняття було для Вас корисним і допомогло у подальшій професійній діяльності?».

Вправа «Коло друзів». Матеріали: потрібні 3-4 газети звичайного формату відповідно до кількості утворених мікрогруп. Інструкція ведучого:

1. Кожна група розстилає газету на підлозі, за моїм сигналом (плеск у долоні) всі повинні стати на газету і стояти так до наступного плеску. Раджу вам триматися один за одного. Запитання? Немає. Виконуйте!

2. А тепер складіть газету навпіл і повторіть вправу. Виконуйте!

3. Це завдання вдвічі складніше за попереднє. А чи зумієте ви вміститися на чверті газети? Порадьтеся, як це зробити хоч на кілька секунд. Готові? Виконуйте! Добре, сідайте на місця. Прошу прокоментувати вправу, висловлюватися стосовно відчуттів.

Висновок ведучого: мабуть, всім зрозуміло, яке велике значення у стосунках людей має тісний, в тому числі психологічний контакт.

Окрім того, ведучий може прокоментувати роль тілесного контакту у стосунках близьких людей (батьків і дітей, закоханих, друзів тощо).

Під довірою ми будемо розуміти загальну установку людини, яка зумовлює готовність позитивно сприймати інформацію, дії іншого (інших) та

охоче ділитися своїми думками і почуттями. Психологічний контакт – результат взаємодії, для налагодження якої потрібен час (хоча інколи контакт встановлюється майже миттєво) та зусилля, спрямовані на усунення ймовірних бар'єрів у спілкуванні. Погляньте на запропоноване вам визначення поняття «психологічний контакт»: психологічний контакт є важливою передумовою щирого, відкритого, продуктивного спілкування, позбавленого підозрілості, недовіри, надмірної критичності чи інших перешкод для порозуміння.

Вправа «„МИ” бувають різні» Інструкція ведучого: На аркушах паперу кожний складіть список людей, які входять до вашого особистого «МИ». А тепер давайте встановимо кількісні та якісні параметри для спільноти, що називається «МИ». Скажіть, чи є в групі такі, в кого «МИ» = «Я», або «МИ» = 1+1 (кращий друг, кохана людина, єдина дитина чи хтось інший). Кажуть, що сім'я – це сім «Я». А чи є серед нас такі, в кого список виявився довшим? Ведучий: Прошу утворити декілька мікрогруп та висловлюватися в них щодо таких питань:

- кому та чому саме ми довіряємо?
- скільки часу потрібно, щоб між незнайомцями виник психологічний контакт?
- чи є люди, яким можна довіряти на всі 100 %? Прошу представників груп підвести підсумки дискусій.

Мета *третього заняття* – обмінятися позитивною інформацією, провести тренування концентрації на собі й на інших.

Вправа: Наведіть «по колу» приклади того, як, у яких випадках люди стають агресивними.

Вправа: Наведіть «по колу» приклади ситуацій, коли люди доцільно вступають у довірчі стосунки; з ким саме.

Вправа: Наведіть «по колу» приклади агресивної поведінки у громадських місцях, вдома. Поясніть можливі причини її виникнення.

Мета *четвертого заняття* – усвідомлення емоційного життя, концентрація на собі, почуттєва сприйнятливність.

Вправа «Що це означає». Учасникам пропонують таблицю, на якій написано назви почуттів: Задоволення, Невдоволення, Злість; Втома, Здивування, Сором; Радість, Полегшення; Гнів, Нетерпимість, Прикрість.

Ведучий пропонує пояснити, як діти розуміють слова, що позначають почуття. Потім вони зображують одне з почуттів за вибором у статичній позі (пам'ятник) чи в русі. Ведучий разом з дітьми намагається відгадати, яке почуття зображено.

П'яте заняття ставить за мету активізувати знання учасників про моральні норми.

Етюд «Яка норма». Учасників розподіляють на дві групи. Кожна отримує аркушик, на якому описано ситуацію, яку треба інсценувати. Задання глядачів – визначити норму, що її порушив герой. Орієнтовні ситуації:

а) 15.04.2020, приблизно о 15 годині 00 хвилин, поліцейськими був зупинений громадянин Васько Роман Іванович, 12.04.1986 року народження, зовнішність якого підпадала під орієнтування (*особа може бути причетна до незаконного зберігання або збуту наркотичних засобів*).

б) 18.03.2020, о 19 годині 40 хвилин, екіпажом патрульної поліції була затримана громадянка Коваленко О.І. за вчинення дрібного хуліганства (*нецензурна лайка в громадському місці*). При проведенні огляду речей затриманої, а саме жіночої сумки, патрульна поліцейська Волошина О.В. лезом від кишенькового ножа порізала палець. Як пояснила затримана Коваленко О.І. вона має ВІЛ-позитивний статус та проходить курс антиретровірусної терапії (*АРТ*).

в) 06.04.2019, о 12 годині 00 хвилин, під час проведення «Маршу рівності», за адресою: м. Київ, вул. Хрещатик, 1, одна з противниць маршу підбігла до працівників поліції, які здійснювали охорону громадського порядку, та плюнула одному з них в обличчя.

Тоді семикласники почали їм заважати, кидати в них каміння. І... почалася бійка.

Бесіда присвячується обговоренню цих етюдів. Ведучий запитує, чи можна всіх їх об'єднати загальною формулою: «Не роби лиха ближньому». Він пропонує навести приклади поведінки, що свідчать про порушення норм. Конкретизуючи, ця норма може бути такою: не бий, не вистежуй, не псуй чужих, речей, не набридай. Конкретні норми записують.

Мета *шостого заняття* – активізувати чуттєве сприйняття заборони. Передбачення наслідків агресивної поведінки.

Інсценування «Суд». Жеребкуванням визначають ролі в грі: прокурора, захисника, присяжних, звинувачуваного, потерпілих, експерта та ін. Ведучий грає роль судді, який ознайомлює учасників з принципами проведення суду. Засідання ведуть суддя, прокурор і захисник, який має право виступити з промовою. Для різноманітності учасники після проведення одного засідання можуть помінятися ролями.

Наведемо приклади сценаріїв пригод.

а) 29.04.2020, о 17 годині 20 хвилин, за адресою: м. Одеса, вул. Відпочинку, 15, дільничний офіцер поліції Паньков Д.В. зупинив громадянина Седова Л.В. за підозрою у незаконному зберіганні наркотичних речовин. Під час поверхневої перевірки у останнього було виявлено три блістери (*без порушення упаковки*) з таблетками з назвою «Метадон-ЗН». При цьому, Седов Л.В. повідомив, що являється учасником замісної підтримувальної терапії, однак лист-призначення ЗПТ залишив вдома. Якими мають бути дії поліцейського в цій ситуації?

На *сьомому занятті* – тренування сприйняття норми, підготовка до обговорювання ситуацій, що провокують агресію.

Вправа «Сюжет». Усі розподіляються на 4 групи, кожна отримує аркушик з темою складеної розповіді, але з протилежними завданнями.

Тема сюжету: Чоловік побив перехожого, тому що той на нього зле поглянув. Завдання для І групи: скласти сюжет до підтеми «Що зробив чоловік з перехожим?».

Друга тема: «Що зробив під час прогулянки?»

Третя: «Що чоловік хотів від перехожого?»

Четверта: «Що відчував перехожий?»

Після закінчення роботи в групах читають вголос складені сюжети, а потім готують інсценування: вибирають акторів, режисера, оповідача. Актори описують події і показують відповідну поведінку. Оповідач розповідає про емоції героїв, коли, наприклад, один з них говорить, що хоче списати. Ведучий стежить за чіткістю словесного описування.

Після цього – обговорення, оцінювання поведінки чоловіка та перехожого із загальновизнаних норм. Учасники намагаються відтворити в своїй уяві цей випадок. Через деякий час ведучий пропонує скласти подумки свою оцінку поведінки чоловікові та перехожому. Про неї можна сказати іншим або записати на папері. Ведучий прагне, щоб кожний висловив свій погляд, не боявся, що його розкритикують.

Мета *восьмого – дев'ятого занять*: формування особистої проблеми.

Інсценування «Театр тіней». За бажанням один з учасників стає режисером театра, який розіграв подію, що справді мала місце в його житті і завершилась агресивною поведінкою. Він розподіляє ролі серед інших учасників, у тому числі ролі «думки» і «почуттів». Друга акторська група – «тіні» – одночасно розігрують такни самий інцидент, але в постулативній формі з відповідною модифікацією поведінки героя (його думки, реакції) під керівництвом того самого режисера. Обговорення інсценування.

Гра «Пункт прокату ідей». Учасники сидять у колі. Ведучий пропонує згадати ситуацію, коли вони поводитися агресивно, але й досі не уявляють собі, як можна було поводитися інакше. Зараз у них з'явилася можливість позичити в когось ідею розв'язання цього питання. Особа, яка хоче позичити ідею, розповідає про цей випадок, потім сідає перед обраним товаришем і

говорить йому: «Не знаю, як можна було б зробити інакше в цій ситуації. Можна я позичу в тебе ідею?» З таким проханням він звертається до інших товаришів, поки не вирішить запозичити ідею. Ця гра подобається дітям найбільше.

Гра «Карта мого життя». Завдання полягає в тому, щоб накреслити карту «доріг свого життя». На ній має бути: головний шлях, роздоріжжя, другорядні дороги, круті дороги, окружні, прямі, асфальтовані, вибоїсті, з перешкодами, об'їздами, зі стоянками, чудовими краєвидами тощо. Потім діти креслять трасу свого майбутнього життя. Порівнюють свої малюнки. Розбір досвіду.

На завершення циклу всіх занять ведеться розмова, під час якої учасники набувають нового досвіду й обговорюють його. Як бачимо, серед методів арт-терапевтичної підготовки у запропонованому тренінгу використовувалися: *анімаційна терапія, тілесно-орієнтована терапія, ігротерапія та сторітеллінг* (розповідання історій).

При впровадженні другої педагогічної умови формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби ми звертали увагу на забезпечення ***скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання.***

Для застосовування у освітньому процесі прикладних аспектів кожне заняття проводили з використанням практичних ситуацій, які розкривають зміст майбутньої професійної діяльності та скеровують майбутніх поліцейських на набуття необхідного особистісного досвіду.

Для забезпечення практичної спрямованості формування у майбутніх офіцерів патрульної служби професійної зрілості вчили курсантів практично діяти у конкретних ситуаціях. При цьому кожен елемент професійної діяльності, який включено у зміст заняття, подавали саме як елемент професійної діяльності, акцентуючи на його значенні й забезпечувальній функції. Завдання було сформульовано таким чином, щоб курсанти мали

можливість уявити необхідну логічну послідовність дій від початку визначення цілей (постановки та формулювання мети), розробки до його рефлексії. На заняттях активно використовували практичні завдання, а також групові вправи, тактичні завдання. Зміст, організація та методика проведення цих занять ґрунтувалась на базовому принципі практичної фахової підготовки – навчати лише того, що необхідне для охорони і забезпечення громадського порядку та стосується різних аспектів правоохоронної діяльності. Намагались створити такі ситуації, які б максимально наближали освітньо-виховний процес до реальних умов оперативно-службової діяльності майбутніх патрульних.

При плануванні практичних занять передбачалось формувати у курсантів практичні вміння і навички із вирішення професійних завдань. Йдеться про володіння прийомами, методами та тактикою дій з охорони громадського порядку, уміння розробляти та оформляти службові документи; відпрацювання вправ, прийомів і нормативів, визначених статутами, постановами і внутрішніми наказами. Головним змістом цих занять була практична робота кожного курсанта. Також ураховувалось при доборі конкретних фактів, що при виникненні надзвичайних ситуацій суспільного чи техногенного характеру майбутні правоохоронці ще не володіють достатнім обсягом інформації про причини та перебіг подій, натомість їх необхідність прийняти оптимальні рішення організаційного характеру та зпрогнозувати ймовірні наслідки. Відповідно до цього практичні завдання будували з низкою проблем чи суперечливою інформацією адміністративно-правового, морально-етичного чи комунікативного характеру.

У процесі навчання на цьому етапі використовували такі види лекцій: проблемна, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція, лекція-діалог. Метою кожної лекції було передання курсантам сучасних знань в тій чи тій дисциплінарній галузі; забезпечення спільної роботи викладача і курсантів; розвиток у курсантів навчальної та професійної позитивної мотивації, інтересу до досліджуваної дисципліни.

У процесі лекцій використовували проєкційну техніку, інтерактивні дошки, що дозволяли забезпечити можливість наочного представлення інформації із візуалізацією створюваних на занятті тексту і графіки, застосували електронні навчальні курси в комп'ютерних класах в системі online (робота викладача і курсантів в режимі реального часу – програмний комплекс «NetScool») і системі offline у формі лекцій-презентацій і теле- і відеолекцій.

На семінарських заняттях курсанти відпрацьовували різні техніки. Так, з метою формування у майбутніх офіцерів патрульної служби практичних навичок розв'язання та попередження конфліктів створювалися навчально-професійні ситуації, в яких слухачами відпрацьовувалися алгоритми конструктивної та максимально раціональної правомірної службової поведінки:

- техніка «Опора на прогрес» (усвідомлення конфліктів, що були позитивно розв'язані у житті, умов та чинників, суб'єктів та обставин, за участю яких відбувався процес їх вирішення);

- техніка «Фантазія про майбутнє» або «Щасливий кінець» (визначення, розуміння слухачем відповідей на питання щодо варіативності можливих шляхів вирішення конфлікту);

- техніка «Проблема як урок, як друг» (позитивна інформаційна значущість цієї ситуації для майбутнього слухачів. Наприклад: «Уявіть собі, що до Вас за допомогою в подібній ситуації звернувся хтось близький. Як би Ви йому рекомендували поводитись та вирішити проблему?»);

- техніка «Нова назва» (зниження емоційної напруги та свідомо відмова від негативного забарвлення при сприйнятті конфлікту, тобто «все відбувається природно, так, як і повинно бути»).

Теоретичні знання, отримані курсантами в ході лекційних та семінарських занять, закріплено в процесі організації лабораторно-практичних, тактичних (тактико-спеціальних) занять, групових вправ, які є важливими формами та інструментами, що мають прикладний характер. На

всіх зазначених видах занять застосовувалися тренажери, контролюючі та тестові програми, програмно технічні комп'ютерні технології для моделювання професійних ситуацій, ігрові програми, що імітували різні аспекти службово-бойової діяльності. У процесі організації військових стажувань і практик курсанти, виконували функціональні обов'язки поліцейських, здійснювали практичну діяльність з використанням апаратних засобів, програмного забезпечення, озброєння та військової техніки, що застосовується поліцейськими. При цьому відпрацювання військово-професійних умінь і навичок супроводжувалося застосуванням комп'ютерних технологій, що дозволяло розширити індивідуальний інформаційний діапазон і створити теоретичну базу для застосовуваних умінь і навичок.

Отже, саме таким чином відбувалася реалізація наступної педагогічної умови – ***наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.***

Важливою формою навчання майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки є самостійна робота, на яку відводиться близько 30% часу, передбаченого на освоєння навчальних дисциплін.

Основними дидактичними цілями самостійної роботи курсантів було: сформувати навички самоосвітньої діяльності із застосуванням різних інформаційних джерел і ресурсів, необхідних для організації та здійснення навчальної та професійної діяльності; підвищити рівень відповідальності курсантів за якість фахової підготовки; розвивати самостійність, цілеспрямованість в процесі планування та організації власної діяльності.

Для організації самостійної роботи було використано потенціал спеціалізованих комп'ютерних класів, інформаційно-пошукових і довідкових систем, електронних підручників і навчальних посібників, програмно-технічних сервісів, які адаптовані до досліджуваної дисципліни і містили детальну систему довідкової, навчальної та контролюючої інформації.

У межах такої роботи курсантів було ознайомлено з тим, що комп'ютер із закладеним в нього програмно-методичним забезпеченням у процесі самостійної роботи виконує функції «Електронного помічника»; за результатами, отриманими за підсумками самостійної роботи курсантів, вони записуються і виступають в якості оперативної інформації для педагога перед початком наступного заняття. Це дозволяє викладачеві, спираючись на об'єктивну інформаційну картину, планувати сценарій подальших занять. Тут реалізація вагомого набору форм подання навчальної інформації – гіпертекст, графічні зображення, автентичні зображення, анімація, відеоматеріали.

До основних форм контролю, що застосовувалися в освітньому процесі, відносилися поточний, періодичний, підсумковий контроль та підсумкова державна атестація. Застосування ІКТ в процесі організації процедур контролю з використанням контролюючих та тестових програм (наприклад, My Test) сприяло виключенню суб'єктивізму в оцінці, дозволяло економити час і людські ресурси.

Також, слід відмітити, що технології електронного та комп'ютерного навчання надавали, по-перше, можливість отримувати практико-орієнтовану освіту, оскільки електронний контент регулярно коригується як тими хто вчить, так і тими хто навчається, доповнюється «свіжою» інформацією з професійних сайтів і блогів; по-друге, технології дозволяють вибудовувати індивідуальну траєкторію навчання. Тим хто навчається надається можливість самостійно вивчати навчальні дисципліни за електронними курсами, «відвідувати» віртуальні семінари, брати участь у вебінарах, дивитися лекції в режимі онлайн або в записі, а також виконувати контрольні роботи в електронному середовищі.

У даному аспекті особливого значення набували відео-уроки, по яким вивчалися дисципліни фахового спрямування. Це вимагало точної послідовності при роботі з технічними приладами.

Для створення відео-презентацій використовувалися різні програми обробки відео та фото файлів. Однією з найбільш зручних програм є

програма для нелінійного відеомонтажу Pinnacle Studio, яку випускали компанія Pinnacle Systems, Avid Technology та пізніше «Corel». Програма дозволяє монтувати відео будь якої складності на професійному рівні.

Майбутнім офіцерам патрульної служби надавалась можливість самостійно вивчати навчальні дисципліни за електронними курсами, «відвідувати» віртуальні семінари, брати участь у вебінарах, дивитися лекції в режимі онлайн або в записі, а також виконувати контрольні роботи в електронному середовищі.

Для отримання «початкового матеріалу» для монтажу кінцевого відео курсанти виконати певні дії на комп'ютері та пояснювали їх виконання. Для наочної демонстрації виконання певних дій на комп'ютері було використано такі програми [2]:

1. Ezvid – програма дозволяє розділяти зняте відео та вставляти текст між цими частинами. Відео на можна відразу експортувати у файл, але можна завантажити його на YouTube прямо з програми.

2. BlueBerry FlashBack Express Recorder. BB (коротко від BlueBerry) FlashBack Express Recorder дозволяє робити одночасно запис з екрана монітора та з веб-камери. Після завершення запису буде створений файл FBR, який можна редагувати у вбудованому редакторі.

3. Screenr – програму можна використовувати без її інсталяції, для цього вона використовує Java. Можна записувати не весь екран, а лише його частину. Максимальне відео – 5 хв. Відео зберігається у власний аккаунт. Потім відео можна експортувати в MP4-файл або завантажити на YouTube.

4. CamStudio – програма дозволяє включати відображення курсора, записувати аудіо самих програм або з мікрофона (чи взагалі без звуку), робити записи користувача до відео. Можна вибрати область запису чи вікно програми. Є можливість налаштувати швидкість запису, наприклад 1 кадр в секунду (для створення ефекта timelapse), чи 30 кадрів в секунду для плавного відео.

5. Rylstim Screen Recorder – дуже маленька програма, що дозволяє швидко зробити скрінкаст - записати всі дії на екрані комп'ютера. Інтерфейс програми розташований в одному вікні, що складається з декількох блоків – вибору активного монітора для захоплення, активації функції виділення кліків миші, варіанти використовуваного кодека і FPS. Після вказівки директорії для збереження кінцевого файлу можна приступати до задачі запису відео. Головні переваги програми – її простота і повна безкоштовність.

Одним з найкращих аналітичних продуктів є програмне забезпечення IBM i2 Analyst's Notebook, яке дозволяє опрацьовувати великі об'єми розрізненої інформації та видавати результат у наглядному вигляді в найкоротший термін.

IBM i2 Analyst's Notebook – це візуальне аналітичне середовище, яке дозволяє максимально ефективно використовувати величезні обсяги інформації, накопичені державними службами та підприємствами, дозволяє аналітикам швидко зіставляти, аналізувати і наочно представляти дані з різних джерел, скорочуючи час на пошук важливої інформації в складних даних. IBM i2 Analyst's Notebook надає актуальні і дієві аналітичні засоби що допомагають виявляти, передбачати, запобігати і припиняти злочинну, терористичну і шахрайську діяльність, у тому числі у сфері економіки.

Використання програми IBM i2 Analyst's Notebook на заняттях з майбутніми офіцерами патрульної служби дозволяло:

- швидко систематизувати розрізнені дані в єдине узгоджене подання.
- визначити ключових осіб, подій, зв'язків і закономірностей, які не завжди можна виявити іншими способами.
- отримати розуміння структури, ієрархії і способів дій злочинних організацій.

Програма пропонує безліч можливостей для створення різних схем і має в своєму розпорядженні додаткові функції для роботи з великим об'ємом інформації, а саме:

- різні об'єкти зображуються графічно: іконками і лініями зв'язку, що підсилює вироблене схемою враження.
- у будь-який момент можна змінити розташування і зображення об'єктів схеми.
- раніше створені схеми (або об'єкти схеми) можна перекопіювати і на їх основі створити нові схеми.
- схеми можна створювати автоматично.
- можливість для складання складних аналітичних схем.
- для виділення знаходиться на схемі інформації, можна змінити колір об'єктів і ліній зв'язку, шрифт і колір тексту, збільшити розмір об'єктів.
- на схему можна додати відеокліпи, аудіозаписи та документи. Карту, план приміщення і т.п. можна використовувати як об'єкт фону схеми, завдаючи на нього необхідні іконки і зв'язку.
- можливість створення шаблонів (templates), що дозволяють дотримуватися єдиного стилю при створенні схем.
- пропонує набір функцій для аналізу зображеної на схемі інформації тощо.

Внесення інформації до схеми надає змогу її візуалізувати, вказати типи та якість зв'язків, час подій, що допомагають у аналізі інформації з різних джерел. Крім того вбудований у вказаній програмі імпорт інформації зі структурованих джерел (наприклад імпорт файлу у форматі Excel, текстового файлу), допомагає отримати та відобразити у схемі великий об'єм зв'язків, які можливо фільтрувати та організовувати для подальшого аналізу.

За допомогою встановлення додатку iBridge з його подальшим налаштуванням можливий імпорт інформації безпосередньо до схеми з баз даних Oracle та інших.

У змісті навчальної дисципліни «Основи формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби» реалізовується мета –

усвідомлення курсантами значення і цінності правових норм, закріплення позитивних мотивів навчання.

У зв'язку з цим доречним в організації освітнього процесу виявилось використання ігрових технологій (ділові, рольові, педагогічні, дидактичні, імітаційні ігри тощо), упровадження яких передбачає інтерактивну взаємодію її учасників і потребує застосування ігрового проектування як ще однієї «інтерактивної дидактичної технології підготовки фахівців» [61].

Наприклад: у процесі вивчення теми «Правовий статус учасників процесу», зокрема, закріплюючи на практичному занятті знання порядку набуття педагогічного статусу, основних прав та обов'язків, проходження атестації педагогічних працівників, ми організовуємо практичне заняття у формі ділової гри, результатом якої є демонстрація перед аудиторією правових знань у вирішенні професійно-правових ситуацій.

Така робота демонструвала рівень готовності курсантів поліції до професійно-правової діяльності, сприяє розвитку таких важливих складових професійної зрілості, як навички сформованості спрямованості та діловитості, знання правових норм, здатність контролювати емоції тощо. У ході ділової гри курсанти ґрунтовно висловлювали свої позиції, що відображає рівень сформованості їхньої цілеспрямованості, ціннісних орієнтацій, мотивів та прагнення до успіху, мотивації досягнень, рефлексії тощо.

Підводячи підсумок розгляду щодо реалізації цієї педагогічної умови, відзначимо, що специфіка організаційних форм, застосовуваних методів і засобів визначається структурою навчальної дисципліни, рівнем теоретико-практичної та методичної підготовки викладачів, наявним ресурсним забезпеченням.

3.3. Аналіз та інтерпретація результатів дослідно-експериментальної перевірки з формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби

Для оброблення даних, здобутих у результаті констатувального та формувального етапів експерименту, використовували методи математичної статистики, описової статистики: групування, табулювання, графічне зображення результатів і підтвердження вірогідності отриманих результатів методами перевірки статистичних гіпотез. Окрім того, порівняння результатів дослідження розподілу об'єктів двох сукупностей за станом ознак у двох вибірках проводилось за допомогою статистичного критерію χ^2 Пірсона.

Проведення контрольних діагностичних зрізів у КГ і ЕГ дали можливість простежити динаміку рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби на початку та наприкінці формувального етапу експерименту. Для отримання порівняльних даних показників ЕГ і КГ перевіряли рівні сформованості досліджуваного явища в групах за означеними в підрозділі 2.2 критеріями, показниками та відповідними методиками.

Перевірка рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за особистісно-зорієнтованим критерієм здійснювалась за допомогою визначених попередньо показників і відповідних їм методик: тест для визначення мотивації професійної діяльності (Методика К. Замфір в модифікації А. Реана); тест для визначення самооцінки емоційно-мотиваційної орієнтації у міжгруповій взаємодії (в модифікації Н.П. Фетіскіна).

Порівняльний аналіз результатів формувального етапу експерименту з формування професійної зрілості майбутніх офіцерів

патрульної служби за особистісно-зорієнтованим критерієм подано в табл. 3.6.

Після формувального впливу простежується позитивна динаміка у підвищенні результатів готовності майбутніх офіцерів патрульної служби до професійно-правової діяльності. Заявлене підтверджується такими кількісними даними: низький рівень у ЕГ – 25,5 %, у КГ – 43 %, задовільний рівень у ЕГ становить 58,2% (КГ – 49%), достатній рівень: ЕГ – 16,3%, КГ – 8%.

Таблиця 3.6

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за особистісно-зорієнтованим критерієм

Показники	Групи	Рівні сформованості											
		низький				задовільний				достатній			
		До		Після		До		Після		До		Після	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Наявність інтересу до потреб професійної діяльності	КГ	46	46	43	43	209	38	210	49	6	6	8	8
	ЕГ	51	52	25	25,5	204	41,9	220	58,2	6	6,1	16	16,3
Професійній якості особистості	КГ	48	48	39	39	207	46	214	53	6	6	8	8
	ЕГ	43	43,8	23	23,5	214	52,1	220	58,1	4	4,1	18	18,4
Прагнення до саморозвитку	КГ	45	45	42	42	208	47	212	51	8	8	7	7
	ЕГ	50	51	25	25,5	209	47	216	54,1	2	2	20	20,4
Середнє значення показника	КГ	46	46	41	41	208	47	212	51	7	7	8	8
	ЕГ	48	49	24	24,5	209	46,9	219	57,1	4	4,1	18	18,4

Середнє значення загального показника особистісно-зорієнтованого критерію: на низькому рівні: ЕГ – 24,5% (КГ – 41%), на на

задовільному: ЕГ – 57,1% (КГ – 51%), на достатньому: ЕГ – 18,4% (КГ – 8%).

Порівняльні результати формувального етапу експерименту за особистісно-зорієнтованим критерієм в КГ та ЕГ відображено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Порівняльний результат рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за особистісно-зорієнтованим критерієм

Середнє значення показників	Групи	Кількісні та якісні показники								
		Рівні сформованості								
		Низький (%)			Задовільний (%)			Достатній (%)		
		До екс-ту	Після екс-ту	Приріст	До екс-ту	Після екс-ту	Приріст	До екс-ту	Після екс-ту	Приріст
	КГ	46	41	-5	47	51	+4	7	8	+1
ЕГ	49	24,5	-24,5	46,9	57,1	+10,2	4,1	18,4	+14,3	

За проведеними підрахунками очевидно, що респонденти ЕГ досягли вищих результатів сформованості професійної зрілості та професійної мотивації: за рахунок зменшення курсантів, які мають низький рівень сформованості цих показників, суттєво підвищились дані задовільного та достатнього рівнів. У контрольній групі значних змін не відбулось.

Так, для визначення рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за гностичним критерієм зіставляли результати тестування з правових дисциплін (додаток А), а також результати модифікованої карти самооцінювання рівня сформованості професійної зрілості (додаток Б).

Отримані дані після упровадження методик формування професійної зрілості в ЕГ та результати діагностування КГ, котрі навчались за традиційною методикою, відображено в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Загальні результати рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за гностичним критерієм

Показники	Групи	Кількісні та якісні показники											
		Рівні сформованості											
		низький				задовільний				достатній			
		До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Обізнаність із нормативно-правовою документацією	КГ	47	47	44	44	211	47	211	50	3	3	6	6
	ЕГ	52	53,1	29	29,6	205	32,6	218	56,1	4	4,1	14	14,3
Обізнаність із правилами та обов'язками офіцерів патрульної служби	КГ	49	49	42	42	207	43	211	50	5	5	8	8
	ЕГ	46	46,9	27	27,5	209	47	218	56,1	6	6,1	16	16,3
Середнє значення показника	КГ	48	48	43	43	209	48	211	50	4	4	7	7
	ЕГ	49	50	28	28,6	207	44,9	218	56,1	5	5,1	15	15,3

Наведені в таблиці дані засвідчують, що низький рівень сформованості професійної зрілості у КГ після експерименту 44%, а у ЕГ – 28,6%, задовільний рівень в ЕГ – 56,1% (КГ – 50%), достатній – у ЕГ – 15,3% (КГ – 7%).

Таким чином, діагностичні вимірювання засвідчують досягнення майбутніх офіцерів патрульної служби ЕГ вищих результатів на

задовільному та достатньому рівнях, тоді як у КГ переважають низький і задовільний рівні. Порівняльні результати та визначення приросту після формувального впливу за гностичним критерієм в КГ та ЕГ відображено в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Порівняльні результати рівнів сформованості професійної зрілості курсантів поліції за гностичним критерієм

Середнє значення показників	Групи	Кількісні та якісні показники								
		Рівні сформованості								
		Низький (%)			Задовільний (%)			Достатній (%)		
		До екс-ту	Після екс-ту	Приріст	До екс-ту	Після екс-ту	Приріст	До екс-ту	Після екс-ту	Приріст
	КГ	48	43	-5	48	50	+2	4	7	+3
	ЕГ	50	28,6	-21,4	44,9	56,1	+11,2	5,1	15,3	+10,2

Позитивне зростання достатнього та задовільного рівнів сформованості гностичного критерію в ЕГ спостерігається завдяки упровадженню в процес професійно-правової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби когнітивно-професійного компоненту моделі формування професійної зрілості, що змістовно спрямований на розвиток професійно-правової компетентності та формування професійної зрілості курсантів.

У змісті навчальної дисципліни «Формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби» використовувався матеріал, що сприяв оволодінню майбутніми офіцерами патрульної служби правовими знаннями, що включав загальні відомості про історичний розвиток права в Україні, джерела, поняття, предмет, методи та принципи о права.

Окрім того, курсанти в процесі відвідування лекційних занять, що проходили у вигляді проблемних лекцій, лекцій – прес-конференцій, лекцій-диспутів, лекцій-ситуацій набували компетенцій із питань міжнародно-правових стандартів, правового статусу учасників правового процесу тощо.

Застосування активних методів проведення практичних занять у формах інтелектуального практикуму, наукової конференції курсантів, навчально-тематичної дискусії сприяло розвитку та накопиченню правових знань. У цьому контексті важливо наголосити, що когнітивний спосіб накопичення правової інформації вимагав роботи з різноманітними джерелами – збірники законів, засоби масової інформації, Інтернет-ресурси. Пошук професійно-правової інформації, що реалізовується через виконання завдань самостійної роботи, є основою поглиблення знань і формування інформаційної культури курсантів.

Рівень сформованості показників професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за професійно-спрямованим критерієм досліджували за допомогою авторської методики щодо визначення здатності до планування професійної діяльності (додаток Д) та за результатами вирішення задач професійного спрямування (додаток Е).

У табл. 3.10 подано результати рівнів сформованості професійно-спрямованого критерію в КГ та ЕГ на формувальному етапі експерименту.

Таблиця 3.10

**Загальний результат рівнів сформованості
професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби
за професійно-спрямованим критерієм**

Показники	Групи	Кількісні та якісні показники											
		Рівні сформованості											
		низький				задовільний				високий			
		До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Вміння дотично застосовувати набуті знання	КГ	48	48	42	42	206	45	210	49	7	7	9	9
	ЕГ	49	50	26	26,5	206	43,9	220	58,2	6	6,1	15	15,3
Вміння планувати професійно-правову діяльність	КГ	44	44	38	38	212	51	216	55	5	5	7	7
	ЕГ	47	48	26	26,5	208	45,9	218	56,2	6	6,1	17	17,3
Вміння оформлювати професійно-правову документацію	КГ	46	46	43	43	209	48	210	49	6	6	8	8
	ЕГ	46	47	26	26,5	209	46,9	219	57,2	6	6,1	16	16,3
Вміння професійно діяти в екстремальних та критичних ситуаціях	КГ	45	45	42	42	208	47	212	51	8	8	7	7
	ЕГ	50	51	25	25,5	209	47	216	54,1	2	2	20	20,4
Середнє значення показника	КГ	46	46	40	40	209	48	213	52	6	6	8	8
	ЕГ	48	49	26	26,5	207	44,9	219	57,2	6	6,1	16	16,3

Середнє значення загального показника професійно-спрямованого критерію: на низькому рівні: ЕГ – 26,5% (КГ – 40%), на задовільному рівні: ЕГ – 44,9% (КГ – 48%), на достатньому: ЕГ – 16,3% (КГ – 8%).

Результати формувального впливу за професійно-спрямованим критерієм в ЕГ засвідчують зниження кількості осіб, що володіють низьким рівнем сформованості означеного критерію за рахунок підвищення кількісних показників двох наступних рівнів. У контрольній групі значних змін не відбулось. Порівняльні дані формувального етапу експерименту за професійно-спрямованим критерієм в КГ та ЕГ подано в табл. 3.11.

Досягнення таких результатів здійснювалось через реалізацію проектних технологій у процесі викладання навчальної дисципліни «Основи формування професійної зрілості у майбутніх поліцейських».

Порівняльний аналіз результатів у КГ та ЕГ, одержаних на початку та наприкінці формувального етапу експерименту, засвідчує результативність експериментальної роботи.

Таблиця 3.11

Порівняльний результат рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби за професійно-спрямованим критерієм

Середнє значення показників	Групи	Кількісні та якісні показники								
		Рівні сформованості								
		Низький (%)			Задовільний (%)			Достатній (%)		
		До екс-ту	Після екс-ту	Приріст	До екс-ту	Після екс-ту	Приріст	До екс-ту	Після екс-ту	Приріст
	КГ	46	40	-6	48	52	+4	6	8	+2
	ЕГ	49	26,5	-22,5	44,9	57,2	+12,3	6,1	16,3	+10,2

Результати порівняльного аналізу рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби у КГ та ЕГ на початку та наприкінці формувального етапу експерименту показано на рис. 3.1.

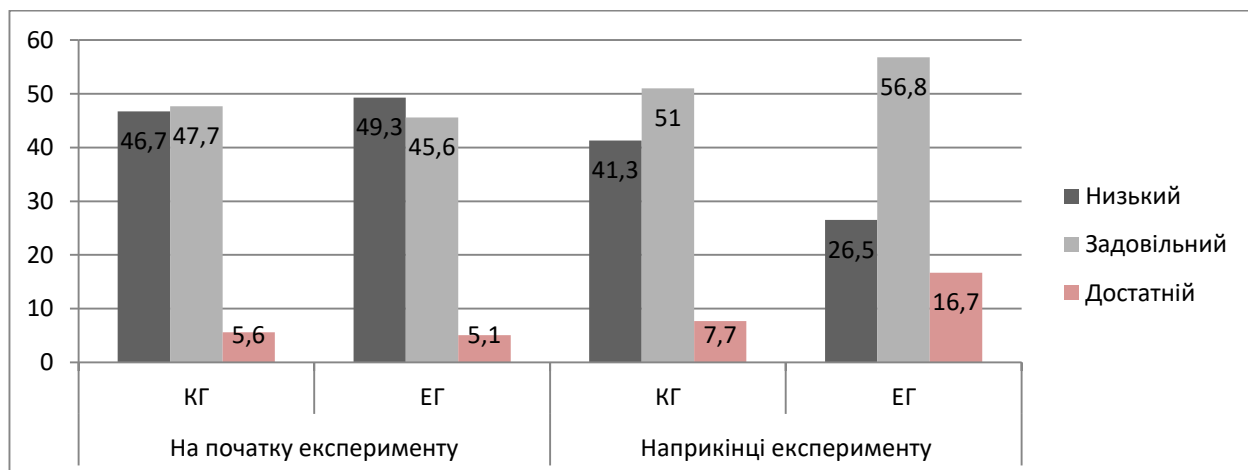

Рис. 3.1. Результати сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби на початку і наприкінці формувального етапу експерименту (%)

Таким чином, результати формувального етапу експерименту підтверджують результативність упровадження моделі формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки.

Для установлення достовірності співпадінь і відмінностей для експериментальних даних рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби застосовуємо статистичний критерій однорідності χ^2 Пірсона (Сидоренко, 2009).

Першочергово сформулюємо дві гіпотези: H_0 – нульова гіпотеза – емпіричні розподіли рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки КГ та ЕГ – незначні; H_1 – альтернативна гіпотеза – емпіричні розподіли рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки КГ та ЕГ значно різняться між собою і ця різниця є результатом упровадження моделі формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки ЕГ. Статистичні критерії слугують вибором однієї з визначених гіпотез.

На основі даних табл. 3.12 про рівні сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки КГ та ЕГ обчислюємо емпіричне значення критерію, яке порівнюється таблично заданим еталонним числом – критичним значенням критерію.

Згідно з установленими в таблиці критичних значень статистики, що мають розподіл χ^2 з кількістю ступенів свободи 3 критичне значення $\chi^2_{кр} = 7,815$.

Кількість ступенів свободи у процесі зіставлення емпіричних розподілів визначається за формулою 3.1:

$$U = (K - 1) * (C - 1), \quad (3.1)$$

де $K = 4$ (кількість рівнів), $C = 2$ (кількість розподілів, що порівнюються). $U = (4 - 1) * (2 - 1) = 3$

Розрахунок емпіричних значень критеріїв для КГ та ЕГ до та після формувального етапу експерименту здійснювався таким чином: на основі даних табл. 3.16 визначаємо емпіричні частоти, вносимо емпіричні дані в таблицю розрахунку критерію $\chi^2_{емп}$ для КГ та ЕГ за середнім значенням критеріїв, вираховуємо теоретичні частоти – f_t .

Для цього використовуємо формулу 3.2:

$$f_t = n * m / S, \quad (3.2)$$

де n – кількість осіб на початку експерименту (після експерименту); m – кількість осіб на початку та після експерименту за рівнями; S – загальна кількість осіб на початку та після експерименту.

Для визначення $\chi^2_{емп}$ використовуємо формулу 3.3:

$$\chi^2_{емп} = \sum (f_{ej} - f_t)^2 / f_t, \quad (3.3)$$

де f_{ej} – емпірична частота; $\sum$ – сума $\chi^2_{емп}$ за емпіричними частотами.

За проведеними підрахунками передбачається отримання емпіричного значення критерію. Якщо емпіричне значення менше від критичного, то ступінь збігу характеристик порівнюваних об'єктів більший, і в такому випадку приймається нульова гіпотеза. Чим більше емпіричне значення критерію від критичного значення, тим сильніше розрізняються характеристики порівнюваних об'єктів, відкидається

нульова гіпотеза і приймається альтернативна – характеристики ЕГ та КГ вважаються різними з достовірністю відмінностей. Для прикладу: $\chi^2_{\text{емп}}$ для КГ: комірка таблиці частот А, емпірична частота – 48:

$$\chi^2_{\text{емп}} = 100 \cdot 90 / 200 = 45 - 48 = 3^2 = 9 / 45 = 0,2$$

За таким алгоритмом проводимо розрахунки критерію $\chi^2_{\text{емп}}$ для КГ та ЕГ за середнім значенням критеріїв. Розрахунки емпіричних частот критерію χ^2 для КГ та ЕГ за середнім значенням представлені в табл. 3.13, 3.14, 3.15, 3.16.

Таблиця 3.13

Емпіричні частоти критерію χ^2 для КГ за середнім значенням

Рівні	Емпіричні частоти		Всього
	на початку експерименту	у кінці експерименту	
Низький	46,7	41,3	88
Задовільний	47,7	51	98,7
Достатній	5,6	7,7	13,3
Всього	100	100	200

Таблиця 3.14

Розрахунок критерію $\chi^2_{\text{емп}}$ для КГ за середнім значенням

Комірки таблиці частот		Емпірична частота f_{ej}	Теоретична частота f_t	$f_{ej} - f_t$	$(f_{ej} - f_t)^2$	$\frac{(f_{ej} - f_t)^2}{f}$
1	А	48	45	3	9	0,2
2	Б	42	45	-3	9	0,2
3	В	38	38	0	0	0
4	Г	38	38	0	0	0
5	Д	9	11	-2	4	0,363
6	Е	13	11	2	4	0,363
7	Є	5	6	-1	1	0,166
8	Ж	7	6	1	1	0,166
Сума						1,458

Таблиця 3.15

Емпіричні частоти критерію χ^2 для ЕГ за середнім значенням

Рівні	Емпіричні частоти		Всього
	на початку експерименту	у кінці експерименту	
Низький	49,3	26,5	75,8
Задовільний	45,6	56,8	102,4
Високий	5,1	16,7	21,8
Всього	100	100	200

Таблиця 3.16

Розрахунок критерію $\chi^2_{\text{емп}}$ для ЕГ за середнім значенням

Комірки таблиці частот		Емпірична частота f_{ej}	Теоретична частота f_t	$f_{ej} - f_t$	$(f_{ej} - f_t)^2$	$\frac{(f_{ej} - f_t)^2}{f}$
1	А	48	36,5	11,5	132,25	3,623
2	Б	25	36,5	-11,5	132,25	3,623
3	В	35	36,5	-1,5	2,25	0,061
4	Г	38	36,5	1,5	2,25	0,061
5	Д	10	14,5	-4	16	1,103
6	Е	19	14,5	4,5	20,25	1,396
7	Є	5	10,5	-5,5	30,25	2,880
8	Ж	16	10,5	5,5	30,25	2,880
Сума						15,627

За проведеними підрахунками очевидно, що емпіричне значення χ^2 для КГ становить 1,458, що менше критичного значення ($\chi^2_{кр} = 7,815$), тобто допускається деякий ступінь збігу характеристик порівнюваних об'єктів КГ, в той час як емпіричне значення χ^2 для ЕГ становить 15,627, тобто є значно більшим від критичного значення, що засвідчує істотну різницю між характеристиками порівнюваних об'єктів, йдеться про рівень сформованості досліджуваного явища в ЕГ до та після експерименту (рис. 3.2).

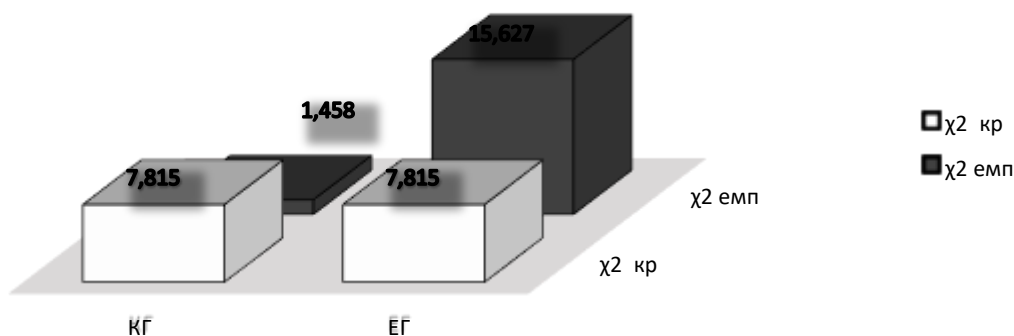

Рис. 3.2. Порівняльні дані емпіричного та критичного значення χ^2 КГ та ЕГ

Згідно зі статистичними підрахунками зміни в рівнях сформованості професійної зрілості курсантів поліції є статистично значущими, тобто вірогідними.

Таким чином, підтверджується альтернативна гіпотеза – емпіричні розподіли рівнів сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки КГ та ЕГ значно різняться між собою, що зумовлено упровадженням у процес підготовки студентів ЕГ методики формування професійної зрілості, яка ґрунтується на використанні змістового наповнення навчальної дисципліни «Основи формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби».

Висновки до третього розділу

Розроблено й обґрунтовано модель, спрямована на вдосконалення змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби, що спрямована на формування у них професійної зрілості та включає мету, принципи, завдання, структурні та змістовні компоненти, критерії, педагогічні умови, методи, засоби й форми, педагогічні знахідки щодо

формування досліджуваного утворення, а також очікуваний результат – сформованість професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Розроблену модель було реалізовано за такими напрямками: аналіз специфіки службової діяльності поліцейських, яка пов'язана з постійними контактами з різними верствами населення, це розробка кейсу (підготовка плану кейсу; проведення досліджень; написання варіанта кейсу; обговорення кейсу з фахівцями і редагування; презентація кейсу; розповсюдження кейсу). Впроваджувались методи арттерапевтичної підготовки з використанням тренінгу. Створювались ситуації, вправи, ділові та рольові ігри, які максимально наближали освітній процес до реальних умов оперативно-службової діяльності майбутніх офіцерів патрульної служби (володіння прийомами, методами та тактикою дій з охорони громадського порядку, уміння розробляти та оформляти службові документи; відпрацювання вправ, прийомів і нормативів, визначених статутами, постановами і внутрішніми наказами). Впроваджено елективний курс: «Основи формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби» з використанням проекційної техніки, інтерактивної дошки, для наочного представлення інформації з візуалізацією створюваних на занятті тексту і графіки; робота в системі on-line (робота викладача і курсантів в режимі реального часу – програмний комплекс «NetScool») і системі offline в формі лекцій-презентацій і теле- і відеолекцій.

За результатами прикінцевого зрізу фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби до формування професійної зрілості простежується позитивна динаміка у підвищенні результатів готовності курсантів до професійно-правової діяльності. Заявлене підтверджується такими кількісними даними: низький рівень у ЕГ – 26,5 %, у КГ – 41,3 %, задовільний рівень у ЕГ становить 56,8% (КГ – 51%), достатній рівень: ЕГ – 16,7% (КГ – 7,7%).

Таким чином, діагностичні вимірювання засвідчують досягнення майбутніми офіцерами патрульної служби ЕГ вищих результатів на

задовільному та достатньому рівнях, тоді як у КГ переважають низький і задовільний рівні. Таким чином, результати формувального етапу експерименту підтверджують результативність упровадження методики формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Список використаної літератури

1. Ганзен В. А. Системные описания в психологии. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 175 с.
2. Диалектика объективного и субъективного в историческом процессе и социальном познании / Под ред. В. Н. Боряз, А. Ф. Замалева, О.В. Маслиева. Ленинград : Наука, 1986. 213 с.
3. Думко Ф.К. Підготовка курсантів до професійно-педагогічної роботи з неблагополучними сім'ями : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 ; Одеський ін-т внутрішніх справ. Одеса, 2000. 204 с.
4. Кічук Н. В. Ігрове проектування як інтерактивна дидактична технологія підготовки фахівців / Наталя Кічук // Наука і освіта. – 2005. – № 3/4. – С. 61–65.
5. Ковальчишина Н.І. (2017) Формування мотивації навчальної діяльності курсантів ВНЗ МВС України як фактор готовності до дій в екстремальних умовах праці. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Випуск 3. Частина 1.* С. 160-168.
6. Кремень В. Г. Нові вимоги до якісної освіти / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2006. – № 45-46. – С. 6–7.
7. Кулінка, Ю. С. (2011). Формування готовності майбутніх педагогів до запобігання девіантній поведінці підлітків: матеріали та методичні рекомендації до спецкурсу. Кривий Ріг, Україна: КДПУ.
8. Максимов С. І. Правове виховання в сучасних дослідженнях: проблеми і перспективи / С. І. Максимов // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. / [відп. ред. В. Я. Тацій]. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 103. – С. 228–233.
9. Михеев В.И. Моделирование и методы измерения в педагогике. - М.: Высшая школа, 1987. – 206 с.
10. На пути к теории научного знания / Отв. ред. В. И. Корюкин. – М.: Наука, 1984. – 198 с.

11. Новиков Д. А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи) / Дмитрий Александрович Новиков. – М. : МЗПресс, 2004. – 67 с.
12. Обобщение независимых характеристик как метод социально-психологического изучения личности // Методы социально-психологических исследований. Москва : Изд-во МГУ, 1975. - С. 158-163.
13. Особливості спілкування патрульних поліції з учасниками масових акцій в конфліктних ситуаціях : [метод. реком.] / В.М. Клячко, В.Л. Костюк, В.В. Литвин, Н. В. Федоровська. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 48 с.
14. Платонов К.К. Методы обобщения независимых характеристик. Психологический практикум. Москва : Высшая школа, 1980. – 165 с.
15. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Валентина Олександрівна Радкевич; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2010. – 456, [16] с.
16. Седая Ю. Правовая культура личности: процесс формирования / Юлия Седая // Новый коллегіум. – 2008. – № 5. – С. 8–13.
17. Соколова С. В. Правова культура: поняття та її види / С. В. Соколова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. / Криворізький держ. пед. ун- т. – Кривий Ріг : СПД Щербенок С. Г., 2011. – № 33. – С. 551–560.
18. Bromberek B. Uniwersyteck system zintegrowanego ksztaczenia i doskonalenia nauczycieli. – Porman : Uniw. im. A. Mickiewicza, 1988. – 136 s.
19. Dudzikowa M. Wychowanie przez aktywne uczestnictwo. – Warszawa : Wyd-wa Szkolne i Pedagogiczne, 1987. – 391 s.
20. Jerzak J. Kształcenie psychologiczne nauczycieli. – Warszawa : Wydwo Szkolne I Pedagogiczne, 1988. – 252 s.
21. Krawcewicz S. Kształsenie ustawiczne nauczycieli. – Warszawa : Nasza Ksegarnia, 1976. – 176 s.

22. L'echec scolaire «doue ou non doue»? – Paris : Ed. social. – 1974. – 333 p.
23. Ratagek Z. Problemy oceny pracy nauczyciela. – Warszawa : Wyd-wo Szkolne i Pedagogiczne, 1981. – 210 s.
24. Skills of Beginning Teachers and Perceived Effectiveness of Preparation Program. Eugene W. Ratsoy, Nelly Mcewen, Brian J. Cadwell. Faculty of Education the University of Alberta. Edmonton. Canada : Office of Program Evaluation, 1979. – 77 p.
25. Sokolova S. V. Future teacher's legal culture formation technology / S. V. Sokolova // Социосфера. – 2013. – № 4, ч. II. – С. 149–152.
26. Szyszko-Bohusz A. Osobowosc wspolczesnego nauczyciela. – Krakow : Polska Academia nauk, 1982. – 59 s.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано нове розв'язання проблеми фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби до формування професійної зрілості, що відображено в розробленні й обґрунтуванні моделі та експериментальній перевірці методики її реалізації у процесі формування готовності курсантів до вирішення цього завдання.

1. За результатами аналізу наукових джерел схарактеризовано специфіку підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби в Україні. Встановлено, що професійна підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби детермінується реформами, що спричинили вдосконалення професійного навчання майбутніх офіцерів патрульної служби як носія кардинально нової ідеології «сервісної» функції потребує кардинального переосмислення пріоритетів їх професійного навчання.

Феномен «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби» визначено як інтегративний (особистісно-професійний) конструкт, що віддзеркалює мотиваційну настанову особистості на самоідентифікацію, самореалізацію та саморозвиток у фаховій оперативно-службовій діяльності; відображає наявність комплексу спеціальних знань, умінь, професійних технік, що уможливлюють розроблення індивідуальної траєкторії професійного становлення як фахівця правоохоронних органів; забезпечує виконання офіцером патрульної служби професійних функцій, передбачених спеціальною (бойовою, вогневою, тактичною, фізичною) та загальнопрофесійною (психологічною, соціальною, управлінською) підготовкою в складних екстремальних умовах службової діяльності.

Конкретизовано поняття «фахова підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби» як: цілеспрямовано організований, систематичний процес, що передбачає: вогневу, тактичну, загальнопрофільну, функційну, службову, бойову, фізичну підготовку майбутніх офіцерів патрульної служби України, сприяє формуванню та збагаченню соціальної і професійної

зрілості, знань і вмінь, які є необхідними для адекватного виконання специфічних завдань у процесі майбутньої правоохоронної діяльності.

Уточнено поняття «професійна зрілість» як інтегративне, багатоскладове утворення, яке визначає саморозвиток особистості у професійній сферах власної життєдіяльності та складається з усталеної професійної мотивації (спрямованості на досягнення професійного успіху, на професійний розвиток і самореалізацію), сформованої професійної ідентичності (особистісної диспозиції, що ґрунтується на відчутті причетності до професійної спільноти), а також з набутих знань, умінь та навичок професійної діяльності в обраній галузі.

2. Встановлено, що формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови: позитивна мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність; скерованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання; наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

3. Обґрунтовано структуру професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, продуктивно-діяльнісний компоненти. З урахуванням структурного наповнення феномена професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби розроблено систему критеріїв і показників сформованості досліджуваного феномену. Мотиваційно-ціннісний компонент професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби вимірюється особистісно-зорієнтованим критерієм із показниками: наявність інтересу та потреби до професійної діяльності; професійні якості особистості; прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та саморегуляції професійної діяльності. Когнітивно-професійний компонент професійної зрілості майбутніх офіцерів

патрульної служби діагностується гностичним критерієм із показниками: обізнаність із нормативно-правовою документацією; обізнаність із правилами та обов'язками офіцера патрульної служби. Продуктивно-діяльнісний компонент вимірюється професійно-спрямованим критерієм з показниками: вміння дотично застосовувати набуті знання, вміння і навички в професійно спрямованій правоохоронній діяльності; вміння планувати професійно-правову діяльність; вміння оформлювати службову документацію; вміння професійно діяти в експериментальних та критичних ситуаціях.

4. Розроблено й обґрунтовано модель, спрямовану на вдосконалення змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби, що спрямована на формування у них професійної зрілості та включає мету, принципи, завдання, структурні та змістовні компоненти, критерії, педагогічні умови, методи, засоби й форми, педагогічні знахідки щодо формування досліджуваного утворення, а також очікуваний результат – сформованість професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби. Розроблену модель і методику було реалізовано за такими напрямками: аналіз специфіки службової діяльності поліцейських, яка пов'язана з постійними контактами з різними верствами населення, розробка кейсу (підготовка плану кейсу; проведення досліджень; написання варіанта кейсу; обговорення кейсу з фахівцями і редагування; презентація кейсу; розповсюдження кейсу). Впроваджено методи арттерапевтичної підготовки з використанням тренінгу. Створювались ситуації, вправи, ділові та рольові ігри, які максимально наближали освітній процес до реальних умов оперативно-службової діяльності майбутніх офіцерів патрульної служби (володіння прийомами, методами та тактикою дій з охорони громадського порядку, уміння розробляти та оформляти службові документи; відпрацювання вправ, прийомів і нормативів, визначених статутами, постановами і внутрішніми наказами). Впроваджено елективний курс: «Основи формування професійної зрілості у майбутніх офіцерів патрульної служби» з використанням проекційної техніки, інтерактивної дошки, для наочного представлення

інформації з візуалізацією створюваних на занятті тексту і графіки; робота в системі on-line (робота викладача і курсантів в режимі реального часу – програмний комплекс «NetSchool») і системі offline в формі лекцій-презентацій і теле- і відеолекцій тощо.

За результатами прикінцевого зрізу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби встановлено: низький рівень у ЕГ – 26,5%, у КГ – 41,3 %, задовільний рівень у ЕГ становить 56,8% (КГ – 51%), достатній рівень: ЕГ – 16,7% (КГ – 7,7%).

Таким чином, діагностичні вимірювання засвідчують досягнення майбутніми офіцерами патрульної служби ЕГ вищих результатів на задовільному та достатньому рівнях, тоді як у КГ переважають низький і задовільний рівні. Результати формувального етапу експерименту підтверджують результативність упровадження педагогічних умов, моделі і методики формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Перспективи подальшого наукового дослідження вбачаємо у розробленні технології розвитку професійної зрілості майбутніх магістрів військовослужбовців.

ДОДАТКИ

Додаток А

Карта самооцінювання рівня сформованості інформаційної культури (розроблена на основі карти оцінювання рівня розвитку інформаційно-аналітичних знань і умінь за Л. М. Петренко)

Шановний колего!

Оцініть рівень сформованості своєї інформаційної культури за параметрами, що вказані в карті оцінювання. Оцінка надається в балах.

Якщо Ви вважаєте, що *параметр не реалізований*, то поставте знак «+» в стовпчику з позначкою «0» балів;

Якщо Ви вважаєте, що *параметр частково реалізований*, то поставте знак «+» в стовпчику з позначкою «1» бал;

Якщо Ви вважаєте, що *параметр реалізований*, то поставте знак «+» в стовпчику з позначкою «2» бали.

Якщо Ви вважаєте, що володієте *параметром на високому рівні*, то поставте знак «+» в стовпчику з позначкою «3» бали.

Карта оцінювання рівня сформованості інформаційної культури майбутніх інженерів-педагогів

№ п/п	Параметри оцінювання рівня сформованості інформаційної культури	«0» балів	«1» бал	«2» бали	«3» бали
1.	На скільки балів Ви оцінюєте розуміння сутності понять: «інформація», «аналіз», «аналітика», «синтез»?				
2.	Оцініть Ваші знання сутності поняття «інформаційна потреба»?				
3.	Якій оцінці відповідає знання Вами сутності інформаційної культури?				
4.	Скільком балам відповідають Ваші знання інформаційно-бібліографічних ресурсів?				
5.	Оцініть Ваші знання інформаційно-пошукових систем;				
6.	Оцініть Ваші знання методів обробки інформації;				
7.	Оцініть Ваші знання методів аналізу інформації;				
8.	Оцініть Ваші знання методів синтезу інформації.				
9.	У скільки балів оцінюєте рівень Ваших умінь аналізувати і оцінювати інформацію;				

10.	У скільки балів оцінюєте рівень Ваших умінь якісно перетворювати зміст інформації для підготовки рішення та їх реалізації у відповідній формі;				
11.	У скільки балів оцінюєте рівень Ваших умінь здійснювати пошук джерел інформації за допомогою інформаційно-пошукових систем і мереж;				
12.	Як Ви оцінюєте свої уміння проявляти інформаційну культуру у професійній діяльності?				
13.	Як Ви оцінюєте свої уміння володіти основними методами, засобами і способами створення власного інформаційного банку?				
14.	Як Ви оцінюєте свої уміння використовувати інформацію та обмін нею?				
15.	Як Ви оцінюєте свої уміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для розв'язання завдань, що виникають у процесі професійної діяльності?				
16.	Як Ви оцінюєте свої уміння користуватися сучасними видами зв'язку – електронна пошта, skype тощо.				

Для обчислення рівня сформованості інформаційної культури (ІК) використовується формула:

$$ІК = \Sigma_{\text{факт. кільк. балів}} : \Sigma_{\text{макс. можливої кільк. балів}}$$

Якщо у Вас коефіцієнт ІК у діапазоні

0 до 0,2 – низький рівень ІК;

0,3 – 0,5 – середній рівень ІК;

0,6 – 0,8 – задовільний рівень ІК;

0,8 – 1 – високий рівень ІК;

Методика
«Готовність майбутніх офіцерів патрульної служби
до професійно-правової діяльності»
Шановний курсанте!

Пропонуємо Вам взяти участь у опитуванні, метою якого є виявлення Вашої до готовності до професійно-правової діяльності. Ваші щирі відповіді допоможуть нам організувати подальшу роботу з підвищення рівня сформованості професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Інструкція: дайте відповідь на наступні запитання, проставивши бали:

- 5 – якщо це твердження повністю відповідає дійсності;
- 4 – швидше відповідає, ніж ні;
- 3 – і так, і ні;
- 2 – швидше не відповідає;
- 1 – не відповідає.

№з/п	Твердження	Бали
1	Я займаюсь самоаналізом, вивченням свої можливостей.	
2	Я відводжу час для розвитку правової компетентності, відкладаючи домашні справи.	
3	Труднощі, які виникають у професійно-правовій діяльності, стимулюють мою активність.	
4	Я прагну знайти зворотній зв'язок у справах, щоб краще пізнати себе і якісно організувати професійно-правову діяльність.	
5	Я рефлексую свою діяльність, приділяючи цьому процесу спеціальний час.	
6	Я аналізую свій досвід, результати діяльності.	
7	Я багато читаю, вивчаю інформацію, що подана у мережі Інтернет за обраним фахом.	
8	Я є дискусійним у тих професійно-правових питаннях, які мене цікавлять.	
9	Я удосконалюю власні можливості.	
10	Я є відкритою для людей особистістю.	
11	Я усвідомлюю та аналізую вплив оточуючого середовища на мій розвиток та на процес протікання професійно-правової діяльності.	
12	Я вмію управляти своїм професійним розвитком і отримую позитивні результати.	
13	Я отримую задоволення від засвоєння нових знань.	

14	Зростаюча відповідальність мене не лякає.	
15	Я формую у собі прагнення до кар'єрного росту.	

Інтерпретація результатів

15–45 балів – рівень готовності до професійно-правової діяльності низький, Ви байдужі до будь-яких нововведень, задовольняєтесь тими знаннями, якими володієте;

45–60 балів – у Вас задовільний рівень готовності до професійно-правової діяльності, Ви активно використовуєте нову професійно-правову інформацію, цікавитесь інноваційними процесами у професійній діяльності;

60–75 балів – у Вас достатній рівень готовності до професійно-правової діяльності, Ви готові до змін, завжди прагнете дізнатись щось нове та впроваджувати інновації у професійну діяльність.

Додаток В**Методика діагностики мотивації особистості до успіху (за Т. Елерсом)**

Інструкція. На запропоновані ситуації дайте відповідь «ТАК» чи «НІ».

Текст опитувальника

№ з/п	Твердження	ТАК	НІ
1	Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час		
2	Я легко дратуюсь, коли відчуваю, що не можу на 100 % виконати завдання		
3	Коли працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту		
4	Коли виникає проблемна ситуація, я часто приймаю рішення одним з останніх		
5	Коли в мене два дні поспіль нема справи, я втрачаю спокій		
6	В деякі дні мої успіхи нижче за середній показник		
7	До себе я суворіший, ніж до інших людей		
8	Я більш доброзичливий, ніж інші		
9	Коли відмовляюся від важкого завдання, пізніше суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху		
10	У процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку		
11	Старанність – це не основна моя риса		
12	Мої досягнення в праці не завжди однакові		
13	Мене більше приваблює інша робота, ніж та, де я зайнятий		
14	Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала		
15	Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною		
16	Перешкоди роблять мої рішення більш твердими, стійкими		
17	У мене легко викликати честолобство		
18	Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно		
19	Під час роботи я не розраховую на допомогу інших		
20	Іноді я відкладаю те, що мав зробити зараз		
21	Потрібно покладатися тільки на самого себе		
22	В житті мало речей більш важливих, ніж гроші		
23	Завжди, коли мені треба виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю		
24	Я менш честолобний, ніж інші		
25	Наприкінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу		
26	Коли я налаштований на роботу, то роблю її більш кваліфіковано, ніж інші		
27	Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть наполегливо працювати		
28	Коли в мене немає справ, я ніяковію		
29	Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим		
30	Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюсь робити це зважено		
31	Мої друзі іноді вважають мене ледачим		
32	Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег		
33	Безглуздо протидіяти волі керівника		

34	Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати		
35	Коли щось не вдається, я нетерплячий		
36	Я зазвичай мало зважаю на свої досягнення		
37	Коли я працюю разом з іншими людьми, моя робота дає вагоміші результати, ніж інших		
38	Чимало з того, за що я беруся, я не доводжу до кінця		
39	Я заздрю людям, які не завантажені роботою		
40	Я не заздрю тим, хто прагне влади і високих посад		
41	Коли я певен, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти я готовий піти на крайнощі		

Аналіз та інтерпретація результатів

Ви отримуєте по 1 балу за відповідь «ТАК» на питання 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41.

Ви також отримуєте по 1 балу за відповідь «НІ» на питання 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39.

Відповіді па питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються. Порахуйте суму набраних балів.

Від 1 до 10 балів – низький рівень мотивації до успіху.

Від 11 до 16 балів – задовільний рівень мотивації до успіху.

Від 17 до 20 балів – помірно достатній рівень мотивації до успіху.

Понад 21 бал – достатній рівень мотивації до успіху.

Дослідження показали, що люди з помірно високою орієнтацією на успіх надають перевагу середньому рівню ризику. Ті ж, хто побоюються невдач, надають перевагу малому чи, навпаки, надто великому рівню ризику.

Чим вища мотивація людини до успіху – досягнення мети, тим нижчий показник готовності до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає і на сподівання на успіх: при сильній мотивації до успіху надія на успіх зазвичай більша, ніж при слабкій. До того ж людям, мотивованим на успіх і тим, що мають великі надії на нього, притаманно уникати великого ризику.

Ті, хто сильно мотивований на успіх і має високу готовність до ризику, рідше потрапляють в незручні ситуації, ніж ті люди, що мають високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист). І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), це є перешкодою мотиву до успіху – досягнення мети.

Додаток Г

**Методика визначення здатності до планування
професійної діяльності у майбутніх офіцерів патрульної служби**

Інструкція:

Учасникам дослідження пропонується дати відповіді на 10 запитань, обираючи для запропонованих питань ту відповідь, яка найбільш точно відображає реалії.

Текст питальника:

1. Чи Ви є ініціативною особою?

1. Я завжди впевнений у своїх діях. Самостійно їх планую і реалізую.

2. Мені вдається добре працювати, коли я достатньо багато часу приділяю справі або під чийось керівництвом.

3. Не вважаю за потребу проявляти ініціативу у професійній діяльності.

II. Чи здатні Ви нести відповідальність за професійну справу?

1. Я завжди беру на себе відповідальність за підготовку, хід та результати справи.

2. Я беру відповідальність частково, за підтримки інших осіб.

3. Я краще виконаю певне завдання, однак не берусь нести відповідальність за справу.

III. Ваше ставлення до оточуючих?

1. Я з повагою ставлюсь до кожної людини і знаходжу з усіма спільну мову.

2. Я «фільтрую» оточуючих, більше довіряє старим друзям.

3. Мене дратують люди.

IV. Чи можете Ви бути керівником, лідером?

1. У професійній справі я зазвичай залучаю людей та розприділяю обов'язки.

2. Я вмію керувати, якщо у мене є план діяльності і підтримка колег.

3. Я долучусь до виконання справи, але керувати не буду. V. *Який Ви організатор?*

1. Перед початком роботи я складаю план дій і керуюсь інтересами групи.

2. Я захоплююсь роботою допоки не виникають труднощі, далі мені важкоуправляти процесом справи.

3. Мене лякають відповідальність, проблеми, що потребують вирішення, конфлікти.

VI. Чи здатні Ви приймати рішення?

1. Я завжди приймаю вдалі рішення, навіть у найскладніших ситуаціях.

2. Мені потрібно достатньо часу, а то й порад, щоб прийняти рішення і несумніватись у його правильності.

3. Я не приймаю ніяких рішень.

VII. Чи хороший Ви працівник?

1. Я можу працювати доволі багато, якщо від цього залежить успіх професійної справи.

2. Я сумлінно і старанно працюю, допоки мені робота не набридне.

3. Вважаю, що сумлінна праця не завжди є оцінена належним чином.

VIII. Чи можна Вам вірити, довіряти?

1. Я завжди впевнений у тому що кажу і що роблю.

2. Я стараюсь не підводити нікого, але іноді складаються непередбачувані ситуації.

3. Я не обіцяю нікому нічого, інколи говорю перше що спаде на думку.

IX. Наскільки Ви планомірні?

1. Якщо я берусь за щось, то доводжу справу до завершення, презентуючи впевнено здобуті результати.

2. Я доведу справу до кінця за умов необмеженості у часі та, можливо, за підтримки партнерів по справі.

3. Я можу закинути справу, якщо з'явилися інші інтереси.

X. Чи впливає Ваша професійна діяльність на Ваш психологічний та фізіологічний стани?

1. Я завжди у формі.

2. У мене достатньо енергії, однак інколи беру «перерву».

3. Я виснажуюся і дратуюсь при виконанні професійних справ.

Оброблення й інтерпретація результатів:

Якщо Ви обрали відповідь під номером 1, то вона оцінюється 3-ма балами, під номером 2 – 2-ма балами, під номером 3 – 1 бал.

25–30 балів – Ви маєте усі задатки для того, щоб ефективно планувати професійну діяльність.

20–25 балів – у процесі планування у Вас можуть виникати труднощі, однак Ваша наполегливість та працездатність дозволить їх результативно вирішити.

15–20 балів – Ви не здатні самотійно планувати професійну діяльність, саме тому залучіть до процесу планування більш досвідчених партнерів.

15 і менше – Вам не варто братись за процес планування професійної діяльності, інакше зазнаєте саморозчарування, а також спричините труднощі потенційним партнерам.

Додаток Д

**РОБОЧА ПРОГРАМА ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ
«ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРІЛОСТІ У
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ»**

1. ОПИС ПРЕДМЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Шифр спеціальності, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Шифр і назва спеціальності (предметна спеціалізація) 262 Правоохоронна діяльність Підготовка офіцерів патрульної служби	Нормативна	
		Рік підготовки:	
		1	1
Загальна кількість годин – 90	Підготовка офіцерів патрульної служби	Семестр	
		1	1
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи – 3	Додаткова спеціальність (спеціалізація):	18 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	8 год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
	Ступінь вищої освіти: бакалавр	Самостійна робота	
		54 год.	104 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: екзамен	

2. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Ключовим етапом євроінтеграції є реформування правоохоронної сфери. Система професійної підготовки працівників поліції потребує нагального перегляду та впровадження концептуально нових підходів і принципів її функціонування. У відповідності до вимог закону України «про національну поліцію» до пріоритетних завдань підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби відносять надання поліцейських послуг, публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави та протидії злочинності. У суспільстві є потреба у фахівцях, які здатні професійно діяти, відповідно вирішувати завдання освіти у мінливих умовах соціальної реальності. З огляду на це

актуальною стає проблема якісного перетворення системи підготовки курсантів, яка має бути зорієнтована на формування і розвиток усіх складових професійної компетентності майбутніх офіцерів патрульної служби:

1. Формування готовності до розв'язання різних проблем. Очевидно, що залежно від ситуації, рішення конкретної проблеми буде спиратися на цілий спектр знань, навичок, умінь у різних предметних галузях. Для формування такої якості необхідно: зробити викладання більш проблемно-орієнтованим; ширше використовувати рефлексивний підхід у навчанні; стимулювати в тих, кого навчають, не тільки вміння відповідати на поставлені питання, але й формулювати свої власні питання; підсилити ступінь автономії курсантів; переглянути традиційну роль офіцера патрульної служби.

2. Розвиток прагнення учитися все життя, оновлюючи й удосконалюючи отримані знання, уміння й навички стосовно до умов, що змінюються.

У теорії та практиці професійної освіти накопичено значний досвід, який може стати основою модернізації системи професійної підготовки курсантів поліції. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх правоохоронців активно досліджували вчені різних галузей знань. Однак система професійної підготовки, а саме курсантів поліції ще не була предметом цілісного наукового дослідження в професійній педагогіці. Зокрема, не обґрунтовано й не розроблено моделі професійної підготовленості та готовності майбутніх офіцерів патрульної служби до ефективного здійснення службової діяльності.

Реалізація змісту програми забезпечується комплексним розглядом таких аспектів підготовки патрульних:

- формування творчої особистості курсантів засобами активних форм навчання;
- ознайомлення з особливостями, змістом діяльності майбутніх офіцерів патрульної служби;
- реалізація особистого творчого потенціалу курсантів у процесі виконання індивідуальної траєкторії навчання;
- формування вмінь оформляти і презентувати розробки та оцінювати власні навчальні досягнення (презентаційний аспект).

3. СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ ДИСЦИПЛІН

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма навчання						заочна форма навчання					
	усього	Зокрема					усього	зокрема				
		Л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Змістовий модуль 1. Зміст та структура підготовки до професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби												
Тема 1.1. Зміст та структура феномена «професійна зрілість» майбутніх офіцерів патрульної служби	10	2	2	-	-	6	14	1	1	-	-	12
Тема 1.2. Характеристика основних етапів розвитку особистісної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби	10	2	2	-	-	6	14	1	1	-	-	12
Тема 1.3. Модель формування професійної/соціальної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби	10	2	2	-	-	6	14	1	1	-	-	12
Тема 1.4. Особливості спілкування майбутніх офіцерів патрульної служби в умовах конфлікту	10	2	2	-	-	6	16	1	1	-	-	14
Разом (змістовий модуль 1)	40	8	8	-	-	24	58	4	4	-	-	50
Змістовий модуль 2. Діагностування та оцінювання конфліктних ситуацій майбутніми офіцерами патрульної служби												
Тема 2.1. Діагностування та оцінювання конфліктних ситуацій у службовій діяльності патрульних	10	2	2	-	-	6	12	-	-	-	-	12

Тема 2.2. Етика спілкування працівників патрульної служби з громадянами	10	2	2	-	-	6	12	1	1	-	-	10
Тема 2.3. Спілкування з учасниками масових акцій в конфліктних ситуаціях	10	2	2	-	-	6	12	1	1	-	-	10
Тема 2.4. Діагностика девіантної поведінки неповнолітніх в аспекті профілактики правопорушень	10	2	2	-	-	6	12	1	1	-	-	10
Тема 2.5. Загальна характеристика методів і технологій профілактики правопорушень неповнолітніх	10	2	2	-	-	6	14	1	1	-	-	12
Разом (змістовий модуль 2)	50	10	10	-	-	30	62	4	4	-	-	54
Усього годин	90	18	18	-	-	54	120	8	8	-	-	104

4. ПРОГРАМА ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Зміст та структура підготовки професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби

Тема 1. Зміст та структура підготовки професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби. Теоретичне обґрунтування змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів патрульної служби. Держава повинна змінити вектор розвитку поліції і перетворити її із воєнізованого формування у службу, яка надає суспільству послуги щодо забезпечення безпеки і правопорядку. У цьому зв'язку реформування правоохоронних органів відповідає сучасним потребам українського суспільства і пов'язано з удосконаленням механізму захисту конституційного ладу.

Розкрити й обґрунтувати сутність і структуру феномена «професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби», уточнити поняття «професійна зрілість», «фахова підготовка майбутніх офіцерів патрульної служби».

Тема 2. Характеристика основних етапів розвитку особистісної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Визначити педагогічні умови формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби в процесі фахової підготовки у закладах вищої освіти системи МВС :

- мотиваційна настанова на майбутню професійно спрямовану правоохоронну діяльність;
- спрямованість освітнього процесу закладу вищої освіти системи МВС на індивідуально спрямовану побудову майбутніми офіцерами патрульної служби власної траєкторії навчання;
- наявність інформаційно-комп'ютерного забезпечення процесу формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби

Тема 3. Модель підготовки професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби.

Поняття «моделювання», «модель», «система».

Технологічний підхід підготовки майбутніх майбутні офіцери патрульної служби розглядають як систему різних видів роботи курсантів. Здійснюється за принципами систематичності, дивергентності (розширення можливостей), ізоморфізму (забезпечення можливості засвоєння на підсвідомому рівні), гомоморфізму (відповідність структурі і цілям системи та умов).

Змістові компоненти професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби: *мотиваційно-ціннісний, когнітивно-професійний, практично-професійно-спрямований компоненти.*

Виокремлено, критерії: *особистісно-зорієнтований, гностичний та професійно-спрямований.*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

Діагностування та оцінювання конфліктних ситуацій майбутніми офіцерами патрульної служби

Тема 1. Діагностування та оцінювання конфліктних ситуацій у службовій діяльності патрульних

Мета діагностування, об'єкт діагностування, контроль у процесі підготовки офіцерів патрульної поліції. Поняття «конфлікт», «конфліктна ситуація». Діагностику професійної зрілості здійснювати за такими критеріями, як ерудиція, позиція, погляди, переконання, професійна підготовленість і підготовленість до інших видів соціальної діяльності. Використовуваний в даному випадку комплекс психологічних методик має бути спрямований на вивчення креативності, творчого потенціалу студента, його здібності до успішного освоєння навчально-професійної й інших видів діяльності, умінню приймати оперативно і самостійно правильні рішення.

Тема 2. Етика спілкування працівників патрульної служби з громадянами

Розкрити поняття «етика спілкування», «спілкування», «взаємодія», «соціальна взаємодія». Професійна етика, службове спілкування (формальне,

неформальне). Контролювання емоційного стану. Співробітництво, конкуренція. Пристосування.

Тема 3. Спілкування з учасниками масових акцій у конфліктних ситуаціях

Тактика вирішення конфлікту з учасниками масових акцій. Прогнозування та вирішення конфлікту. Адекватність вирішення конфлікту. Відкритість і ефективність спілкування сторін у вирішенні конфлікту. Створення клімату довіри та партнерства.

Тема 4. Діагностика девіантної поведінки неповнолітніх в аспекті профілактики правопорушень

Фактори впливу на девіантну поведінку (біологічний, соціальний, виховання). Виявлення сутності превенції та превентивної діяльності. Психосоціальною особливістю підліткового віку є формування ідентичності та оволодіння моральними нормами, що відбувається через соціальні взаємодії. Специфічною особливістю превентивної діяльності є запобігання схильності підлітків до девіантної поведінки (тютюн, алкоголь, наркотики).

5. ТЕМИ І ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

Зміст та структура підготовки до професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1 (2 год.)

Тема 1.1. Професійна зрілість майбутніх офіцерів патрульної служби.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2 (4 год.)

Тема 1.2. Проблеми і перспективи підготовки офіцерів патрульної служби.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3 (2 год.)

Тема 1.3. Надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4 (2 год.)

Тема 1.4. Взаємодія Національної поліції України з населенням на засадах партнерства як важливий напрямок забезпечення правопорядку в Україні

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2.

Діагностування та оцінювання конфліктних ситуацій майбутніми офіцерами патрульної служби

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 1 (6 год.)

Тема 2.1. Педагогічна/психологічна діагностика визначення взаємодії у курсантів. Комунікативна компетентність. Конфліктологія.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 2 (6 год.)

Тема 2.2. Поняття про спілкування. Сторони спілкування. Бар'єри спілкування. Мова жестів.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 3 (6 год.)

Тема 2.3. Загальна характеристика методів і технологій профілактики правопорушень неповнолітніх.

ПРАКТИЧНА РОБОТА № 4 (2 год.)

Тема 2.4. Типологія девіантних підлітків та методика її вивчення.

Творче завдання: підібрати тестові методики та анкети, які б допомогли віднести підліткам з девіантною поведінкою до певного типу.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

1. Розробіть презентацію з теми «Покращення стану комунікативної та загальної культури патрульної служби» (4 год.)

2. Підготуйте реферат на тему: «Організаційно-правові основи діяльності патрульної служби в Україні» (4 год.)

3. Правові принципи організації та діяльності Національної поліції України (4 год.)

4. Історико-педагогічний огляд розвитку проблеми формування професійної зрілості особистості (8 год.)

5. Розробити програму тренінгу з профілактики тютюнопаління (1-а група), вживання алкоголю (2-а група), наркотиків (3-я група), формування здорового способу життя (4-а група) для учнів старших класів. (8 год.)

6. Застосування методик превентивної діяльності з девіантною молоддю (4 год.)

7. Створення і реалізація соціальних профілактичних проєктів. «Проблема девіантної поведінки у світовій літературі та кінематографії» (6 год.)

8. Особливості співпраці школи та патрульної служби у превентивному вихованні учнівської молоді. *Творче завдання:* скласти текст документу, який би засвідчував алгоритм співпраці школи, служби у справах неповнолітніх та патрульної служби із учнями «групи ризику». (8 год.)

7. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА (навчальний проєкт)

Завдання: Розробити проєкт: «Особливості формування професійної зрілості майбутніх офіцерів патрульної служби».

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Практичні заняття із застосуванням новітніх технологій навчання; практичні дослідження; розв'язання творчих завдань; складання графічних схем та поетапної обробки матеріалу; консультації, пошукова діяльність, вправи на творчі завдання, самостійна робота, рефератний звіт з оформлення технічної документації на виготовлення розроблених проєктів.

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Експрес-контроль підготовки курсантів поліції до заняття, проведення розрахунків і оформлення результатів практичних робіт згідно технічної документації, оцінка роботи студента протягом заняття, перевірка опорних

конспектів, поточне опитування, тестування, оцінка за навчальний проект, підсумковий письмовий тест.

10. РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Шкала оцінювання

За національною шкалою (залік)	За національною шкалою (екзамен)	За шкалою ECTS	Кількість балів
З А Р А Х О В А Н О	ВІДМІННО	A	90-100
	ДОБРЕ	B	80-89
		C	70-79
	ЗАДОВІЛЬНО	D	60-69
		E	50-59
	НЕ ЗАРАХОВАНО	FX	25-49
		F	1-24

Під час виставлення підсумкової оцінки за навчальну дисципліну заліковий кредит (100 % – 100 балів) розподіляється для оцінювання в балах рівня, якості та обсягу знань, умінь та навичок курсантів відповідно до таких змістових модулів:

1. Відвідування лекцій – до 5 %
2. Участь у лабораторно-практичному занятті – до 35 %
(Виступ, доповнення до виступу, опонування виступу тощо. Передбачається, що максимальною оцінкою за виступ може бути 4 бали, отже, студент може виступити не менш ніж 6 разів з максимальною оцінкою відповіді 4 бали);
3. Самостійна робота – 10 % (засвоєння тем і питань, що виносяться на самостійне опрацювання);
4. Індивідуальна робота – 5 % (опрацювання новітніх технологій);
 - написання реферату – 5 %
 - написання тез, статей, участь у науково-дослідницькій роботі – 10 %;
5. Поточний контроль – 10 %, зокрема, тестування 5 %; контрольна робота – 5 %.
6. Екзамен – до 25 %.

Крім того, курсант може отримати додаткові заохочувані бали (до 20 балів) за активну участь у науково-дослідницькій роботі (доповідь на студентській науковій конференції, участь у роботі наукового гуртка або проблемної групи тощо). Допуск до екзамену отримують лише ті курсанти, які за роботу протягом навчального курсу (модулі 1–2) набрали не менше 30 балів (причому необхідно набрати не менше ніж по 5 балів з кожного модуля). Для загальної позитивної оцінки за курс необхідно набрати не менше 20 балів на екзамені.

11. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Опорні конспекти лекцій, навчально-методичне забезпечення дисципліни (електронний варіант), програма, тести, ілюстративний матеріал, наочний матеріал (зразки готових виробів, плакати, технічна документація на розроблений проект).

12. ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Галета Я. В. До питання дослідження соціальної зрілості особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства. Наукові записки. Вип. 166. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 64–68.
2. Ганжа О. В. Концептуалізація поняття «соціальна зрілість» у працях класиків соціологічної думки. Соціальні технології : актуальні проблеми теорії та практики. 2013. Вип. 58. С. 25–31.
3. Комар Т. В. Становлення професійної зрілості фахівця соціономічного профілю. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. 401 с.
4. Концепція реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України : затверджена наказом МВС України від 25.11.2016 № 1252 // Ліга: _____ закон. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS675.html (дата звернення: 26.03.2018).
5. Кошляк М. А. Категорія «соціальна зрілість» у дискурсі представників наукових шкіл. Інноваційна педагогіка: науковий журнал Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій. Одеса, 2018. № 8. С. 33–36.
6. Овсянецька Л. П. До питання про психологічні критерії зрілої особистості. *Актуальні проблеми психології. Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія*. 2001. Т. 1, ч. 2. С. 108.
7. Особливості спілкування патрульних поліції з учасниками масових акцій в конфліктних ситуаціях : [метод. реком.] / В.М. Клачко, В.Л. Костюк, В.В. Литвин, Н. В. Федоровська. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 48 с
8. Олпорт Г.В. Личность в психологии. – „КСП+”, М.: „Ювента”, СПб. – 1998.
9. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Луцьк, 2001. 205 с.
10. Про затвердження Курсу стрільб із стрілецької зброї для рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України та норм витрат боєприпасів МВС, ГУМВС, УМВС, відомчими навчальними закладами : наказ МВС України від 7 вересня 2011 року № 658.
11. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16/ed20160126/find/sp:max25?>

12. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 26.03.2018).
13. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
14. Про освіту : закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 26.03.2018).
15. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою : монографія / Л. П. Пуховська та ін. Київ, 2014. 176 с.
16. Психология : слов. / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. М. : Политиздат, 1990. С. 126.
17. Пугач В.О. Кваліфікація та компетентність в системі підготовки кадрів для національної поліції. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків, 2018 С 29-32.
18. Радул В. Соціальна зрілість як вершина акмеологічного розвитку особистості. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 15–20.
19. Райкфорт Ч. Критический словарь психоанализа / пер. с англ. Л. В. Топоровой и др. СПб. : Восточ.-европ. ин-т психоанализа, 1995. С. 47.
20. \ Семенов М.Ю. Особенности отношения к деньгам людей с разным уровнем личностной зрелости. — <http://selfmoney.narod.ru/semen.htm>.
21. Семиченко В. А. Психологія особистості. Київ : Вид. Ешке О. М., 2002. С. 11.
22. Цина В. Моделювання процесу формування особистісно професійної зрілості майбутніх педагогів в умовах ВНЗ. *Молодь і ринок*. 2014. № 10. С. 61–66.